

AZƏRBAYCAN VƏKİLİ

AHİM
AZƏRBAYCAN HÜQUQ İSLAHATLARI MƏRKƏZİ
AZERBAIJAN LAW REFORM CENTRE

“Vəkillərimiz şikayətlənmirlər” Vəkillər Kollegiyasının sədri Azər Tağıyev

“Rus və sovet vəkilliyinin ən yaxşı ənənələri” Rusiya Vəkillər Gildiyasının prezidenti Həsən Mirzəyev

“İmkansızlar üçün ədliyyə və yaxud qanunları hər kəs üçün səmərəli etməyin sirri” Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü Anar Bağirov

“Vəkillik fəaliyyəti zamanı təcrübədə rastlaşılan problemlər” Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü Kamandar Nəsimov

“Azərbaycanın bu sahədəki müsbət təcrübəsi nümunədir” GİZ-in Layihə rəhbəri Tomas Meltser

“Vəkil ona müraciət edən şəxsin güman və inam yeridir” vəkil Elton Quliyev

“Beynəlxalq müqavilələrin Azərbaycanda tətbiqinin aktual problemləri” vəkil Turqay Hüseynov

“Azərbaycan vəkilliyinin inkişaf tarixi” vəkil Şəhriyar Əliyev

“Yeni məcəllənin qəbulu tikinti sahəsində normativ hüquqi aktların sistemləşdirilməsinə şərait yaradır” hüquqşünas Samir Qasimov

“Kredit münasibətlərində istehlakçıların hüquqları necə qorunur?!” hüquqşünas Əkrəm Həsənov

“Sürəyya Ağaoğlu kimdir?!” - tanınmış hüquqşünaslar silsiləsindən

“Sualını vəkil cavablandırın!” - hüquqi məlumatlandırma rubrikası

“Azərbaycan vəkili” jurnalının məqsədi Azərbaycanda insan hüquqlarının müdafiəsinə dəstək verilməsi, vəkil peşəsinin hüquqşünaslar arasında təbliği ilə onun nüfuzunun artırılması, həmçinin gələcəkdə vəkillik sahəsində mövcud olan aktual problemlərin tədqiqi ilə vəkillik hüququ elminin inkişafına töhfə verilməsindən ibarətdir.

Nəşr “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin təşkilati dəstəyi və “Akkord Sənaye Tikinti Investisiya Korporasiyası” ASC-nin maliyyə yardımı nəticəsində işıq üzü görmüş və Vəkillər Kollegiyasının üzvləri, həmçinin digər hüquqşünaslar arasında pulsuz paylanılmaq üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Redaksiya heyəti:

Baş redaktor: *Anar Bağırov* – “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin sədri, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin və Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru

Məsləhətçi: *Fariz Məmmədov* - Vəkillər Kollegiyasının üzvü, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin beynəlxalq əlaqələr üzrə müşaviri

Buraxılışa məsul şəxs: *Fərhad Nəcəfov* – “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin baş koordinatoru, hüquqşünas

Korrektor: *Könül Şövqətova* – “Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi” İB-nin ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə koordinatoru, hüquqşünas

“Azərbaycan vəkili” jurnalı Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Mətbu nəşrlərin reyestrində 3708 nömrəsi ilə qeydiyyatda alınmışdır.

Redaksiyanın ünvanı:

Bakı şəhəri, Füzuli küçəsi 49,
SKS Plaza, 7-ci mərtəbə
Tel/Faks: +994 12 492 28 83
e-mail: info@lawreform.az
vəb-səhifə: <http://www.lawreform.az/>

Bu il, ölkəmizdə əlamətdar hadisə olan ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi ilə yadda qalacaqdır. Dahi öndər təkcə müasir, müstəqil Azərbaycan dövlətinin memarı və qurucusu olmaqla deyil, həmçinin bu quruculuğun məhək daşı olan hüquq islahatlarının təşəbbüskarı kimi xatirələrimizdə yaşayır. Onun bilavasitə rəhbərliyi ilə 1995-ci ildə Azərbaycan Respublikasının yeni konstitusiyaya layihəsinin hazırlanması üzrə komissiya, 1996-cı ildə isə Hüquqi İslahat Komissiyası yaradılmışdır ki, məhz bu dövrdən sonra müstəqil Azərbaycan vəkilliyinin əsasları formalaşdırılmış, Vəkillər Kollegiyası müstəqil təsisat

olaraq məhkəmə-hüquq sistemində öz layiqli yerini tutmuşdur. Bütün bu fəaliyyətin məntiqi davamı olaraq ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən 28 dekabr 1999-cu ildə "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu imzalanmış və Azərbaycan tarixində ilk dəfə vəkillik tam müstəqil, hakimiyyətin heç bir qolundan asılı olmayan bir təsisata çevrilmişdir. Bu tarixin yaxın gələcəkdə "Vəkillərin peşə bayramı" günü kimi ölkəmizin hüquq tarixinə düşəcəyi isə şübhəsizdir.

Bu gün respublikamızda ölkə Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə məhkəmə-hüquq islahatları tam gücü ilə davam etdirilməkdədir. Vəkillik sahəsi də qeyd olunan islahatların ayrılmaz tərkib hissəsidir. Təsadüfi deyildir ki, Respublika Prezidenti tərəfindən imzalanan aidiyyəti sənədlərdə belə, Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasına müvafiq tövsiyələr verilir və həmin tövsiyələrin icrası istiqamətində Kollegiya tərəfindən ardıcıl fəaliyyət nümayiş etdirilir.

"Azərbaycan vəkili" nəşrinin ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi ərəfəsində buraxılmasında məqsəd isə bu ardıcıl fəaliyyətə dəstək olmaqla aparılan mütərəqqi məhkəmə-hüquq islahatlarına cüzi də olsa töhfə verməkdir.

**"Azərbaycan vəkili" nəşrinin
Redaksiya heyəti**

Ön söz

Təbriklər

Müsahibələr və mövqelər

- 4 “Vəkillərimiz şikayətlənmirlər”
Vəkillər Kollegiyasının sədri Azər Tağıyev
- 7 “Rus və sovet vəkilliyinin ən yaxşı ənənələri”
Rusiya Vəkillər Gildiyasının prezidenti Həsən Mirzəyev
- 9 “İmkansızlar üçün ədliyyə və yaxud qanunları hər kəs üçün səmərəli etməyin sirri”
Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü Anar Bağirov
- 14 “Vəkillik fəaliyyəti zamanı təcrübədə rastlaşılan problemlər”
Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü Kamandar Nəsimov
- 19 “Azərbaycanın bu sahədəki müsbət təcrübəsi nümunədir”
GİZ-in Layihə rəhbəri Tomas Meltser
- 22 “Vəkil, ona müraciət edən şəxsin güman və inam yeridir”
vəkil Elton Quliyev
- 26 “Beynəlxalq müqavilələrin Azərbaycanda tətbiqinin problemləri”
vəkil Turqay Hüseynov
- 34 “Azərbaycan vəkilliyinin inkişaf tarixi”
vəkil Şəhriyar Əliyev
- 42 “Yeni məcəllə tikinti sahəsində normativ hüquqi aktların sistemləşdirilməsinə şərait yaratmışdır”
hüquqşünas Samir Qasimov
- 46 “Kredit münasibətlərində istehlakçıların hüquqları necə qorunur?!”
hüquqşünas Əkrəm Həsənov

Məhkəmə aktları

- 54 “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair” KM-nin 18/03/2013-cü il tarixli Qərarı

- 61 “Məhkəmələr tərəfindən tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmənin Plenumunun 08/11/2012-ci il tarixli Qərarı

- 68 İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin “Heydərova Azərbaycana qarşı” 18/12/2012-ci il tarixli Qərarı

71 Normativ yeniliklər

Yerli xəbərlər

- 75 Vəkillər və məhkəmə aparatı işçiləri üçün təlimlər keçiriləcək
- 76 Ədliyyə orqanlarında işləmək istəyənlər üçün kurslar təşkil olunacaq
- 76 İcazə verəsiniz evimi tikim?

Beynəlxalq aləm

- 79 Türkiyədə qadın vəkillər öz vəzifələrini baş örtüyü ilə icra edə biləcəklər
- 80 BMT Şimali Koreyanı Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinə verməlidir
- 81 Belarus Respublikasında mülki mübahisələr zamanı mediasiya institutundan istifadə olunacaqdır

Tanınmış hüquqşünaslar silsiləsindən

- 82 “Sürəyya Ağaoğlu kimdir?” - araşdırma
- 84 “Luis Moreno-Okampo kimdir?” - araşdırma
- 87 “Sualınıza vəkil cavab versin!”
rubrikası
- 92 Elanlar

ÖN SÖZ

Ədalət mühakiməsi sistemində ən ağır hüquqi arsenalın daşıyıcılarının vəkillər olması, sizcə təsadüfidirmi?! Yəqin ki, ön sözü oxuyan hər biriniz bu ritorik suala "xeyr" cavabını verəcəksiniz. Həqiqətən də vəkili ədalət mühakiməsi sisteminin digər əsas iştirakçıları arasında güclü edən tək cə normativ əsas deyil, həm də onun daşdığı ictimai funksiyadır. Nə hakim, nə də ki, ibtidai araşdırmanı aparan şəxs vəkil qədər cəmiyyətlə təmasda olan fiqur deyillər. Məhz buna görə vəkillik yükü hər zaman fərqli, həmçinin vəkilin peşəkarlıq səviyyəsinə olan tələb də başqa olmuşdur. Təbii tarazlığın özü tələb edir

ki, güclü arsenala sahib olan vəkil daha çox müdafiəyə ehtiyacı olan tərəfin yanında olsun. Bu, tək cə qanunvericiliyin tələbi deyil, həmçinin təbii qanunauyğunluqdan, belə desək, "ilahi ədalət"dən irəli gələn zərurətdir.

Yuxarıda deyilənlər vəkil peşəsinin nüfuzunun daima yüksəkdə saxlanılmasını şərtləndirir. Peşənin nüfuzunun yüksəldilməsi həm o peşənin daşıyıcılarının səriştəliliyindən, həm onların cəmiyyət arasındakı davranışlarından, həmçinin digər amillərdən asılıdır. Digər amil dedikdə isə az əhəmiyyətli olmayan məsələ kimi vəkil peşəsinin təbliğinə töhfə verən sanballı nəşrlər nəzərdə tutulmalıdır. Bu cür nəşrlər istənilən qurumun siması, onun nüfuzunun artırılmasına xidmət edən əsas vasitələrdən biridir.

"Azərbaycan vəkili" nəşrinin buraxılmasında məqsəd elə yuxarıda qeyd olunanlar – ölkəmizdə insan hüquqlarının müdafiəsinə dəstək verilməsi, vəkil peşəsinin hüquqşünaslar arasında təbliği ilə onun nüfuzunun artırılması, həmçinin gələcəkdə vəkillik sahəsindəki aktual problemlərin tədqiqi ilə vəkillik hüququ elminin inkişafına töhfə verilməsidir.

Bu gün vəkillik sahəsinə həm cəmiyyətin, həm də ki, dövlətin marağı və diqqəti hiss olunmaqdadır. Bunu son illər Respublika Prezidenti tərəfindən imzalanan bir sıra mühüm aktlar, həmçinin bu peşəyə gəlmək istəyən gənclərin sayındakı fəallıq sübut etməkdədir.

Ümid edirik ki, "Azərbaycan vəkili" nəşri bu tendensiyaya əlavə təkan verməklə Azərbaycanda vəkillərin bu formatda ilk tribunası olacaq və vəkilliyin mənəvi hamisinə çevriləcəkdir.

Əlavə olaraq Nəşrin ərsəyə gəlməsində xüsusi dəstəyinə görə "Akkord Sənaye Tikinti İnvestisiya Korporasiyası" ASC-nin rəhbərliyinə Redaksiya heyəti adından öz təşəkkürümü bildirirəm.

Anar Bağırov

**Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü,
"Azərbaycan vəkili" jurnalının baş redaktoru**

Müsahibələr və mövqelər

Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri Azər Cabir oğlu Tağıyevin "Rusiyanın vəkil xəbərləri" nəşrinə verdiyi müsahibənin ana dilimizə tərcüməsi

VƏKİLLƏRİMİZ ŞİKAYƏTLƏNMİRLƏR

Bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri, Azərbaycan Respublikasının "Əməkdar hüquqşünası" Azər Cabir oğlu Tağıyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının vəkillərindən ibarət nümayəndə heyəti Rusiyanın Vəkillər Gildiyasını ziyarət etmişdir. Həmkarları arasında böyük nüfuza sahib olan, Rusiyanın Vəkillər Gildiyası ilə sıx əlaqə saxlayan, "Rusiyanın fəxri vəkili" Azər Tağıyev Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənarında tanınmış hüquqşünasdır. Azər Tağıyev "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun hazırlanmasında bilavasitə iştirak etmişdir ki, məhz bu Qanun sayəsində vəkillər tam müstəqillik əldə etmişlər. Qanunla jurnalımızın cari nəşrinin səhifələrində tanış ola bilərsiniz. Azər Tağıyev rusiyalı vəkilləri Azərbaycanda vəkillik fəaliyyətinin incəlikləri ilə tanış etmişdir.

Müxbir: Bizə məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasında hələ 1999-cu ildə hüquqi qüvvəyə minmiş "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Qanun fəaliyyət göstərir. Qanunun qəbulundan əvvəl vəziyyət necə idi?

Azər Tağıyev: 1999-cu ilədək Azərbaycan Respublikasının "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Qanunu nəinki zamanın tələblərinə cavab vermir, hətta bəzi hallarda məhdudlaşdırıcı xarakterə malik idi. Ədliyyə naziri bizim qərarlarımızı dayandıra da bilirdi. O dövrdə Azərbaycan Respublikasının vəkillik strukturunda 3 dövlət orqanının ümumi rəhbərliyi mövcud idi: Ali Sovet, Nazirlər Kabineti və Ədliyyə Nazirliyi.

Müxbir: Yeni qanunun qəbuluna necə nail olundu? Qanun nələri ehtiva edir?

A.T.: Qanun layihəsi üzərində 4 il çalışdıq. Bu zəhmətli işə Avropa Şurasının dörd eksperti və Azərbaycandan dörd nümayəndə cəlb edilmişdir. Qanun layihəsi Parlament tərəfindən təsdiq olunduqdan sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev tərəfindən imzalanaraq qanun statusu almışdır. Təbii ki, qanun layihəsinin müzakirəsi zamanı çətinliklər və müəyyən anlaşılmazlıqlar da olurdu.

Müxbir: Bəs, Qanunun qəbulu ilə nəyə nail oldunuz?

A.T.: Qanun vəkillərin tam müstəqilliyini təmin etdi. Hazırda heç bir dövlət orqanının - məhkəmə, polis, ictimai təşkilatların vəkillərin peşəkar fəaliyyətinə müdaxilə etməyə hüquqları yoxdur. Sənəddə elə birbaşa bu cür də yazılıb: "Vəkiliyin əsaslarını digər əsaslarla yanaşı vəkillərin və onların birliyinin peşəkar fəaliyyətinə prokurorluq, məhkəmə, digər dövlət orqanları, ictimai birliklər, hər hansı müəssisə, idarə, təşkilat və vəzifəli şəxs tərəfindən müdaxiləyə yol verilməməsi; vəkillərin özünüidarəetmə, vəkillər və vəkillik fəaliyyətinə dair məsələlər üzrə müstəqil qərar qəbul edilməsi təşkil edir".

Müxbir: Bu sizin böyük nailiyyətinizdir.

A.T.: Bəli, bu Qanun vəkilliyin müstəqilliyini tam təmin edir.

Müxbir: Bəs, Azərbaycan Respublikasında vəkilliyin strukturunu necədir?

A.T.: Hal-hazırda vəkilliyin strukturunda qeyri-dövlət, müstəqil, özünüidarə edən və bütün vəkillərin daxil olduğu təşkilat - Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası fəaliyyət göstərir.

Kollegiyanın üzvü olmayan şəxslər vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməzlər. Vəkillər Kollegiyasının ali orqanları Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi Yığıncağı (Konfransı) və Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətidir. Vəkillik fəaliyyəti fərdi qaydada da həyata keçirilə bilər. Həmçinin, ayrı-ayrı vəkillərin təşəbbüsü ilə yaradılan, müstəqil qurumlar olmaqla Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin tələblərinə uyğun fəaliyyət göstərən hüquq məsləhətxanaları və vəkillərin digər birlikləri də mövcuddur.

Müxbir: *Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin funksiyaları və tərkibi barədə nə deyə bilərsiniz?*

A.T.: Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti Vəkillər Kollegiyasının Ümumi Yığıncağında (Konfransında) seçilən sədr, sədr müavinləri və onun üzvlərindən ibarətdir.

Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin sədri və onun müavinləri eyni zamanda Vəkillər Kollegiyasının sədri və müavinləri hesab olunurlar. Rəyasət Heyəti hansı məsələləri həll edir? Buraya çoxsaylı təşkilati məsələlərin həlli - Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul, Vəkillərin İxtisas Komissiyasına üzvlərin təyin edilməsi, ixtisas imtahanının qaydalarının müəyyən edilməsi, vəkillər arasında qanunvericilik və mövcud məhkəmə təcrübəsi ilə bağlı məlumatlandırmanın həyata keçirilməsi və s. daxildir.

Müxbir: *Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə kimlər və necə qəbul olunurlar?*

A.T.: Vəkillər Kollegiyasının üzvlüyünə qəbul şərtləri qanunun əsas yeniliklərindəndir. Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının üzvü olmaq üçün şəxs ali hüquq təhsilinə, o cümlədən, hüquqşünas ixtisası üzrə üç ildən az olmayaraq iş stajına malik olmalıdır. Bundan əlavə, namizəd müvəffəqiyyətlə xüsusi testdən keçməlidir. İmtahan ali təhsil üzrə müstəqil dövlət imtahan komissiyası tərəfindən qəbul edilir. Bu komissiya heç kimə tabe olmayan müstəqil orqandır.

Müxbir: *Vəkillər Kollegiyasının hər hansı formada Ədliyyə Nazirliyinə tabeçiliyi varmı?*

A.T.: Azərbaycanda vəkillik Ədliyyə Nazirliyinə tabe deyildir. Biz tamamilə müstəqillik. Vəkillər Kollegiyası ədliyyə naziri, Ali Məhkəmənin sədri, vəkillər, hüquqşünas alimlər, hakimlər, o cümlədən, Azərbaycan Respublikası Parlamentinin üzvlərindən ibarət olan Məhkəmə-Hüquq Şurası ilə əməkdaşlıq edir. Şurada hakimlər tərəfindən yol verilən hüquq pozuntuları məsələlərinə baxılır. Vəkillər Kollegiyası həmçinin Hakimlərin Seçki Komitəsinin işində aktiv iştirak edir.

Müxbir: *Vəkillərə münasibətdə intizam icraatı məsələsi nə yerdədir?*

A.T.: Vəkillik fəaliyyətində intizam məsələlərinə gəlincə, qeyd olunmalıdır ki, Vəkillər Kollegiyası nəzdində vəkillərdən ibarət tərkibdə İntizam Komissiyası fəaliyyət göstərir. Komissiya, Vəkillər Kollegiyası üzvlərinin Ümumi Yığıncağı (Konfransı) tərəfindən formalaşdırılır. Vəkil tərəfindən qanunun tələbləri pozulduğu halda Vəkillər Kollegiyasının sədrinin qərarı ilə həmin vəkil barədə məsələ baxılmaq üçün İntizam Komissiyasına göndərilir. İntizam Komissiyası isə öz növbəsində vəkil tərəfindən qanunsuz hərəkətlərin mövcudluğu faktının aşkar edildiyi təqdirdə baxılan məsələ barədə rəy verir və rəyi baxılması üçün Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə göndərir. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti özbaşına olaraq vəkili Kollegiyanın üzvlüyündən xaric edə və onu peşəkar fəaliyyətlə məşğul olmaq hüququndan məhrum edə bilməz. Bu cür məsələlər məhkəmə qaydasında həll olunur. Bu isə kifayət qədər çətin prosesdir.

Müxbir: *Vəkil hər hansı bir səbəbdən hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən saxlanıldığı zaman nə baş verir?*

A.T.: Bizim qanuna əsasən, vəkil saxlanıldığı təqdirdə bu cür saxlama Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorunun müavini və ya hər hansı digər bir şəxsə deyil, məhz Azərbaycan Respublikasının Baş Prokuroru ilə razılaşdırılmalıdır. Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti də bu barədə dərhal məlumatlandırılır.

Müxbir: *Deməli, sizdə vəkillərə hörmət göstərilir?*

A.T.: Hər kəsə hörmət göstərilir, istər prokurorlara, istər hakimlərə, istər vəkillərə, istərsə də həkimlərə və müəllimlərə.

Müxbir: *İstintaq və məhkəmə ilə münasibətləriniz necədir? Problemlər olurmu?*

A.T.: İstintaq və məhkəmə ilə münasibətdə heç bir problemimiz yoxdur desək, bu, doğru olmaz. Əlbəttə ki, ayrı-ayrı problemlər var və biz onları qanunvericiliyə uyğun qaydada həll edirik. Qeyd edilməlidir ki, vəkillərimizin əllərində geniş səlahiyyətlər vardır. Vəkil də peşəkar fəaliyyətinin həyata keçirilməsi zamanı müstəntiq kimi sübutlar toplayır, səlahiyyətli orqanların rəylərindən istifadə edir. Vəkillərimizin bu sahədə gileyləri yoxdur.

Müxbir: *Təyinat üzrə işləyən vəkillər barədə nə deyə bilərsiniz? Belə bir bu təcrübə sizdə mövcuddurmu? Məsələn, bizdə bu sahədə problemlər mövcuddur. Bu cür vəkillərin əməyinin ödəniş norması olduqca aşağıdır.*

A.T.: Bəli, bizdə də bu problem var. Biz hesab edirik ki, bu məbləği artırmaq lazımdır. Dövlət müdafiə tərəfini maddi cəhətdən təmin etməlidir. Təklifimiz bundan ibarətdir: vəkil və prokuror məhkəmə prosesində bərabər olduqlarına görə vəkilin bir saatlıq işə görə aldığı haqq prokurorun bir saatlıq işə görə aldığı haqqa bərabər olmalıdır.

Müxbir: *Dövlət hüquq bürolarına uyğun qurumlarınız varmı?*

A.T.: Təbii ki, yox. Axı, bu, artıq vəkillik fəaliyyəti olmaz. Bizdə bu cür təsisatlar mövcuddur, lakin onlar vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul ola bilməzlər.

Müxbir: *Müsahibəyə görə minnətdarlığımızı bildiririk.*

“Rusiyanın vəkil xəbərləri” jurnalının ötən nömrələrindən birində Azərbaycanın “Vəkillik və vəkillik fəaliyyəti haqqında” Qanununu bütövlükdə nəşr etdik ki, oxucularımız onunla tanış olsunlar. Bu qanunla Azərbaycanın vəkili sərbəstlik və müstəqillik əldə ediblər. Bizim vəkillərə, oxucularımıza təklif etdik ki, azərbaycanlı həmkarlarımızın Qanununu öyrənsinlər və sonra bu sənədin hansı müddəalarının Rusiyanın “Vəkili fəaliyyəti və Rusiya Federasiyasında vəkili haqqında” Qanununda istifadəsinin mümkünlüyü barədə fikirlərini bildirsinlər. Fikir bildirənlər çox oldu. Biz onlardan ən maraqlılarını yayımlayırıq.

Rusiya Vəkili Gildiyasının prezidenti Həsən Borisoviç Mirzəyevin fikirlərini yayımlayırıq.

RUS VƏ SOVET VƏKİLLİYİNİN ƏN YAXŞI ƏNƏNƏLƏRİ*

30 ildən çox daha əvvəl mənim vəkili fəaliyyətimin başladığı günəşli Bakıya səfərimdə Azərbaycan vəkiliyinin hazırkı vəziyyəti ilə tanışlıq məni müasir Rusiya vəkiliyinin vəziyyəti və ictimai statusu barədə düşündürməyə vadar etdi.

Hələ 28 dekabr 1999-cu ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının “Vəkili və vəkili fəaliyyəti haqqında” Qanunu məndə tamamilə dəqiq təsəvvür yaratdı ki, bu Qanun Rusiyanın inqilabaqədərki və Sovet dövrünün vəkiliyinin ən yaxşı ənənələrini əxz edib. Xüsusi qeyd etmək istərdim ki, Qanunda demokratik təməkləşmə prinsipi əsasında vəkili institutunun konseptual müddəalarının qurulması saxlanılıb və möhkəmlənib, xüsusilə də vəkiliyinin özünüidarəetmə orqanlarının üzvlərinin və Rəyasət Heyətinin sədrinin gizli seçimi.

Azərbaycanın “Vəkili və vəkili fəaliyyəti haqqında” Qanununu oxuyarkən 31 may 2002-ci ildə qəbul olunmuş və sonuncu dəyişikliyi 21 noyabr 2011-ci ildə edilmiş Rusiyanın “Vəkili fəaliyyəti və Rusiya Federasiyasında vəkili haqqında” qanunu ilə müqayisədə görürsən ki, orada hüquqi yardım təkcə vəkili tərəfindən deyil, həmçinin bilavasitə Rusiya ənənələrinə uyğun olaraq vəkili qurumları tərəfindən həyata keçirilir.

Azərbaycanın həmin qanununda xüsusilə qeyd olunur ki, vəkiliyinin rəsmi embleminin və vəkiliyin xüsusi geyim formasının təsvirini Vəkili Kollegiyasının Ümumi Yığıncağı təsdiq edir.

Bundan başqa, bizim azərbaycanlı vəkili həmkarlarımızın Qanununda Rusiyanın vəkili Qanunundan fərqli olaraq vəkiliyin seçim meyarlarında müsbət cəhətlər vardır. Belə ki, Azərbaycanda vəkili statusu almaq üçün 3 ildən az olmamaq şərti ilə hüquq sahəsində iş təcrübəsi tələb olunur (Rusiyada bu müddət 2 ildir).

Rusiyanın bu sahədəki qanunu ilə Azərbaycan Qanununu fərqləndirən cəhətlərindən biri də odur ki, Azərbaycanda vəkili fəaliyyətinə dövlət qurumlarının və icra hakimiyyətinin heç bir müdaxiləsi yoxdur. Korporativ idarəetmə və vəkili fəaliyyəti barədə yaranmış sualların həlli bu ölkənin vəkiliyinin idarəedilməsi orqanlarının səlahiyyətinə daxildir.

Azərbaycanın “Vəkili və vəkili fəaliyyəti haqqında” Qanununda xüsusi olaraq qeyd olunur ki, vəkili öz fəaliyyətini qanunun aliliyi, müstəqillik, demokratizm, humanizm, ədalət, aşkarlıq və konfidensiallıq prinsipləri əsasında həyata keçirirlər. Azərbaycanın sözügedən Qanunu vəkiliyin və onların birliyinin peşəkar fəaliyyətinə prokurorluq, məhkəmə, digər dövlət orqanları, ictimai birliklər, hər hansı müəssisə, idarə, təşkilat və vəzifəli şəxslərin müdaxiləsinə, təzyiqinə yol verilməməsinə zəmanət verir və bununla bağlı, məsuliyyət nəzərdə tutur.

Vəkili fəaliyyəti irqindən, milliyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən, əmlak

vəziyyətindən, qulluq mövqeyindən, əqidəsindən, siyasi partiyalara, həmkarlar ittifaqlarına və digər ictimai birliklərə mənsubiyyətindən asılı olmayaraq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının üstünlüyü, qanunun aliliyi, vəkillərin müstəqilliyi, onlarla hüquqi yardım üçün müraciət edənlər arasında olan münasibətlərin könüllülük prinsipi əsasında və vəkil etikasına riayət edilməklə həyata keçirilir.

Həmçinin diqqəti çəkən digər məqam vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin həqiqi təminatlarıdır. Qanunun 7-ci maddəsinə əsasən, vəkili peşə borcunu həyata keçirməklə əlaqədar ona məlum olan hallar barədə dindirmək qadağandır. Qanunda birbaşa qeyd olunub ki, peşə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə əlaqədar vəkillər tərəfindən toplanılan sənədlər və digər sübutlar, vəkillik icraatları istintaq və məhkəmə orqanları tərəfindən tələb edilə və götürülə bilməz. Vəkillərə və onların təşkilatlarına edilən bütün müraciətlər vəkillər tərəfindən sirr kimi qorunur, habelə tutulan, həbs edilən və ya məhkum edilən şəxslərə hüquqi yardımın göstərilməsi üçün vəkil ilə təklidə görüşlər və məsləhətləşmələr üçün lazımi şərait yaradılmalı, konfidensiallıq təmin olunmalıdır. Bu normativ-hüquqi aktın digər müddələrinin tətbiqinə varmadan öncə, qeyd etmək lazımdır ki, "Vəkillik fəaliyyəti və Rusiya Federasiyasında vəkillik haqqında" Qanunun qəbulundan ötən 10 illik dövr bu Qanunun tətbiq edilməsinin zəruriliyini sübut etdi. Dəyişiklər təkcə bir sıra maddələrin qeyri-mükəmməlliyi ilə deyil, həmçinin hüquq-mühafizə orqanlarının vəkilliyə təsir imkanlarının artması ilə bağlıdır ki, dünya praktikasında da bu, qəbul olunmazdır. Rusiyalı vəkillər üçün dünya təcrübəsinə əsasən, yüksək təsir gücünə malik normaların qanunvericiliyə daxil edilməsinə ehtiyacı vardır. Buraya xüsusilə vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin əsas prinsipləri və onların müdafiəsi daxildir.

Bu gün müasir Rusiya şəraitində ibtidai araşdırma və məhkəmə prosesi zamanı vəkillərin bu prosesə təsir imkanlarının və vəsitələrinin genişləndirilməsi aktuallıq kəsb edir. Başqa sözlə, bizə cinayət mühakimə icraatında çəkişmə prinsipinin həyata keçirilməsinin qanunvericilik mexanizmi gərəklidir. Xüsusi diqqət tələb edən digər məsələ, vəkilliyin özünüidaretmə orqanlarının rəhbərlərinin məsuliyyəti və daxili-korporativ demokratiyanı tənzimləyən normaların tətbiq edilməsidir. Şura üzvlərinin, palata prezidentlərinin və vəkillik orqanların idarə edən istənilən vəzifəli şəxsin seçimi demokratik, açıq və gizli səsvermə yolu ilə keçirilməlidir.

* - *Bu yazı Rusiya Vəkillər Gildiyasının rəsmi orqanı olan "Rusiyanın vəkil xəbərləri"ndə Rus dilində çap olunmuşdur. Yazı Azərbaycan dilinə AHİM tərəfindən tərcümə olunmuşdur.*

Rusiya Vəkillər Gildiyasında görüş (Moskva, dekabr 2012)

Sağdan: Azər Tağıyev - Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının sədri, Həsən Mirzəyev - Rusiya Vəkillər Gildiyasının prezidenti, Muxtar Mustafayev - Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü

Müsaibimiz "Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi" İB-nin sədri, Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin və Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü, h.e.f.d. Anar Bağırovdur

İMKANSIZLAR ÜÇÜN ƏDLİYYƏ VƏ YAXUD QANUNLARI HƏR KƏS ÜÇÜN SƏMƏRƏLİ ETMƏYİN SİRRİ

- Anar müəllim, ilk öncə Sizi salamlayır və müsahibəyə vaxt ayırdığınız üçün təşəkkür edirik.

- Mən də öz növbəmdə Sizə öz təşəkkürümü bildirir, Baş redaktoru olduğum və zəhmətinin tək mənə deyil, kollektivimizə aid olduğu bu nəşrin uğurlu layihələrdən biri olacağına ümid bəsləyirəm.

- Təbii ki, Sizə ünvanlayacağımız suallar artıq neçə vaxtdır ki, mübaliğəsiz desək sayənizdə cəmiyyət arasında aktuallığa qovuşmuş "ödənissiz hüquqi yardım" mövzusu ilə bağlıdır. Belə desək, "günün günorta çağı" haradan doğdu bu fikir və bu fikrin gündəmə gətirilməsi Sizcə, zamanı bir balaca qabaqlamaq deyilmi?

- Anlaşılan odur ki, sualınızı iki yöndə cavablandırmalıyam. İlk öncə, bildirməliyəm ki, bu ideyanın aktuallaşmasında təkcə mənim deyil, ölkəmizdə tanınmış, nüfuzlu hüquqşünasların böyük rolu olmuşdur. Belə bir məşhur deyim var: "ideya kapitaldır və o, yalnız səriştəlilərin əlində olanda gəlir gətirir." Məhz elə bu fikirlə biz yola çıxdıq. 2012-ci ilin fevralında Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi və Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının birgə təşəbbüsü ilə 14 nəfər peşəkar hüquqşünasdan, əsasən vəkillərdən, həmçinin hüquqşünas alimlərdən ibarət tərkibdə "Ödənişsiz hüquqi yardım haqqında" qanun layihəsinin hazırlanması üzrə İşçi Qrup formalaşdırıldı. Keçən dövr ərzində beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin (Amerika Hüquqşünasları Assosiasiyasının Bakı Ofisinin, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin, ATƏT-in Bakı Ofisinin) iştirakı ilə çoxsaylı görüşlər keçirildi və görüşlərin nəticəsi olaraq bu günə kimi Qrup üzvlərinin birgə səyi nəticəsində həm Qanun layihəsi, həm də ki, Qanun layihəsinə dair Konsepsiya sənədi hazırlanaraq ərsəyə gətirildi. Hər iki sənədin hazırlanmasında müxtəlif ölkələrin – Almaniya, Türkiyə, ABŞ, Finlandiya, Niderland, Litva və s. təcrübəsindən yararlanmış, onların müsbət təcrübəsi nəzərə alınmışdır. Adı çəkilən sənədlər Azərbaycan və İngilis dillərində Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi və Azərbaycan Hüquqşünasları Konfederasiyasının veb-səhifələrində yerləşdirilmiş, hətta bu məsələ müxtəlif KİV-də işıqlandırılmışdır. Bundan başqa, ATƏT-in dəstəyi ilə İşçi Qrupun üzvlərinin Litva Respublikasına təcrübə səfəri təşkil olunmuşdur. Bilirsiniz, bu sənədlərin məzmununun zənginləşdirilməsində təkcə Qrup üzvləri deyil, eyni zamanda ölkəmizdə peşəkarlıqları ilə seçilən digər vəkil və hüquqşünaslar da iştirak etmişlər. Əslində ideyanın müəllifi olaraq Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi il yarım bundan əvvəl ölkəmizdə hüquqi yardım işinin vəziyyətinin araşdırılması istiqamətində fəaliyyətə başlamışdı. Buna səbəb isə ölkəmizin regionlarında vəkillik, dolayısıyla hüquqi yardımın göstərilməsi ilə bağlı obyektiv problemlərin mövcudluğu idi. Həşiyədən kənara çıxaraq deməliyəm ki, bu problemlər haqqında bir qədər sonra daha təfərrüatlı məlumat verəcəyəm. Üstəlik, Dövlət başçısının 2008-ci ildə imzaladığı "2008-2015-ci illərdə Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı" və digər bənzər sənədlərdə aztəminatlı şəxslərə hüquqi yardım göstərilməsinin vacibliyinin vurğulanması layihəyə stimül verən faktorlardan idi. Bir məqamı da vurğulamalıyam. İşimizin bu mərhələsində xoş bir

təsadüf haqqında məlumat versəm, yerinə düşər. Belə ki, bu ilin martında Məhkəmə-Hüquq Şurasının iclasında da əhaliyə göstərilən hüquqi yardım işinin təkmilləşdirilməsi üzrə əlavə mexanizmlərin müəyyən olunmasının zəruriliyi fikri səsləndirilmişdir.

Sualınızın ikinci hissəsinin cavablandırılmasına keçsək yaxşı olar. Bayaq Siz sual verəndə "günün günorta çağı" ifadəsindən istifadə etdiniz. Sualınıza belə cavab verəcəyəm: Xeyr, bu ideyanın aktuallığa çevrilməsi heç də təsadüfi baş verməmişdir. Belə desək, bu, sosial zərurətin və ictimai təkamülün nəticəsidir. Məlumdur ki, insanlar kollektiv və fərdi hüquqlara malikdirlər. Tarixdə həmin hüquqlar uzun illərin mübarizəsi nəticəsində əldə olunmuşdur. Vətəndaşların özünüifadəsinin, özünəinamının formalaşmasında şturvalı ələ alan hüquqlardan biri də məhkəmələrə çatımlılıq, dolayısıyla bu hüququn realizəsinin əsas rıçaqlarından biri olan "hüquqi yardım almaq hüququ"dur. Ona görə də son dövrlər ölkəmizdə bu sahəyə diqqətin artırılması dövlətin real demokratik islahatlara, insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinə ayırdığı diqqət kimi qiymətləndirilməlidir.

- *Sualımı haradasa əvvəlki sualın davamı kimi hesab etmək olar. Belə ki, hüquqi yardım institutunun təşəkkül tapmasını şərtləndirən əsas problemlər barədə fikirlərinizi bilmək istərdik. Yəni bu sahədə olan vəziyyət o qədər ciddidir ki?!*

- Bilirsiniz, "ciddi" sözü bir az ağır sözdür. Bu söz insanda həmin sahədə sanki böyük fəsadların olması təsəvvürü yaradır. Lakin özünüz gördüyünüz kimi ölkəmizdə həyat öz axarı ilə davam edir, müvafiq sistemlər işlək vəziyyətdədir, cəmiyyətdə sosial narazılıq səviyyəsi qonşu ölkələrlə müqayisədə ən aşağı həddədir. Təbii ki, mən hər şeyin ideal səviyyədə olduğunu desəm, bu, haqsızlıq olardı. Çünki ideal cəmiyyət olmur. Əgər elə cəmiyyət olsa idi, hüquqi yardım və sairə bu kimi institutlara da ehtiyac olmazdı.

Ödənişsiz hüquqi yardım sahəsində mövcud olan problemlər haqqında danışdıqda qeyd etməliyəm ki, bəli, bu gün bu sahədə hər bir hüquqşünasa məlum olan bir sıra problemlər mövcuddur. Lakin həmin maneələri dəf olunmayacaq problemlər kimi qiymətləndirmək olmaz. Bununla belə, həmin problemlərdən bir neçəsi haqda qısaca da olsa, məlumat vermək istərdim. Əvvəla, Konstitusiyamızın 61-ci maddəsi hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququnu təsbit edir. Normanın mətninə diqqət verdinizsə, belə yardımın göstərilməsi işin xarakteri ilə şərtləndirilməmişdir, yəni işin cinayət, mülki, inzibati və başqa sahəyə aidiyyətindən asılı deyildir. Bu yardımdan istənilən imkansız şəxs yararlana bilər. Lakin təcrübədə görsənən odur ki, ölkəmizdə hüquqi yardım əsasən, cinayət işləri ilə əlaqədar göstərilir. Konkret olaraq, əgər söhbət pulsuz hüquqi yardım almaqdan gedirsə, Azərbaycan vətəndaşlarının pulsuz vəkili, hüquqi nümayəndə tutmaq imkanı məhduddur. Çünki, mülki işlərdə pulsuz hüquqi yardım alınmasının dəqiq qanunvericilik mexanizmi mövcud deyildir. Həmçinin qanunvericilikdə "maddi vəziyyəti öz hesabına vəkili tutmağa imkan vermədikdə", "orta aylıq gəlirini, maddi, əmlak və ailə vəziyyətini, habelə digər halları imkan vermədikdə" və s. anlayışlar dedikdə nəyin nəzərdə tutulduğu bilinmir.

İkincisi, ödənişsiz hüquqi yardım göstərməli olan vəkili birinci instansiya məhkəməsi təyin etməlidir. Lakin elə birinci instansiya məhkəməsinə müraciət etmək üçün vətəndaşa vəkili lazımdır ki, ona müvafiq ərizəni yazmağa, habelə digər işlərdə köməklik göstərsin.

Üçüncüsü, ümumiyyətlə regionlarda vəkillərin sayının katastrofik dərəcədə az olması hüquqi yardımın alınmasının bəlkə də əsas maneələrindən biridir. Adambaşına düşən vəkili sayına görə Azərbaycan inkişaf etmiş Avropa ölkələrindən geri qalır və bu, keyfiyyətli hüquqi xidmətlərin göstərilməsi və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində əsas əngəllərdən biridir. Vətəndaşların konstitusion hüquqlarının effektiv həyata keçirilməsi üzrə Avropa Şurasının Azərbaycanda vəkillərin sayının artırılması, həmçinin hüquqi yardımın göstərilməsi ilə bağlı tövsiyələrinə əsasən, 2005-ci ildən bu günə kimi vəkillərin sayı 370-dən 834-ə, yəni 2,3 dəfəyədək artmışdır. Doğrudur, bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların hesabatlarına əsasən, Azərbaycan digər ölkələr ilə müqayisədə adambaşına düşən vəkili sayına görə hələ də geri qalmasına baxmayaraq, bu çatışmazlığın aradan qaldırılması məqsədilə vəkilliyə namizədlərin seçimi mütəmadi olaraq davam etdirilir. Mətbuatdan da məlumdur ki, hazırda Vəkillər Kollegiyası tərəfindən vəkilliyə

yeni namizədlərin seçiminə başlanılmışdır. Əslində, dövlətin özü də vəkillərin sayının artırılmasında bilavasitə maraqlıdır. "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramının təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamı ilə Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasına bölgələrdə peşəkar vəkillərin sayının artırılması tövsiyə edilmişdir.

Dördüncüsü, vəkillərin aldıkları qonorarın məbləğinin aşağı olması da dolayısıyla hüquqi yardımın göstərilməsinə öz mənfi təsirini göstərən amillərdəndir. Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2010-cu ildə qəbul etdiyi qərarına əsasən, hüquqi yardımın göstərilməsinə görə müdafiəçiyə ödənilən haqq hər iş saati üçün 2 manat məbləğində müəyyən edilmişdir. Lakin gəlin etiraf edək ki, bu məbləği o qədər də qənaətbəxş hesab etmək olmaz.

Digər bir problem kimi isə aztəminatlı ailələr üçün ödənişsiz və keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsi üzrə məhkəməyə qədər ödənişsiz hüquqi yardım göstərmə mexanizminin olmamasıdır. Dediklərim, əsasən, institusional problemlərdir. Lakin buraya ölkəmizdə 1 milyona yaxın qaçqın və məcburi köçkünlərin mövcudluğu, həmçinin ümumiyyətlə əhalinin hüquqi məlumatlılıq səviyyəsinin aşağı olması faktorları əlavə olunduqda mənzərə o qədər də ürəkaçan olmaya bilər. Bayaq adını çəkdiyim İşçi Qrup tərəfindən hazırlanan məhz həmin Qanun layihəsi və Konsepsiya sənədində hüquqi yardım sahəsinin tam gücü ilə fəaliyyətə başlaması üzrə təklif və mexanizmlər öz əksini tapmışdır.

- Yəqin ki, bu məsələnin araşdırılması zamanı beynəlxalq təcrübə də gözdən keçirilmişdir. Bizim üçün xüsusilə maraqlı olan qonşu dövlət Gürcüstanın təcrübəsidir.

- Bir neçə il bundan öncə Tiflis şəhərində beynəlxalq bir konfransda iştirak etmişdim. Təbii ki, Gürcüstanın təcrübəsi haqqında qiyabi məlumatım olsa da, məhz o vaxt qonşu ölkənin hüquqi yardım xidməti ilə tanış olmağa imkan tapdım. Məlumat üçün bildirim ki, orada ödənişsiz hüquqi yardım xidməti sahəsində islahatlara 2004-cü ildə dövlət, QHT-lər və beynəlxalq təşkilatların triosu formasında start verilmişdir. Həmin ildə aparılacaq islahatlar üzrə konsepsiya sənədi hazırlanmış və təxminən həmin dövrdə Gürcüstanın Ədliyyə Nazirliyi nəzdindəki İctimai Müdafiəçi Xidmətinin regional bürolarında pilot şəkildə hüquqi yardım xidməti fəaliyyətə başlamışdır. Gürcüstan Respublikasında hüquqi yardım xidmətini tənzimləyən qanunvericilik 2007-ci ildə qəbul olunmuşdur. İlk təşkil olunduğu vaxtlar Ədliyyə Nazirliyinin nəzdində olan bu qurum 2009-cu ildən yeni İslah və Hüquqi Yardım Nazirliyinin tabeliyinə keçirilmişdir. Ölkə üzrə bu sahədə fəaliyyət göstərən 14 regional büro təsis olunmuşdur. Onlardan 11-i hüquqi yardım bürosu, digər 3-ü isə məsləhət mərkəzləridir. Məsləhət mərkəzlərinin fəaliyyəti ixtisaslaşmış QHT-lərə həvalə olunmuşdur. Bürolardan fərqli olaraq məsləhət mərkəzləri məhkəmələrdə vətəndaşları təmsil edə bilməzlər. Qeyd olunan nazirliyin nəzdində kollegial orqan olan Hüquqi Yardım Şurası təsis olunub. Həmin qurum hüquqi yardım bürolarının təftişini həyata keçirir. Kollegial orqanın üzvləri İslah və Hüquqi Yardım naziri tərəfindən təyin olunurlar. Bundan başqa, quruma ümumi rəhbərlik edən Direktor vəzifəsi mövcuddur.

Hazırda ölkə üzrə hüquqi yardım xidmətinə cəlb edilmiş şəxslərin sayı 170-dən çoxdur. Hüquqi yardım göstərən şəxslər vəkillər, ixtisaslaşmış konsultant-hüquqşünaslar və ixtisaslaşmış hüquqi şəxslərdir. Maraqlı fakt ondan ibarətdir ki, hüquqi yardım göstərən şirkətlər tender əsasında müəyyənləşdirilirlər. Orada hüquqi yardım xidməti göstərən hüquqşünasların məvaciblərinin məbləği təxminən 1170 larıdır (553 AZN). 2010-cu ildə bürolar tərəfindən icraata qəbul olunan müraciətlərin isə sayı 10140-dır. Statistik məlumatlar ilə istənilən şəxs Hüquqi Yardım Şurasının veb-səhifəsindən illik hesabatları yükləməklə tanış ola bilər.

- İndi isə öz ölkəmizə qayıtsaq, yaxşı olar. Anar müəllim, Prezidentin 18 mart 2013-cü il tarixli Fərmanı ilə yeni yaradılmış "ASAN xidmət" mərkəzlərində "hüquqi yardım xidmətləri"nin təşkili nəzərdə tutulmuşdur. Bu model və onun səmərəliliyi barədə fikirlərinizi bilməyimiz maraqlı olardı.

- Təbii ki, bu Fərmanın imzalanması bizi də sevindirdi. Bu günə kimi cənab Prezidentin imzaladığı bir sıra əvvəlki sənədlərdə hüquqi yardım işinin təşkili ilə bağlı tapşırıqlar olmuşdur. Lakin hüquqi yardım xidmətinin həyata keçirilməsinin bu modeli yenilikdir. Hətta deyə bilərəm ki, özünəməxsus modeldir. Qonşu ölkələrin heç birində bu cür unikal model mövcud deyildir. Özünüz bilirsiniz ki, "ASAN xidmət" mərkəzləri ölkəmizdə yeni yaradılmış təsisat olmaqla özündə dövlət orqanlarının çoxsaylı funksiyalarını cəmləşdirir və belə desək, bu qurumun məqsədi əhalinin gündəlik qayğılarının operativ həllinə yönəlmişdir. Düşünürəm ki, hüquqi yardım xidməti "ASAN xidmət" mərkəzlərinin əsas funksiyalarından birinə çevrilməklə onun əsas sütunlarından biri rolunu oynayacaqdır. Fərmana əsasən, orada hüquqi məsələlərə dair məsləhətlər, izahatlar veriləcək, məhkəmələrə iddia ərizələrinin verilməsi ilə bağlı hüquqi yardım göstəriləcək, ehtiyacı olan şəxslər üçün ərizələrin, şikayətlərin və hüquqi xarakterli sənədlərin tərtib edilməsinə köməklik olunacaqdır. Təbii ki, bu işin icrasına peşəkar hüquqşünasların cəlb edilməsi zəruri şərtidir. Bu xidmət növünün yeni olmasını nəzərə alaraq onun fəaliyyətinin ilkin mərhələsində vəkillərin, habelə uzun illərin təcrübəsinə sahib olan hüquqşünasların peşəkarlıqlarından yararlanılması labüddür. Çünki nəzərə almaq lazımdır ki, təkcə 1 saylı Bakı "ASAN xidmət" mərkəzinin əhatə etdiyi Nəsimi, Binəqədi və Nərimanov rayonlarının əhalisinin sayı 600 min nəfərdən çoxdur. İndi Siz özünüz təsəvvür edin ki, hüquqi yardım üçün müraciət edən şəxslərin sayı o qədər də az olmayacaqdır. Bunun üçün həmin qurumda ilkin mərhələdə hüquqi yardım xidmətinin təşkili, "ASAN xidmət" mərkəzinin fəaliyyətinin təşkili kimi o dərəcədə də sözün əsl mənasında "asan" olmayacaqdır. Zənnimcə, bunun üçün həm hüquqi yardımın göstərilməsinin mexanizmi müəyyənləşdirilməli, həm hüquqi yardım xidməti göstərəcək hüquqşünasların seçim meyarları dəqiqləşdirilməli, həm "ASAN xidmət" mərkəzlərinin ölkənin bütün regionlarını əhatə edəcəyi nəzərə alınarsa ölkə üzrə hüquqi yardım xidmətinin koordinasiyası formalaşdırılmalı, habelə fəaliyyətin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində xüsusi elektron proqram təminatı yaradılmalıdır. Əlavə olaraq vətəndaşların bu sahədə elektron xidmətlərdən yararlanma imkanları təmin edilməlidir. Bilirsiniz, Hollandiya kimi tanıdığımız Niderland Krallığında göstərilən hüquqi yardım xidmətinin 60%-dən çoxu vətəndaşlar bu xidməti göstərən qurumların inzibati binasına gəlmədən həyata keçirilir. Yəni orada əhaliyə hüquqi yardım xidməti əsas etibarilə telefon və ya internet vasitəsilə göstərilir.

Təbii ki, dövlətimiz tərəfindən irəli sürülmüş və artıq reallığa qovuşmuş bu təşəbbüs ən azından təqdirəlayiqdir. Bu fəaliyyətin səmərəliliyini aşağıdakı kimi dəyərləndirə bilərəm:

Əvvəla, bu xidmət vasitəsilə dövlət vətəndaşların hüquqi yardıma olan ehtiyaclarının qarşılınması ilə bağlı öz üzərinə götürdüyü konstitusion öhdəliyini yerinə yetirəcək. **İkincisi**, əhali və dövlət orqanları arasında mövcud olan bir sıra anlaşılmazlıqlar öz həllini tapacaq. Məsələn, əvvəllər hər hansı fərdi hüquqşünasın hazırladığı sənədə biganəlik nümayiş etdirən hər hansı qurum, artıq dövlət orqanı statusu qazanmış "ASAN xidmət" mərkəzi tərəfindən tərtib olunan ərizə, şikayət və s. sənədə pretenziya tutmaqda bir qədər çətinlik çəkəcəkdir. **Üçüncüsü**, hüquqi yardım xidmətinin təşkili sonda müəyyən dövr keçdikdən sonra istər-istəməz vətəndaşların hüquqi biliklərinin artmasına rəvac verəcəkdir ki, bu da öz növbəsində cəmiyyətin ictimai təfəkkürünün inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir.

Belə xidmətin mövcudluğu təkcə institusional vəzifələrin icrasına yönəlməmişdir. Axı qəpiyin digər üzü də var. Həmin üz isə məsələnin psixoloji tərəfidir. İnsanların şüurunda hər hansı problematik hüquqi vəziyyətlərdə müraciət edə biləcəkləri təsisatın olması cəmiyyətdə gərginliyi aradan qaldırmaqla psixoloji rahatlıq, sabitlik ab-havası yarada bilər.

Düşünürəm ki, hüquqi yardım xidmətinin "ASAN xidmət" mərkəzlərində təşkili modeli məsələlərin kompleks həllinə xidmət edəcəkdir. Ola bilsin ki, vətəndaş "ASAN xidmət" mərkəzindəki hüquqi yardım xidməti vasitəsilə hər hansı hüquqi probleminin həllini tapmaqla elə Mərkəzin başqa xidmətlərindəki digər ehtiyaclarını da operativ həll edəcəkdir.

Dolayısıyla, sualınıza ümumiləşmiş cavabım o olacaqdır ki, hüquqi yardım xidmətinin bu modeli həqiqətən bu gündü reallıqda ən optimal variantdır.

- Sonuncu sualımız hər zaman olduğu kimi ənənəvidir. Jurnalımızın nəinki vəkillər, həmçinin digər hüquqşünaslar arasında da paylanılacağını nəzərə alaraq gənc hüquqşünaslarımıza tövsiyələrinizi eşitmək istərdik.

- Səmimi olsaq, özümü kiməsə məsləhət və ya tövsiyə verəcək səviyyədə görmürəm, çünki məsləhət verməyin məsuliyyəti bəzən çox ağır olur. Bununla belə, sual verdiyiniz üçün onu cavablandırmağa çalışacağam. Belə bir deyim var: "Məsləhətin ən yaxşısı ən rahat icra olunanıdır." Ona görə gənclərimizə rahat icra oluna bilən tövsiyələrimi aşağıdakı ardıcılıqla çatdırıram:

1. Hüquqşünas daim öz peşə bacarıqlarını təkmilləşdirməlidir. Bunun üçün imkan daxilində müxtəlif istiqamətli hüquqi təlimlərdə iştirak etməyə həvəsli olmalıdır. Dar çərçivədə ixtisaslaşan hüquqşünas istər-istəməz digər hüquq sahələrindən geri qalır. Təbii ki, mən universal hüquqşünas olmağın da tərəfdarı deyiləm. Atalar demişkən: "çox istəyən, azdan da olar." Lakin mənə, hüquqşünas, xüsusilə vəkil peşəsi həkim peşəsi ilə oxşar cəhətlərə malikdir. İstənilən həkim hər hansı orqan ilə bağlı diaqnoz qoyanda bədənin digər üzvlərinin normal funksiyaları haqqında məlumatlı olmalıdır. Yəni, bunun üçün həkim ixtisaslaşdığı sahədən başqa digər sahələr barədə də məlumatlı olmalıdır. Bu mənada, hüququn müxtəlif istiqamətləri üzrə məlumatlı olmaq hüquqşünasın yalnız xeyrinədir.

2. Qanunvericilikdəki yeniliklərin izlənilməsi hüquqşünasa hava-su kimi lazımdır. Orta statistik insanın xarakterində tənbellik vardır və bəzən adam "internet"ə daxil olub hər hansı məlumatı əldə etməyə belə ərinir. Bunun üçün isə ən yaxşı yol, reklam kimi çıxsa da deməliyəm ki, rəsmi dövlət qəzetlərindən birinə abunə olmaqdır. İnsanın ki, hər hansı şeyə xərci çıxdıqda ona verdiyi əhəmiyyət də fərqli olur. Heç kimə sirr deyildir ki, müasir dünyamızda ən güclü adam məlumatlı şəxsdir.

3. Hüquqşünasın başlıca keyfiyyətlərindən biri sözü bütöv və peşə fəaliyyətində dəqiq olmasıdır. Bu cür keyfiyyətlərin formalaşdırılmasında ən gözəl üsullardan biri qeydlərin aparılmasıdır. Digər peşələrdən fərqli olaraq vəkillik peşəsi elədir ki, işlə bağlı vəkilə həmişə kütləvi məlumat axını gəlir. İnanın ki, bunun öhdəsindən gəlmək o qədər də asan iş deyil. Bunun üçün hüquqşünaslarda qeyd aparmaq vərdislərinin formalaşdırılması həyati şərtidir. Öz təcrübəmə əsasən, deyirəm ki, bu cür vərdişə alışdıqdan bir müddət sonra insanın həyat tərzi müəyyən axara düşməklə qarşılaşılan problemlərin həlli daha da asanlaşır.

4. Səhv eləmirəmsə, bu tövsiyəm dördüncüdür. Peşəkarlıq hüquqşünasın yalnız öz sahəsi üzrə daha çox məlumatlı, bilikli olmasından asılı deyildir. Yaşından asılı olmayaraq hər bir hüquqşünas günün heç olmazsa 1 saatını necə deyirlər "sınıfdən xaric oxu"ya həsr etməli, dünyagörüşünü artırmalıdır. Bunun üçün Qərb ölkələrində və Rusiyada nəşr olunan və o qədər də baha olmayan "Science", "Наука и Жизнь", "Вокруг света" və s. məzmunlu aylıq jurnallara abunə olmaq məsləhətdir. Bəzən elə hallar olur ki, texniki sahədəki biliklər vəkilə hər hansı hüquqi – məhkəmə, cinayət və s. işin daha ətraflı başa düşülməsinə köməklik edir. Bu isə dolayı olsa da məhkəmədə uğurlu müdafiə taktikasının seçilməsində öz sözünü deyir. Təbii ki, işin xarakterindən də çox şey asılıdır.

5. Sonuncu məsləhətim bir balaca mənəvi çalarlıdır. Bu gün cəmiyyətimiz bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşayır. Sovet dövründəki kimi insanların maddi-sosial cəhətdən təminatı əvvəlki kimi deyil. Dövlət vətəndaşlarının maddi-sosial rifahının yaxşılaşdırılmasına çalışsa da, bu, əhəlinin bütün təbəqələrini əhatə edə bilmir. Dolayısıyla bazar iqtisadiyyatı şəraitində insanların həyatı maddiyyatdan daha çox asılı olmuşdur. Bu isə öz növbəsində insanların xarakterlərinin maddiləşməsinə gətirib çıxarıb. Gənc hüquqşünaslarımıza bu faktorları görməyi və onlara məqsədləri naminə, abstrakt məfhum olsa da, "vicdan" səddinin üstündən aşib o tərəfə keçməməyi arzu edirəm. Kamil şəxsiyyətin, xüsusilə də hüquqşünasın özülündə məhz bu keyfiyyət durur. Mənlik bu qədər.

- Maraqlı müsahibəyə görə çox sağ olun!

- Çox sağ olun! Sizə və kollektivimizə öz fəaliyyətində uğurlar arzulayıram!

Kamandar Nəsimov

**Hüquq üzrə Fəlsəfə Doktoru,
Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin üzvü,
Vəkillər Kollegiyasının Fəxri Doktoru**

VƏKİLLİK FƏALİYYƏTİ ZAMANI TƏCRÜBƏDƏ RASTLAŞILAN PROBLEMLƏR

Müdafiə hüququ insanların ən əsas hüquqlarından biridir. Müdafiə hüququ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq konvensiyalar və digər normativ hüquqi aktlarda öz əksini tapmışdır. Ölkəmizdə müdafiə hüququnun konstitusion əsasları Azərbaycan Respublikasının

Konstitusiyasının 12 və 61-ci maddələrində əks olunub. Belə ki, Konstitusiyanın 12-ci maddəsinə görə, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Konstitusiyanın 61-ci maddəsinə görə isə, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır. Göründüyü kimi, bu normalar şəxslərin müdafiə hüququnu elan etməklə kifayətlənmir, həm də bu hüququn dövlət tərəfindən təmin edildiyi vurğulanır. Bu konstitusion müddəalar sahəvi qanunvericiliklərdə də öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini elan etdikdən sonra insanların yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almalarının təmin edilməsi üçün hüquq islahatları aparılmış və hazırda bu tendensiya davam etdirilir. Bu mənada müdafiə hüququnun əsasını təşkil edən vəkillik institutu da istisna deyildir. Əsas vəzifələri hər bir şəxsin hüquq və azadlıqlarının, qanunla qorunan mənafeələrinin müdafiə edilməsindən, onlara peşəkar, yüksək keyfiyyətli, vicdanlı hüquqi yardım göstərilməsini təmin etməkdən, vəkillik peşəsinin nüfuzunu yüksəltməkdən ibarət olan Vəkillər Kollegiyasının fəaliyyətini təşkil etmək məqsədi ilə "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Həmin qanuna müvafiq olaraq Vəkillər Kollegiyasının Nizamnaməsi qəbul edilmişdir. Nəzər saldıqda son dövrdə Vəkillər Kollegiyasının üzvlərinin sayında kütləvi artımın olduğunu görə bilərik. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda Vəkillər Kollegiyasına üzv olmağa gənclərin marağı artmaqdadır. Biz də öz fəaliyyətimizin uğurlu nəticələri ilə gənclərin vəkilliyə olan maraqlarını daha da artırmalıyıq.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Prosesual Məcəlləsinin 92.1-ci maddəsinə əsasən, cinayət prosesində müdafiəçi qismində yalnız Azərbaycan Respublikasının ərazisində vəkillik fəaliyyətini həyata keçirmək hüququna malik olan vəkil iştirak edə bilər. Cinayət-prosessual qanunvericilik vəkillər kollegiyasının üzvü olmayan hüquqşünasların cinayət prosesində müdafiəçi qismində iştirak etməsini tamamilə istisna edir. Belə ki, Konstitusiyamızın 61-ci maddəsinin birinci hissəsində təkə hüquqi yardım almaq deyil, məhz yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ təsbit olunmuşdur. Məhz bu konstitusion norma vəkillər kollegiyasının üzvü olmayan şəxsləri cinayət prosesində müdafiəçi qismində buraxmağı istisna edir.

Vəkillərin öz vəzifələrini həyata keçirməsi üçün həm təkmil qanunlar qəbul edilməli, həm də həmin qanunların işlək mexanizmi olmalıdır. Ölkəmiz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra aparılan hüquq islahatları nəticəsində qanunlarımız təkmilləşməyə başlamışdır. Bununla belə, bəzən qanunlar arasında ziddiyyətlərin olması hansısa normanın praktikada tətbiqinə müəyyən çətinliklər doğurur. Hal-hazırda praktikada vəkillərin öz vəzifələrini həyata keçirib vətəndaşlara yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərmələrində müəyyən çətinliklər qalmaqdadır. Toxunduğumuz mövzu olduqca genişdir. Bu məqalədə vəkillərin praktikada rastlaşdığı belə çətinliklərdən bəziləri barədə qısa formada məlumat verməyə çalışacağıq.

Vəkillərin praktikada üzləşdiyi əsas problemlərdən biri məhkəmə iclas protokolları ilə bağlıdır. Məhkəmə iclasının protokolu müdafiəçi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünki məhkəmənin çıxaracağı yekun qərar üçün əhəmiyyət kəsb edən sübutlar məhkəmə iclasında qiymətləndirilib və məhkəmə iclasının protokolunda əks olunmalıdır. AR CPM-in 124.2.4-cü maddəsinə əsasən protokol sübutlardan biridir. Məhkəmə iclasının protokolu cinayət işinə baxılması zamanı qanunun tələblərinə riayət olunmasını özündə əks etdirən yazılı sənəddir. Məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə istintaqı vaxtı sübutların düzgün araşdırılması və qiymətləndirilməsinə imkan verir. Məhkəmə iclasının protokolu ilə bağlı problemlərdən biri budur ki, bəzən hakim yekun hökmdə məhkəmə istintaqı zamanı araşdırılmış və məhkəmə protokolunda əks olunmuş sübutlara deyil ibtidai istintaqın sübutlarına əsaslanır. Həmçinin AR CPM-nin 51.7-ci maddəsinin tələblərinə əsasən, məhkəmə iclasının protokolu məhkəmə iclasına sədrlik edən hakim və məhkəmə iclasının katibi tərəfindən məhkəmə iclası qurtardıqdan sonra 3 gün müddətində imzalanır. Bundan sonra məhkəmə tərəfindən onunla tanış olmaq hüququ olan şəxslərə 3 gün müddətində protokolla tanış olmaq imkanı yaradılır. Müdafiəçi məhkəmə araşdırması zamanı əldə edilən məlumatlardan istifadə etmək istəyirsə gərək özü məhkəmə iclasının qeydiyyatını aparsın. Bütün prosesin müdafiəçi tərəfindən qeydiyyatının aparılması praktiki cəhətdən olduqca çətinidir. Buna görə də hesab edirəm ki, müdafiəçinin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərməsi, məhkəmə çıxışına daha yaxşı hazırlanması üçün məhkəmə iclasının protokolu ilə məhkəmə çıxışlarından əvvəl tanış olması müdafiə mövqeyinin qurulmasına daha çox töhfə vermiş olar. Gələcəkdə bu barədə cinayət prosessual qanunvericilikdə müvafiq dəyişikliklərin edilməsi məqsədəuyğundur.

Digər tərəfdən məhkəmə iclasında araşdırılan bütün məlumatların katib tərəfindən protokolda qeyd edilməsi praktiki cəhətdən mümkün deyil. Bu xüsusi ilə də iştirakçıların sayı, məhkəmə proseslərinin sayı və müddəti çox olan cinayət işlərində mümkünsüz olur. Belə olan halda katib məhkəmə iclasında araşdırılan məlumatların hamısını deyil, müəyyən bir hissəsini protokolda qeyd edə bilər. Ancaq fonoqramdan istifadə edərkən məhkəmə iclasının protokolunu tam tərtib etmək mümkündür. Məhkəmə iclasında səsyazmadan istifadə edilməsinə qanunla icazə verilməsinə baxmayaraq, onun tətbiq olunması üçün şərait yaradılmır. Hesab edirəm ki, fonoqramdan istifadə olunması hakimlərin və məhkəmə iclasının katiblərinin işinin asanlaşdırılması və məhkəmə iclas protokollarının vaxtında və obyektiv tərtib edilməsinə şərait yaradar. Bütün bunlar müdafiəçilərin sübut kimi daha keyfiyyətli protokollara əsaslanmasına səbəb olar. Bunları nəzərə alaraq məhkəmələrdə protokolun aparılması üçün texniki vasitələrdən istifadə olunmasını və müdafiəçinin, həmçinin digər proses iştirakçılarının protokol ilə məhkəmə çıxışlarından əvvəl tanış olmasını yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım göstərmək və dövlət ittihamçısının öz çıxışını məhkəmə istintaqı zamanı araşdırılmış sübutlar əsasında qurması üçün məqsədəuyğun hesab edirik.

Təcrübədə vəkillərin ən çox rastlaşdığı problemlə məsələlərdən biri də "saxta" hal şahidləri ilə bağlıdır. Hal şahidi dedikdə, aparılan cinayət işində şəxsi marağı olmayan, öz razılığı əsasında aşkar olunan faktların, onların məzmununun, gedişinin və nəticələrinin təsdiq olunması üçün qanunvericiliklə istintaq hərəkətlərinin aparılmasında iştirak etmək üçün cəlb edilmiş şəxs başa düşülür. Cinayət prosessual qanunvericiliyimiz baxış, axtarış və götürmə, şəxsi axtarış və götürmə istintaq hərəkətlərinin aparılmasında ən azı 2 hal şahidinin iştirakını məcburi hesab edir. Bildiyimiz kimi şəxsiyyətin cəmiyyətdə vəziyyəti, o cümlədən hüquqi statusu təkcə onun müəyyən hüquqlarının olması ilə deyil, həm də onun üzərinə müvafiq vəzifələrin qoyulması ilə səciyyələnir. Bu baxımdan hal şahidinin istintaqın aparılmasında iştirakı sübutların saxtalaşdırılmasının qarşısını almaq, müstəntiqlərin və əməliyyat işçilərinin qeyri-obyektivliyinin qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuşdur. Əgər hal şahidinin iştirakı ilə keçirilən istintaq hərəkətlərinin tam və obyektiv aparılmasına, habelə həmin istintaq hərəkətləri nəticəsində əldə edilən sübutlarla əlaqədar şübhələr yaranarsa, hal şahidləri şahid qismində çağırılıb məhkəmədə dindirilə bilər. Bu zaman hal şahidinin prosessual vəziyyəti dəyişir və şahidin Cinayət Prosessual Məcəlləsində

nəzərdə tutulmuş hüquq və vəzifələrinə malik olur.

Cinayət prosesual qanunvericiliyə əsasən, hal şahidi şəxsi marağı olmayan şəxs olmalıdır. Təəssüf ki, praktikada bir çox hallarda hal şahidlərinin formallığı, eyni bir şəxsin bir neçə cinayət işlərinə hal şahidi kimi cəlb olunması, “növbətçi hal şahidləri”ndən istifadə olunması baş verir. Faktiki olaraq bəzi “hal şahidləri” göstərdikləri “xidmət” müqabilində əməliyyat və istintaq orqanlarının vəzifəli şəxslərindən “haqq” alırlar. Buna görə də əksər hallarda hal şahidinin məhkəmədə şahid qismində dəvət olunub dindirilməsi məsələsi ortaya çıxır. Belə ki, əksər hallarda hal şahidləri istintaq zamanı eyni ifadələr verirlər. Qeyd etdiyimiz kimi hal şahidləri məhkəmədə dindirilən zaman şahidin hüquq və vəzifələrinə malik olurlar. Bu zaman hakim tərəfindən şahidə AR CM-nin 297 və 298-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş bilə-bilə yalan ifadə vermə və ifadə verməkdən imtina etməyə görə məsuliyyət daşımaları barədə iltizam elan olunur. Bir çox hallarda hal şahidinin formallığı, işdə marağının olması, hal şahidinin müstəntiqin, təhqiqatçının, əməliyyatçının “adamı” olması məhkəmədə açıq-aşkar görünür. Hal şahidlərinin belə formallığı istintaqda arxayınlıqla nöqsanlar etmələrinə səbəb olur. Bununla bağlı praktikada rastlaşdığımız bir məsələyə diqqət yetirək. Səlifov Müşviq Nəriman oğlunun AR CM-nin 182.3.1 və 228.1-ci maddələri ilə təqsirləndirilməsinə dair cinayət işi üzrə keçirilən məhkəmə istintaqı zamanı iş üzrə şahid qismində dindirilən onun tutulması zamanı əməliyyat qrupunun rəhbəri Əzimov Seyfulla Səttar oğlu və hal şahidi Nəbiyev Fərrux Məsul oğlu məhkəməyə düzgün ifadə vermək barədə iltizamı imzalasalarda, açıq-aşkar yalan, həqiqətə uyğun olmayan ifadələr vermişlər. Belə ki, məhkəmədə dindirilən zaman Əzimov göstərmişdir ki, təsadüfən rast gəldiyi Nəbiyev Fərrux Məsul oğlu və Həsənov Nizami Müseyib oğlunu hal şahidi qismində işə cəlb etmişdir və əvvəllər onları tanımamışdır. O, Müşviq Səlifovun üzərində axtarış apardığı zaman ondan odlu silah aşkar etmişdir və hal şahidlərinin iştirakı ilə bu barədə protokol tərtib etmişdir. Şahid Nəbiyev Fərrux Məsul oğlu eyni məzmununda, əzbərləmiş kimi, ifadə verərək göstərmişdir ki, əvvəllər heç vaxt nə Əzimovu görmüş, nə Həsənovu görmüş, nə də nə vaxtsa hal şahidi olmuşdur. Nəbiyevin ifadələrinin əsas məzmunu ondan ibarət olub ki, o düz adamdır və yalan şahidlik etməklə heç bir arası yoxdur. Müşviq Səlifovun üzərindən odlu silahın çıxmasını göstərən bu şəxs məhkəmədə özünü tam ifşa etmiş və onun məhkəmədə yalan ifadə verməsi tam sübuta yetirilmişdir. Müdafiə tərəfinin məhkəməyə təqdim etdiyi məhkəmə hökmlərindən və istintaq protokollarından aydın olurdu ki, Nəbiyev Fərrux Məsul oğlu və Həsənov Nizami Müseyib oğlu uzun müddətdir ki, əməliyyatçı Əzimov Seyfulla Səttar oğlu ilə sıx əməkdaşlıq edib, onun keçirdiyi əməliyyatlarda növbətçi hal şahidi qismində çıxış ediblər. Belə ki, Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin 13 iyun 2005-ci il tarixli Quliyev Xaliq Əkbər oğlu və Bağırov Şahmar Nəcəf oğlunun barəsində hökmündə adıçəkilən şəxslərin adları hal şahidi qismində keçir. Bu işdə sübut kimi qəbul edilmiş 07 mart 2005-ci il tarixli protokol tərtib olunmuş və orada bu hal şahidlərinin adları göstərilmişdir. Protokolda S.Əzimovun da adı protokolu tərtib edənlər siyahısında qeyd olunur. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin 28 iyul 2005-ci il tarixli Həşimov Elbrus Allahverdi oğlu və Turabov İlham Qurbanxan oğlu barəsində hökmdə eyniliklə bu şəxslər, yəni Nəbiyev Fərrux Məsul oğlu və Həsənov Nizami Müseyib oğlu hal şahidi qismində göstərilmişlər və işə əlavə olunmuş Seyfulla Səttar oğlu Əzimov tərəfindən tərtib olunmuş 18 mart 2005-ci il tarixli protokolda eyni şəxslərin adları hallandırılır. Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə Azərbaycan Respublikası Məhkəməsinin 17 fevral 2005-ci il tarixli Abdullayev Fəxrəddin Mirlətif oğlunun barəsində hökmündə də Nəbiyev Fərrux Məsul oğlunun adı çəkilir və 21 dekabr 2004-cü il tarixli protokolda o, hal şahidi qismində keçir. Bütün bu mötəbər sübutlara baxmayaraq məhkəmə bu faktlara qiymət verməyib. Bu şəxslərlə bağlı bütün sübutların iş materialından xaric olunması ilə əlaqədar verilmiş vəsatət təmin edilməmişdir. Məhkəmə həmin iş üzrə 07.10.2005-ci il tarixli (İş N- 0795/05) çıxarılmış hökmün 55-ci səhifəsində göstərilən məsələyə qiymət verərkən qeyd etmişdir ki: *“O ki qaldı müdafiəçilər tərəfindən məhkəmə iclasında təqdim edilmiş istintaq protokollarına və məhkəmə hökmlərinə, məhkəmə hesab edir ki, bu iş üzrə hal şahidi kimi iştirak etmiş F.Nəbiyev və*

N.Həsənovun ayrı cinayət işlərində hal şahidi kimi iştirak etmələri faktı özü-özlüyündə M.Səlifovun üzrərində silahın tapılmasını inkar etmir."

Bəzi hallarda da əməliyyat və ibtidai istintaqı aparan əməkdaşlar tərəfindən öz qanunsuz əməllərini ört-basdır etmək məqsədi ilə hal şahidlərinin iştirakı zəruri olmayan istintaq hərəkətlərində belə hal şahidlərindən "istifadə" edirlər. Oxşar hal Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsinin İstintaq idarəsi tərəfindən aparılan Vüsal Məmmədov barəsində olan cinayət işi üzrə baş vermişdir. Həmin iş üzrə hal şahidləri istintaqa dəvət edilməmiş və ifadə vermədikləri halda istintaq hal şahidinin dindirmə protokolları tərtib edib və hal şahidlərinin əvəzinə saxta imzalar atmışdır. Nəticədə, göstərilən hal və istintaq orqanının digər pozuntuları məhkəmədə sübuta yetirilmiş və təqsirləndirilən şəxs barəsində bəraət hökmü çıxarılmışdır. Həmin bəraət hökmü digər məhkəmə instansiyaları tərəfindən dəyişdirilmədən saxlanılmışdır. Hal şahidlərinin belə formallığının aradan qaldırılmasında məhkəmələrin rolu böyük ola bilər. İstintaqda formal iştirakları sübut olunan hal şahidləri barədə cinayət işlərinin başlanması, belə hal şahidlərindən istifadə edən əməkdaşlar barədə müvafiq tədbirlərin görülməsi belə formallığı aradan qaldıra bilər. Həmçinin hal şahidlərinə məhkəmədə ifadə verən zaman iltizamın elan olunması formal xarakter daşıyamalıdır. Belə olan halda istintaq hərəkətlərində hal şahidlərinin iştirakının effektivliyi, zərurət halında isə şahid qismində məhkəmədə verdikləri ifadələrin dəyərliyini təmin edir. Azərbaycan Respublikası Konsititusiyasının əsas insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarından bəhs edən 3-cü fəslin 63-cü maddəsinin I bəndinə əsasən hər kəsin təqsirsizlik prezumpsiyası hüququ vardır. Cinayətin törədilməsində təqsirləndirilən hər bir şəxs, onun təqsiri qanunla nəzərdə tutulan qaydada sübuta yetirilməyibsə və bu barədə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü yoxdursa, təqsirsiz sayılır. Həmin maddənin V bəndində göstərilmişdir ki, Məhkəmənin hökmü olmasa kimsə cinayətdə təqsirli sayıla bilməz. "İnsan hüquqları və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, cinayət törətməkdə ittiham olunan hər kəs onun təqsiri qanun əsasında sübut edilənədək təqsirsiz hesab edilir. Bir çox hallarda cinayət işləri başlanan zaman və istintaqın gedişatında hüquq-mühafizə orqanları tərəfindən birgə bəyanatlar verilir. Belə bəyanatlar zamanı bir çox hallarda şəxsin təqsirliliyini müəyyən edən formada səsləndirilir. Oxşar bəyanat hüquqlarını müdafiə etdiyim Quba rayon bələdiyyəsinin sədri Elxan Əliyev barəsində də verilmişdir. 29 mart 2012-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun və Daxili İşlər Nazirliyinin mətbuat xidmətləri 01 mart 2012-ci il tarixdə Quba şəhərində baş vermiş məlum hadisə ilə bağlı birgə məlumat yaymışlar. Həmin məlumatda göstərilmişdir ki, "...*Hadisələrin baş vermə səbəblərinin müəyyən edilməsi istiqamətində aparılan istintaq araşdırmaları göstərmişdir ki, Quba Şəhər Bələdiyyəsinin və rayon bələdiyyələr şurasının sədri Elxan Əliyev 2011-ci il noyabrın 22-də keçirilən müşavirədə videoçəkiliş aparan "Xəyal" müstəqil teleradio şirkətinin icraçı direktoru Vüqar Qonaqovdan icra hakimiyyətinin başçısı Rauf Həbibovun çıxışının qısaldılmış variantını hazırlamağı xahiş etmiş və bunun müqabilində ona 140 manat ödəmişdir. Vüqar Qonaqovun tapşırığı ilə şirkətin baş redaktoru Zaur Quliyev və montajçısı İslam Aslanov tərəfindən icra başçısının rayonun bəzi sakinlərinin qanunsuz hərəkətləri barədə söylədiyi fikirlərin ardıcılığı pozulmaqla, ayrı-ayrı sözləri vətəndaşlarda hiddət doğuran məzmununda birləşdirilməklə süjet hazırlanmışdır. Həmin videomaterial 2011-ci il dekabrın 18-də kompakt diskdə Vüqar Qonaqova təqdim olunmuş və o, diski Elxan Əliyevə vermişdir... ..Zakir Məmmədov, habelə Quba Şəhər Bələdiyyəsinin və rayon bələdiyyələr şurasının sədri Elxan Əliyev, "Xəyal" müstəqil teleradio şirkətinin icraçı direktoru Zaur Quliyev və baş redaktoru Vüqar Qonaqov Cinayət Məcəlləsinin 233-cü (ictimai qaydanın pozulmasına səbəb olan hərəkətləri təşkil etmə) və 309-cu (vəzifə səlahiyyətlərini aşma) maddələri ilə təqsirləndirilən şəxs qismində cəlb edilərək barələrində həbs qətimkan tədbiri seçilmişdir. Cinayət işi üzrə istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri davam etdirilir".*

Bununla bağlı, Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorluğunun və Daxili İşlər Nazirliyinin mətbuat xidmətlərinin 01 mart 2012-ci il tarixdə Quba şəhərində baş vermiş məlum hadisə ilə bağlı 29 mart 2012-ci il tarixdə yaydıqları birgə məlumatı hüquqlarını müdafiə etdiyim təqsirləndirilən

şəxs Əliyev Elxan Abbasqulu oğlunun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında, Azərbaycan Respublikasının tərəfdaş çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsində nəzərdə tutulan hüquqlarının kobud şəkildə pozulmasına səbəb olduğu üçün qanunsuz hesab olunması barədə məhkəməyə şikayət verilmişdir. Lakin şikayət məhkəmədə öz müsbət həllini tapmamışdır.

Bu cür bəyanatlar istintaqın sonrakı gedişinə də təsir göstərir. Belə ki, istintaqın sonrakı gedişində necə olur olsun verilmiş bəyanatın sübut olunmasına cəhd edilir. Əksər hallarda işin sonrakı mərhələsində tərtib olunmuş ittiham aktları və məhkəmə qərarları verilmiş bəyanatlara uyğun olur. Azərbaycanı Avropa Məhkəməsində təmsil edən hakim Xanlar Hacıyev də öz müsahibələrinin birində bildirmişdir ki, *“bəzən hüquq-mühafizə orqanları istintaqın gedişatı ilə bağlı cəmiyyətə məlumatı elə şəkildə verirlər ki, artıq insanın təqsirlilik məsələsini həll etmiş olurlar. Hələ onu demirəm ki, bəzən ayrı-ayrı hüquq-mühafizə orqanları birləşib bir bəyanat verirlər. Bunun özü də hüquqi tərəfdən sual doğurur. Ona görə ki, prosesual baxımdan, konstitusion baxımdan hər bir hüquq-mühafizə orqanının öz funksiyası var. Əgər bu hüquq-mühafizə orqanlarının biri axtarıla məşğuldursa və digəri ona nəzarət edirsə, onların birləşib istintaq barədə məlumat verməsi mənca sual doğurur”*.

Hesab edirəm ki, hüquq-mühafizə orqanları bu cür bəyanat verərkən çalışmalıdırlar ki, sözlər elə seçilsin ki şəxslərin təqsirsizlik məsələsi yuxarıda göstərilən formada, əvvəlcədən həll olunmasın. AR CPM-nin 142-ci maddəsinə əsasən, cinayət təqibi üzrə məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş hökmü cinayət təqibi üzrə icraatda həm müəyyən olunmuş hallara, həm də onların hüquqi qiymətinə görə təhqiqatçı, müstəntiq, prokuror və ya məhkəmə üçün məcburidir. Praktikada bəzi hallarda bununla da bağlı müdafiəçilərin işində çətinlik yaranır. Belə ki, hüquqlarını müdafiə etdiyim Elxan Əliyevin təqsirləndirilən şəxs kimi cəlb olunduğu cinayət işindən 3 cinayət işi ayrılaraq məhkəməyə göndərilmişdir. Elxan Əliyevin təqsirləndirilən şəxs kimi cəlb olunduğu işdə məhkəmə istintaqı başlayarkən artıq digər 3 iş barədə hökmlər çıxmışdır. Həmin hökmlərin "müəyyən etdi" hissəsində göstərilmişdir ki, guya Elxan Əliyev və digər təqsirləndirilən şəxslər tərəfindən xüsusi proqram və digər vasitələrdən istifadə olunmaqla Rauf Həbibovun bəzi Quba rayon sakinlərinin qanunsuz hərəkətləri barədə söylədiyi cümlələr ümumi kontekstdən çıxarılaaraq Quba rayon sakinlərinin qəzəb və hiddətinə səbəb ola biləcək məzmununda hazırlanıb internetdə yerləşdirilib. Həmin internetdə yerləşdirilmiş videoda olan davamlı çağırılışlardan məlumatlanan şəxslər 1 martda ictimai qaydanı pozan hərəkətlərdə fəal iştirak etmiş, polis əməkdaşlarının dağılışmaq barədə qanuni tələblərinə əməl etməyərək onlara qarşı zor tətbiq etmiş, Quba Rayon İcra Hakimiyyətinin, dövlət müəssisə, idarə və təşkilatlarının normal fəaliyyətini pozmuş, dövlət və fiziki şəxslərə məxsus olan əmlakları ümumi təhlükəli üsullarla yandırmaq və bərk küt predmetlərlə sındırmaqla qəsdən məhv edib zədələmişdirlər.

Göründüyü kimi hüquqlarını müdafiə etdiyimiz şəxs - Elxan Əliyev barəsində olan cinayət işinə məhkəmədə baxılan zaman artıq digər məhkəmə hökmlərində onun əməlinə hüquqi qiymət verilmiş, o, hadisələrin təşkilatçısı kimi göstərilmişdir. Həmin məhkəmələrdə müdafiə etdiyimiz şəxs heç şahid qismində belə dəvət olunub dindirilməmişdir. Bundan sonra üç məhkəmə hökmü ilə əməllərinə “qiymət” verilən şəxsin hüquqlarının müdafiə olunmasında çətinliklər yaranmışdır. Belə ki, həmin hökmlər artıq preyudisiyalıq qüvvəsini almışdır və məhkəmə üçün məcburi idi. Belə olan halda məhkəmənin şəxs barəsində ittiham hökmünün çıxarmaması demək olar ki, mümkünsüz olardı. Məhkəmələr belə işlərə baxarkən daha çox diqqətli olmalıdırlar. Ya belə işlər istintaqda ayrılmalı, məhkəmə istintaqı birlikdə aparılmalıdır, ya da məhkəmələr öz hökmlərində yalnız məhkəmə istintaqında təqsirləndirilən şəxs kimi cəlb olunmuş şəxslərin əməllərinə hüquqi qiymət verməlidirlər.

Ümid edirəm ki, davam edən məhkəmə-hüquq islahatları nəticəsində qəbul edilən normativ aktlar və toxunduğum problemlərin müsbət həlli istiqamətində aparılan islahatlar, ibtidai istintaq orqanları və məhkəmələrin fəaliyyətlərinin daha da təkmilləşdirilməsi nəticəsində yuxarıda sadalanan nöqsanlar aradan qaldırılacaq. Bununla da vəkillər tərəfindən təqsirləndirilən şəxslərin hüquqlarının daha da yüksək keyfiyyətdə müdafiə olunması üçün şərait yaradılacaqdır.

Müsaibimiz Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GİZ) "Cənubi Qafqazda məhkəmə və hüquq islahatlarına dəstək" layihəsinin Azərbaycan üzrə koordinatoru Dr. Tomas Meltserdir.

AZƏRBAYCANIN BU SAHƏDƏKİ MÜSBƏT TƏCRÜBƏSİ NÜMUNƏDİR

- Cənab Meltser, çox sağ olun ki, jurnalımıza müsahibə verməyə razılıq verdiniz. Artıq iki ildən çoxdur ki, Siz Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin – GİZ-in "Cənubi Qafqazda məhkəmə və hüquq islahatlarına dəstək" layihəsinin Azərbaycan üzrə koordinatorusunuz. Ümumiyyətlə, bu layihənin səmərəliliyini necə qiymətləndirir və onun bəhərlərini görə bilərsinizmi?

- Həqiqətən də, artıq 2 ildən artıqdır ki, mən Bakıdayam. Halbuki, mənim sələflərim bizim layihəyə 15 il bundan qabaq başlamışdılar. İşimizin, layihəmizin səmərəliliyi sifarişçimiz olan Almaniya İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Nazirliyi tərəfindən mütəmadi olaraq qiymətləndirilir. Əgər biz səriştəsiz olsaydıq və Layihəni uğursuz icra etsəydik, yəqin ki, onun üstündən çoxdan xətt çəkilməmişdi. Təcrübəm əsasən, deyə bilərəm ki, GİZ Azərbaycanda müsbət nüfuza sahibdir. Buradakı insanlar istənilən Alman şirkəti və ya təşkilatından "Alman keyfiyyəti" gözləyirlər. Və mən düşünürəm ki, Azərbaycandakı bir sıra təkmil qanunvericiliyin, məcəllələrin ortaya çıxmasında yerli ekspertlərlə bərabər, alman mütəxəssislərinin də payı olmuşdur. Bunu həm mülki, həm mülki prosesual, həmçinin inzibati prosesual və şəhərsalma məcəllələri haqqında söyləyə bilərik. Azərbaycan Almaniyanın bu sahədə uzun illərin sınağından çıxmış təcrübəsindən yararlanır. Almaniyanın hazırkı Mülki Məcəlləsinin yaşı 100 ildən artıqdır. Lakin biz öz qanunvericiliyimizi xaricə sadəcə olaraq ixrac etmirik. Biz, azərbaycanlı həmkarlarımızla Almaniyanın təcrübəsini yerli komponentlərlə uzlaşdırırıq. Ona görədir ki, 2 il bundan əvvəl qüvvəyə minmiş yeni İnzibati Prosesual Məcəllənin qəbulu 6 ildən çox çəkdi. Niyə də olmasın?! Mükəmməl qanunvericiliyi ortaya çıxartmaq yüksək keyfiyyətli avtomobili ərsəyə gətirməkdən azmı əhəmiyyətlidir?!

- Bu gün biz gündəlik həyatımızda aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarının nəticələrini tədricən görməyə başlamışıq. Sizcə, isahatlar çox qabağa getməyibmi?! Və bugünkü insanın təfəkkürünün, ictimai şüurun inkişaf səviyyəsi aparılan islahatlarla sinxrondurmu?

- 2 il bundan öncə Bakıya gəlişimin ilk həftəsində bir yerli sahibkarla söhbətim oldu. O, mənim buradakı işim və qalacağım müddəti soruşdu. Mən isə cavabında iki il dedim. O, gülərək mənə dedi ki, nəsə etmək üçün sən burada ən azı 100 il yaşamalısən. Məhkəmə-hüquq islahatlarının təkamülü üçün 2 il həqiqətən az müddətdir. Bununla belə, mən müsbət nəticələr və əsaslı dəyişikliklərin şahidiyəm. Təbii ki, hər yerdə deyil, bir sıra yerlərdə. Ədalət mühakiməsi sisteminin daha da təkmilləşdirilməsi Cənubi Qafqazın ümumi təmayülüdür. GİZ-in "Məhkəmə və hüquq islahatlarına dəstək" layihəsinin qayəsi məhz budur və bu işi hər üç ölkədə ayrı-ayrı qruplar həyata keçirirlər. Buna görə də bizim müqayisə aparmaq imkanlarımız mövcuddur. Və mən əminəm ki, Azərbaycan ədalət mühakiməsi sisteminin inkişaf etdirilməsi işində belə, özünə layiq nüfuzlu yeri tutacaqdır. Sizə sadə bir misal çəkim. Ötən payız Astana şəhərində beş Mərkəzi Asiya ölkələrinin iştirakı ilə beynəlxalq konfrans keçirilirdi. Həmin ölkələr özlərinin yeni inzibati prosesual qanunvericiliklərinin təqdimatını keçirməyi nəzərdə tutmuşdular. Onlar tədbirə Cənubi Qafqazdan nə Gürcüstanı, nə də ki, Ermənistanı dəvət etmişdilər. Dəvət olunmuş ölkə təkə Azərbaycan idi. Azərbaycandan dəvət edilənlər arasında inzibati məhkəmələr haqqında məruzəçi qismində bir azərbaycanlı hakim və bir də ki, mən var idim.

Azərbaycanın bu sahədəki müsbət təcrübəsi nümunədir və həqiqətən böyük uğurdur. Bununla belə, Azərbaycanda öz ailəsi ilə yaşayan və çoxsaylı əlaqələri və yerli dostları olan şəxs kimi deməliyəm ki, burada əhali arasında ədalət mühakiməsinə inam lazımi səviyyədə deyildir. Bunun səbəbləri mənə bəllidir. Lakin mən dəqiq şəkildə bilərəm ki, burada etimada layiq olan hakimlərin sayı insanların etimad göstərmədiklərindən daha çoxdur. Mən hər zaman öz dostlarıma deyirəm ki, onlara şans verin. Bizim azərbaycanlı hakimlərlə çoxsaylı tədris səfərlərimiz olmuşdur.

Onlar orada nəinki peşə bacarıqlarını, həmçinin almaniyalı həmkarlarının cəmiyyətdəki nüfuzları barədə bir sıra məqamları əxz edə bilirdilər. Təhsilinə, müstəqilliyinə, fəaliyyətinin şəffaflığına görə almaniyalı hakimlər mötəbər və etimad göstərilən şəxslərdir. Kim belə olmaq istəməz ki?! Azərbaycanda həmçinin mənim gördüyüm digər ciddi problem mövcuddur. Orta statistik Azərbaycan insanının öz hüquqları və məhkəmə-hüquq sistemi haqqında məlumatlılıq səviyyəsi çox aşağıdır. Bu

insanları özünəinam vəziyyətinə gətirmək üçün çoxsaylı hüquqi maarifləndirmə işləri aparmaq lazımdır. Özünəinam şəxsə fərdi hüquqlar haqqında müəyyən səviyyədə məlumatlılığın olmasını tələb edir. Əhali arasında bu cür məlumatlılığın artırılması istiqmətində GİZ bir sıra QHT-lərin fəaliyyətini dəstəkləyir. Bununla bağlı, biz Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə "Qadın hüquqlarına dair bələdçi"nin çapında, həmçinin Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin məktəblilərin hüquqi marifləndirilməsi üzrə pilot layihəsinə dəstək vermişik.

- Cənab Meltser, bu sualım Sizə bir az ümumi görsənə bilər. Lakin heç kimə sirr deyildir ki, GİZ-in layihələri Almaniyanın vergi ödəyiciləri tərəfindən maliyyələşdirilir. Bu mənada, Almaniyanın bu tipli layihələrdən umacağı nədir?

- Bu günlərdə mən mülki hüquq üzrə ixtisaslaşmış 12 nəfər azərbaycanlı hakimdən ibarət heyəti bir həftəlik tədris səfəri çərçivəsində Berlin şəhərində müşayiət edəcəyəm. Hər gün səhərlər biz müxtəlif məhkəmələrdə prosesləri müşahidə edəcək və günortadan sonra müşahidələrimizi müzakirə edəcəyik. Bu səfərin məqsədi Azərbaycanda mühakimə prosesinin səmərəliliyinin artırılmasına dəstək vermək və təlimə cəlb olunanları məhkəmə prosesinin tərəfləri ilə bərabər, işin mahiyyəti və hüquqi aspektlərinin araşdırılması üzrə almaniyalı hakimlərin prosesdəki rolu barədə tanış etməkdir. Bu, açıq məhkəmə prosesi olmaqla Azərbaycanda formalaşmış mühakimə praktikasından fərqlənir. Belə proseslərdən sonra hakimlərin qərarı heç kim üçün gözlənilməz olmur, çünki tərəflər artıq əvvəlcədən hakimlərin əsas arqumentləri barəsində məlumatlı olurlar, hətta ona reaksiya da vermək imkanına sahib olurlar.

Deməli, beləliklə, GİZ hakimlərin səfər, qalma, sığorta xərclərinə, habelə ekspert və tərcüməçilərə təxminən 20000 avro pul xərcləyəcəkdir. Bir məsələni qeyd etmək yadımdan çıxmışdı. Səfər çərçivəsində GİZ hakimlərə heç bir xərclik verməyəcəkdir. Bu, sadəcə misallardan biridir. Bəli, bizim fəaliyyətimiz Azərbaycanda çox da ucuz başa gəlmir. Və bu cür yüksək vergilərdən əziyyət çəkən qardaşım və dostları mənə soruşurlar: "Axı sən nəyə görə bizim pullarımızı Azərbaycanda xərcləyirsən?" Mən isə cavabında onlara "ona görə ki, biz varlı ölkədə yaşayırıq və digər ölkələrdə yaşayan sadə insanların yaşayış şəraitinin yaxşılaşmasına töhfə verməliyik" deyirəm. Mənim qəti əmin olduğum bir şey var ki, o da insanların hüquqlarının, habelə onların ədalətli, şəffaf, müstəqil məhkəmələrə çıxışının təmin edilməsinin qida, su, mənzil və səhiyyə ehtiyaclarının təmin edilməsi ilə eyni əhəmiyyətə malik olmasıdır. Və biz bu dəstəyi dövlətin özünün vətəndaşlarının hüquqi təhlükəsizliyini təmin etməyə imkanı çatacağı vaxtadək göstəririk. Sonda az əhəmiyyətli olmayan bir məqamı vurğulamalıyam. Azərbaycan Almaniyanın əhəmiyyətli ticari partnyorlarından və Alman şirkətləri sərmayə qoyacaqları yerlərdə hüquqi təhlükəsizliyə xüsusi diqqət yetirirlər.

- Yaxın gələcəkdə Layihənin Azərbaycandakı növbəti addımları haqqında nə deyə bilərsiniz?

- Mayın 31-də yerli partnyorlarımızdan biri ilə yeni Tikinti və Şəhərsalma Məcəlləsinə həsr olunmuş "Qanun – şəhər planlaşdırılmasında alət kimi" adlı beynəlxalq konfrans keçirəcəyik. Bu ilin yanvarından qüvvəyə minən və əsas etibarilə insanlar arasında tanınmayan bu Məcəllənin tətbiqi Azərbaycan cəmiyyəti üçün əhəmiyyətli yenilik olacaqdır. Bu işə dəstək verməyə biz hazırıq. Həmçinin biz yeni İnzibati Prosesual Məcəllənin tətbiqinə dəstək verməyə davam edəcəyik. Bu Məcəllənin kommentariyasının elektron versiyası www.inzibati.az səhifəsində mövcuddur. İstənilən şəxs burada Məcəllənin tətbiqi ilə bağlı çoxsaylı suallara cavab tapa bilər. Biz bu kommentariyanı Azərbaycanlı hüquqşünaslarla daha da genişləndirəcəyik. Hakimlərin, xüsusilə hakimliyə namizədlərin tədrisi üçün biz Ədliyyə Akademiyasını mülki məhkəmələrdə mühakimə icraatına həsr olunmuş video-məşğələlərlə təmin etməyi nəzərdə tutmuşuq. Amma əfsuslar olsun ki, bizim fəaliyyət planımızda çatışmazlıq da var. Belə ki, Azərbaycanda layihəmiz çərçivəmizdə ilk dəfədir ki, bizə parlament tərəfindən məcəlləyaratma prosesinə dəvətlə bağlı müraciət daxil olmamışdır. Mən əminəm ki, yazılası və təkmilləşdiriləsi neçə-neçə normativ sənədlər mövcuddur. Məsələn, keçən qış keçirilmiş konfransda biz azərbaycanlı mütəxəssislərlə birgə kredit istehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı qanunvericilikdə boşluqların olduğunu müəyyənləşdirmişik. Bundan sonra biz azərbaycanlı və alman mütəxəssislərin birgə əməkdaşlığı ilə qanunvericiliyin ekspertizasının keçirilməsini sifariş etdik. Beləliklə, biz qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və bank krediti istehlakçılarının hüquqlarının qorunması istiqamətində müsbət impulsların olacağına ümid edirik.

- Bildiyiniz kimi bizim nəşr əsasən vəkillik fəaliyyəti sahəsinə həsr olunmuşdur. Bununla bağlı GİZ-in vəkilliklə bağlı layihələri haqqında məlumat bilmək istərdik.

- Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarına dəstək verən beynəlxalq təşkilatların sayı çox deyil. Bununla əlaqədar biz fəaliyyətimizin tənzimlənməsi və layihələrimizin üst-üstə düşməməsi üçün həmin təşkilatlarla mütəmadi olaraq görüşürük. Burada vəkillərin tədris məsələləri ilə əsasən Amerika Hüquqşünasları Assosiasiyası məşğul olur. Biz daha çox hakimlərə istiqamətlənmişik. Bununla belə, Almaniyadan ekspertlər gələndə biz həmin ekspertlərin vaxtını vəkillər üçün bir günlük trainingin keçirilməsinə sərf edirik. Bir tərəfdən mən eşidirəm ki, belə təlimlərin keçirilməsinə böyük ehtiyac var, xüsusilə də inzibati prosesual sahədə. Digər tərəfdən bu cür pulsuz təlimlərə qatılan hüquqşünasların sayında azlığı görəndə bu, məni təəccübləndirir.

- Bizə məlumdur ki, Siz peşəkar hüquqşünas olmaqla Almaniyada hakim işləyirsiniz. Gənc Azərbaycanlı hüquqşünaslara Sizin peşəkar məsləhət və tövsiyələrinizi eşitmək yerinə düşərdi.

- Hakim olmaq yalnız bu vəzifəni daşımaq demək deyildir. Hakim sanki bir həkimdir. İnsanların öz problemlərini həll edə bilmədiyi zaman onların problemlərinə əlac tapmaq bəzən adamda məmnunluq hissi yaradır. Bu, çox məsuliyyətli vəzifədir. Əgər sənin əsas məqsədin pul qazanmaqdırsa, o zaman, sənin yerin tanınmış hüquq firmasıdır. Hakimlər hər zaman onların "məşhur" peşə xəstəlikləri barədə ayıq-sayıq olmalıdırlar. Hakimlərin əksəriyyəti günün 24 saatını, həftənin 7 gününü düşünürlər ki, onlar hər zaman haqlıdırlar. Əgər sən tədrisən öz dostlarını, arvadını, uşaqlarını itirirsənsə, deməli, sən həmin xəstəliyə yoluxmusan. Bu azardan vaxtında qorunmağın yolu birdir: "Hətta hakim belə, mükəmməl insan deyildir!"

*Həmsöhbətimiz tanınmış vəkil
Elton Quliyevdur.*

**“VƏKİL ONA MÜRACİƏT EDƏN ŞƏXSİN
GÜMAN VƏ İNAM YERİDİR”**

- Hörmətli Elton müəllim, ilk öncə bu müsahibəyə razılıq verdiyiniz üçün Sizə öz təşəkkürümüzü bildirir və etiraz etmirsinizsə, birbaşa mətləbə keçərdik. Sualımız bir balaca ümumi və konkretlikdən xali ola bilər, lakin biz hüquqşünaslar üçün sirr deyildir ki, vəkillər şərti olaraq əsasən iki istiqamət - mülki və cinayət sahələri üzrə ixtisaslaşsınlar. Sizcə, cinayət sahəsi üzrə ixtisaslaşan vəkillər qrupu digərlərindən fərqli olaraq hansı fərdi və peşə keyfiyyətlərinə malik olmalıdırlar?

- İlk əvvəl demək istəyirəm ki, bu gün ümumən vəkilliyə tələbat və vəkillərin özlərinə qarşı tələbkarlığı elə səviyyədə deyil ki, onların hüququn müxtəlif sahələri üzrə ixtisaslaşmaları haqda danışasan. Çox nadir hallarda yalnız mülki, ya təsərrüfat və yaxud cinayət hüququ sahələri üzrə ixtisaslaşan vəkillərə rast gələrsiniz. Halbuki, idealda ixtisaslaşma nəinki hüququn ayrı-ayrı sahələri üzrə, hətta bir hüquq sahəsinin ayrı-ayrı institutları üzrə olmalıdır. Bizdə isə “mən bu sahəni bilmirəm” – deyən vəkilləri barmaqla saymaq olar. Belə məsuliyyətsizlik hüquqi yardım adı altında müvəkkilə əlavə problemlər yaratmaqla nəticələnir. Ona görə də sualınızı bu nöqtəyi-nəzərdən aktual hesab etmək olar. Mənə elə gəlir ki, bütün peşə sahibləri, o cümlədən vəkillər də ilk növbədə vicdanlı və etibarlı olmalıdırlar. Vəkil heç bir halda öz müvəkkilinin mənafeyi və maraqları əleyhinə getməməlidir. Bundan başqa, vəkil ziyalı və bugünkü həyatımızın imkan verdiyindən də artıq kübar olmalıdır. Peşə keyfiyyətlərinə gəldikdə isə, vəkil hüquqi biliklərə dərinlən yiyələnməli, geniş dünyagörüşünə malik olmalıdır. Cinayət işləri üzrə hüquqi yardım göstərən vəkillər isə əlavə olaraq cinayət təqibi prosesinin bütün mərhələlərini, araşdırılan hadisənin kriminoloji aspektlərini özü də elə dərəcədə mükəmməl bilməlidir ki, ona rəqiblik edən ittiham tərəfinin səhvlərini aşkar edə bilsin. Cinayət işi üzrə müxtəlif növ ekspertizalar keçirilir. Ekspertizaların aid olduğu elm sahələrindən bixəbər olan vəkil heç cür ekspertlərin rəylərini təftiş edə bilməz. Təcrübədə tez-tez rast gəlinən haldır ki, ittiham tərəfi təkzib olunmaz və mötəbər sübut əldə edə bilməyəndə, öz mülahizələrini keyfiyyətsiz ekspertiza rəyləri ilə təsdiq etməyə çalışır. Təəssüf ki, məhkəmələr də ekspert rəylərini az qala maddi sübut kimi qəbul edirlər. Məsələn, bu yaxınlarda müdafiəçi kimi iştirak etdiyim istintaq zamanı bizi bir ekspertiza rəyi ilə tanış etdilər. Keçən ilin sentyabr ayında xəsarət almış və artıq bir dəfə tibb ekspert tərəfindən müayinə olunan bir şəxsə hadisədən 5 ay sonra ağır beyin travması aşkar edilib. Bu rəyi yazan şəxs bilməmiş deyil ki, beyin travması nevroloji əlamətlərini travmadan dərhal sonra biruzə verir. Xəsarət alan şəxs 5 ay ərzində 10 dəfələrlə həkimə müraciət edib, amma bir dəfə də bu əlamətlər barədə şikayət etməyib. Biz təbii ki, rəyin yanlış olduğuna əmin idik. Ona görə də istintaq orqanından zərər çəkmiş şəxsin başının bizim iştirakımızla yeni kompüter tomoqrafiyasından keçirilməsini tələb etdik. Vəsətətimiz təmin olundu və təkrar müayinə zamanı təsdiq olundu ki, şəxsin beynində heç bir dəyişiklik yoxdur və olmayıb. Yaxud başqa bir rəylə müvəkkilimdə aşkar edilən bıçaqla qətl hadisəsinin törədildiyi barədə ekspert rəyi alınıb. Rəydə yazılır ki, meyidin üzərindəki bıçaq yarasının əsas kəsiyinin, yəni bıçaq bədənə girərkən yaranan kəsiyin uzunluğu 2 sm, bıçağın tiyəsinin ən enli yeri isə 2,6 sm-dir. Bu o deməkdir ki, yara həmin bıçaqdan əmələ gəlməyib. Çünki bıçaq bədənə bütünlüklə nüfuz edibsə, əsas kəsiyin uzunluğu ilə bıçağın tiyəsinin ən enli hissəsi eyni rəqəm olmalıdır. Bu cür yanlışlıqlara digər növ

ekspert tədqiqatları zamanı da yol verilir. Vəkil mühasibat, vergi, gömrük, təbabət, mühəndislik və sair sahələrə dair zəruri biliklərə malik deyilsə, təbii ki, onun bu məlumatsızlığı mütləq göstərdiyi xidmətin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərəcək. Bu, dediklərimdən irəli gələn və mövcudluğu dikte olunan isə cinayət işinin materiallarını mükəmməl öyrənmək, hər sənədə, sənədin hər cümləsinə, cümlənin sözünə diqqət yetirmək, sənədləri bir-birilə tarixinə, mətninə və digər əlamətlərinə görə tutuşdurmaq və sairə, sairə halları tədqiq etmək, məhkəmə prosesində isə ümumiyyətlə gözünü belə qırpmamaq keyfiyyətlərini özündə aşılamaqdır.

- Elton müəllim, əslində müdafiəçi – vəkil cinayət prosesinin digər iştirakçılarından fərqli olaraq cinayət mühakimə icraatının bütün mərhələlərində bilavasitə iştirak edir. Belə desək, vəkilin iş yükü müqayisədə cinayət prosesinin digər iştirakçılarınınkindən fərqli olaraq daha çoxdur. Sızca, vəkil prosesin bütün mərhələlərində eyni, yekcins taktikaya sadıq qalmalıdır, yoxsa ibtidai araşdırma mərhələsində bir cür, məhkəmə prosesində isə başqa taktikaya üstünlük verməlidir? Yəni, bir iş üzrə işin mərhələlərindən asılı olaraq müxtəlif taktikaya üstünlük verilməsi işin səmərəli həllinə necə təsir edə bilər?

- Bu sualınıza qismən cavab verdim. Müdafiə strategiyası nadir hallarda dəyişə bilər. Bu çox vaxt müvəkkilin vəkili ilə səmimi olmadığı hallarda, yaxud vəkilin “bəlkə baş tutdu” prinsipi ilə uğursuzluğa düşər olduğu hallarda baş verir. Amma müdafiə taktikası tez-tez dəyişə bilər və bu çox normaldır. Taktikanın dəyişməsinə müstəntiqin, prokurorun, prosesin digər iştirakçılarının xarakteri və iddiaları tələb edir. Məsələn, istintaqın qərəzli olduğu bütün hallarda mən çox vaxt müvəkkilimə istintaqın ilk dövründə ifadə verməməyi, özünün təqsirsizliyini təsdiq edən sübutları açıqlamamasını, lehinə ifadə verə biləcək şəxsləri göstərməməyi məsləhət görürəm. Bu mənada məhkəmənin və ya istintaqın qərəzli aparılması ehtimalı müdafiənin uğuru üçün ciddi təhlükə yaradır. Təcrübədə öz ifadələri ilə məsuliyyəti istisna edən, yaxud şübhə altına alınan şahidlərin təzyiq altında ifadələrindən imtina etmələrinə və ya ifadələrini dəyişməyə məcbur edildiklərinin şahidi olmuşuq. Məsələn, bir dəfə cinayət işinin materialları ilə tanış olarkən istintaq dövründə cinayət məsuliyyətini istisna edən bir qərar aşkar etdik. Tam əmin idik ki, bu qərar sadəcə diqqətdən yayınıldığından ləğv edilməyib. Qərar öz-özlüyündə obyektiv və ədalətli idi, qanunun tələblərinə tam cavab verirdi. Lakin müvəkkilimizə qarşı qərəzlilik olduğundan onlar məhkəməyə verilmişdi. Məhkəmə araşdırması zamanı bu qərar ortaya çıxsaydı, onun dəyişdirilməsinin, yaxud ləğv edilməsi haqqında qərarın əlavə edilməsinin qarşısını bəlkə də ala bilməzdik. O səbəbdən də çox həyəcan keçirərək, prosesin axırın gözləyib sonda, artıq dəyişdirilməsi mümkün olmayan mərhələdə bu qərar barədə məlumat verdik və bəraət hökmünə nail olduq. Belə hallar olur, lakin müdafiə taktikası istənilən halda müdafiənin və başlıcası müvəkkilin maraqları ilə uzlaşdırılaraq dəyişdirilməlidir.

- Cinayət prosesual qanunvericiliyimizdə məhkəmə prosesinin aparılma qaydası, orada vəkilin – müdafiə tərəfinin etməli olduğu prosesual hərəkətlər dəqiq göstərilmişdir. Lakin xalqımızın özünəməxsus mentaliteti və davranış minimumları mövcuddur ki, bu da özünü məhkəmə proseslərində büruzə verir. Sualımız belədir: məhkəmə prosesində Azərbaycanda vəkillərin adətən ittiham tərəfinə, habelə hakimə münasibətdə hansı davranış taktikasını seçmələri faydalı olardı?

- Mən qabaqlar istintaqçı olmuşam. Dostluq münasibətində olduğum və erk etdiyim insanların çoxu polisde, prokurorluqda və digər hüquq mühafizə orqanlarında işləyirlər. Onlarla münasibətim hazırda da çox yaxşıdır. Yadımdadır, tələbəkəlikdən tanıdığım və bir insan kimi hörmət etdiyim bir prokurorla məhkəmə prosesində qarşı tərəflər kimi iştirak edirdik. Mən haqlı tərəf idim. Suallar sərt idi və cavablar yalnız hüquq müstəvisində haqlı ola bilərdi. Bir sözlə qarşıdurma ciddi idi. Fasilədə qoluma girib dedi ki, axı biz dostuq nə yapışmısan bu işdən və s. Ona gülə-gülə məhkəmənin darvazasını göstərdim dedim ki, biz sənənlə darvazanın o tərəfində dostuq... sonrakı ifadələr müsahibəlik deyil... Amma onu da deyim ki, tanıdığım müstəntiqlərlə, prokurorlarla, ya hakimlərlə mehriban münasibətləri görən müvəkkillərdən bəzilərinə başqa fikirlər yaranır. Bu hallarda həmin müvəkkildən, onun şübhələrini artırmadan ayrılmağı üstün tuturam.

Qaldı proses iştirakçlarına münasibət taktikası, bunu, məncə qanun özü saf-çürük edir. Hesab edirəm ki, bir-birinə hörmətlə yanaşan şəxslərin bir-birindən inciməməsi, cızıqdan çıxmaması üçün sadəcə, qanunun tələblərinə riayət etmək kifayətdir.

- Tez-tez məişətimizdə qalibləşmiş belə ifadələr eşidirik: "ədalətli hakim", "ədalətli prokuror"

və s. Amma nə əcəbdirsə, qulağımıza "ədalətli vəkil" ifadəsi bir az yad səslənir. Sizə görə, "ədalətli vəkil"i nə dərəcədə uğurlu ifadə hesab etmək olar?

- Hamı ədalətli olmalıdır. Ən azı ədalətli olmağa çalışmalıdır. Sırf peşə və bu peşədən irəli gələn münasibətləri tənzimləyən qanunlar baxımından prokuror da, müstəntiq də, hakim də, şahid, zərər çəkən, ekspert və digər proses iştirakçıları da səmimi və ədalətli olmalıdırlar. Vəkil isə hər bir halda qərəzlidir, müvəkkilinin kim olmasından və hansı əməli törətməsindən asılı olmayaraq ona yardım etməlidir. Yəni "ədalətli hakim", "ədalətli prokuror", "ədalətli müstəntiq" hüquqi

anlayışlardır, çünki ədalətlik müstəntiqin də, prokurorun da, hakimin də hüquqi öhdəlikləridir. Qanun onların hər birinə şəxsin təqsirsizliyi sübut olunduğu təqdirdə müvafiq olaraq cinayət təqibinə xitam vermək, ittihamdan imtina etmək, bəraət hökmü çıxarmaq hüququ verir. Vəkil isə istəsə də müdafiədən imtina edə bilmir – buna qanun icazə vermir.

- Əvvəlki sualımızın davamı olaraq, Fyodr Dostoyevski vəkili "icarəyə götürülmüş vicdan" adlandırır. Bəs, Siz bu fikirlə nə dərəcədə razısınız?

- Deyəcəklərimi cavabdan yayınmaq kimi dəyərləndirməyin. Məsələ burasındadır ki, bu vəkillərə münasibət çox paradoksaldır. Bir tərəfdən demək olar ki, onlara hamının ehtiyacı var. Onlara hörmət edirlər, digər tərəfdən onları bəyənmirlər. Vəkillərə aid o qədər xoşagəlməz lətifələr qoşulur ki. Birini deyim gərək. Vəkil ölür və cənnətə düşür. Mələklər gəzdirə-gəzdirə onu peyğəmbərlərin, imamların, papaların yaşadıkları evlərin yanından aparıb gözəlliyinə görə o evlərdən fərqlənən bir evə gətirilər. Vəkil utanır ki, bu ev Papanın evindən qəşəngdir axı. Cavab verirlər ki, burda Papa çoxdur, lakin birinci vəkil sənən. İndi bu vəkillərə təriflər çox verilib. Ən kəskinin isə Lenin deyib. Mən də vəkillik fəaliyyətinə başlayanda onun sözlərini böyük hərflərlə yazıb İsxan Aşurovla əyləşdiyimiz kabinetimizin divarından asdım. İsxana dedim ki, bundan kəskinini deməyəcəklər ki, qoy oxusunlar ki, sonra deyilməsinlər.

Vəkil ona müraciət edən şəxsin güman və inam yeridir. Onun ümidlərini doğrultmaq əzmində olan vəkil onun həyatını yaşamağa başlayır. Bütün bacarığını və biliklərini səfərbər edir. Yəni, qoy sizin sitatınız kimi, vicdanını, savadını və peşəkarlığını icarəyə verir. Amma onu da deyim ki, icarə həmişə əvəzliliyi nəzərdə tutur. Biz isə çox vaxt əvəzsiz də xidmət göstəririk.

- Yadımdadır ki, professor Firudin Səməndərov bir dəfə mühazirələrinin birində demişdir ki, "Elton Quliyev yol-nəqliyyat hadisələri ilə bağlı cinayətlərin açılmasının allahıdır." Yəqin ki, bu sözlər Sizin daxili işlər orqanlarında işlədiyiniz dövrə aiddir. O vaxtkı təcrübəniz bu gün vəkillik fəaliyyətinizdə Sizin əlinizdən çoxmu tutur?

- Firudin müəllimə bu qiymətinə görə çox minnətdaram. Mənim hüquqşünas kimi formalaşmağımda onun da digər müəllimlərimizin də əziyyətini unutmaram.

İstintaqda xeyli müddət çalışmışam və istintaqın incəliklərini bilən bütün vəkillərimiz kimi cinayət işləri üzrə vəkillikdə bu təcrübə təbii ki, mənə də çox köməklik edir. Təvazökarlıqdan uzaq olsa da, deməliyəm ki, nə prokurorlar, nə də müstəntiqlər mənə aldada bilmirlər.

- Sonda gənc hüquqşünaslarımıza – vəkil olmaq arzusu ilə yaşayan gənclərimizə tövsiyələrinizi eşitmək istərdik.

- Düzü bilmirəm, mənim tövsiyələr verməyə haqqım çatırmı. Son illərdə Vəkillər Kollegiyasına xeyli hazırlıqlı, müasir düşüncəli gənclər üzv olublar. Onların bəziləri ilə təmasda oluram və gələcəkdə nailiyyətlər əldə edəcəklərinə əminəm. Əlbəttə, özləri istəsələr. Onu deyə bilərəm ki, vəkillikdən öncə dəyərli insan olmaq lazımdır. Bu, vəkillik kimi çox şərəfli peşəyə sahib olmağın ilkin şərtidir. Vəkillik elə bir fəaliyyətdir ki, səndən daim mütləq etməyi, məlumat almağı, insanlarla ünsiyyətdə olarkən onların rəğbətini qazanmağa səy göstərməyi tələb edir. Vəkilliyin məsuliyyətini dərk etmək və şəxsi ləyaqət hissənə malik olmaq kifayətdir ki, bu səylər arzuolunan nəticələr versin. Bir də, vəkillik xidmət sferasına aid olan peşədir. İnsanlar da peşəkar həkim, dəllək, çilingər axtardıqları kimi, peşəkar vəkilə müraciət etmək istəyirlər. Ona görə də populyar olmaq üçün çalışmaq və tərk etmək tələb olunur.

- Müsahibəyə vaxt ayırdığınız üçün çox sağ olun!

Turqay İ. Hüseynov
Azərbaycan Respublikası
Vəkillər Kollegiyasının üzvü,
hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

BEYNƏLXALQ MÜQAVİLƏLƏRİN AZƏRBAYCANDA TƏTBİQİNİN PROBLEMLƏRİ

20-ci əsrin sonu Azərbaycan Respublikası üçün müstəqilliyin bərpa olunması və onun beynəlxalq qanunvericilik prosesinə tam hüquqlu iştirakçı kimi qoşulması ilə səciyələndir. Bu proses dövlətimiz tərəfindən beynəlxalq hüququn subyektı olaraq öz üzərinə öhdəliklərin götürülməsi və beynəlxalq hüquq normalarının dövlətdə tətbiq edilən normativ-hüquqi aktlar sırasına daxil edilməsi ilə müşayət olunurdu. Bu beynəlxalq hüquq normaları ilə dövlətdaxili hüquq normalarının qarşılıqlı əlaqəsini dahada aktuallaşdırmış və bunun üçün lazımı şəraitin yaradılmasını gündəmə gətirmişdir. Bundan əlavə beynəlxalq hüquq normalarının həyata keçirilməsi prosesinin mühim elementlərindən biri də real fəaliyyət göstərən milli təşkilatı sistemin olmasıdır, yəni bu normaların tətbiqinin təmin edilməsi üçün hüquqi müstəvidə fəaliyyət göstərən orqanların mövcudluğudur.⁽¹⁾

SSRİ-nin dağılması dünya xəritəsində yeni müstəqil dövlətlərin yaranması ilə müşayət olunurdu və onların hər biri fərdi olaraq öz hüquq sistemlərində beynəlxalq hüquq normalarının yerini və tətbiqi mexanizmlərini müəyyən edirdi. Burada həm dövlətlər tərəfindən öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsinin, həmçinin bu normaların tətbiqinin əsasını təşkil edən milli normaların olmasının mahiyyətini qeyd etmək lazımdır. Belə ki, dövlətlər tərəfindən müəyyən öhdəliklərin götürülməsi həmin öhdəliklərin tətbiqi mexanizmlərinin seçilməsini gündəmə gətirirdi. Bu baxımdan dövlətin üzərinə götürdüyü öhdəliklərin hansı qaydada yerinə yetirməsi və beynəlxalq hüquq normalarının realizə edilməsi prosedurunun müəyyən edilməsi məsələsi xüsusi yer tutur.⁽²⁾ B.İ.Osmininin mövqeyinə görə beynəlxalq hüquq dövlətlərdən beynəlxalq müqavilələrə riayət etməyi tələb edərək, onların üzərinə həmin öhdəliklərin yerinə yetirilməsi vasitələrinə yox, nəticə əldə etmək öhdəliyi qoyur. Burada o, əsaslı olaraq qeyd edir ki, ümumən dövlətlər beynəlxalq müqavilə öhdəliklərinin realizə etmə qaydalarının və vasitələrinin seçilməsində azaddırlar.⁽³⁾ Professor G.İ.Kurdyukov isə hesab edir ki, normaların realizə edilməsi sosial nəticənin əldə edilməsi vasitəsidir.⁽⁴⁾ Digər rus alimi L.X.Minqazov isə qeyd edir ki, realizasiya beynəlxalq hüquq norma və prinsiplərinin effektivliyinə zəmin yaradan əsas səbəbdır.⁽⁵⁾

Bu gün Azərbaycan qanunvericiliyində onun tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsi prosesini tənzimləyən bir sıra normativ-hüquqi aktlar mövcuddur ki, onların sırasında ən mühim yerlərdən birini 13 iyun 1995-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi haqqında" Qanun tutur. Lakin, bu sahədə qanunvericilik sisteminin özəyini Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 148 ("II. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının hüquq sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsidir.") və 151-ci maddələri ("Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.") tutur.

Deyilənlərin fonunda Azərbaycan Respublikasında onun tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin icrasının hüquqi əsaslarının müəyyən edilməsi ön plana çıxarılır və onların milli hüquqla tənzimlənən münasibətlərə tətbiqi məsələsi gündəmə gəlir.

21 dekabr 2010-cu il tarixli “Normativ-hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının yeni Qanununun (17 fevral 2011-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş) qəbul edilməsi və “Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi haqqında” Qanuna əlavə və dəyişikliklərin edilməsi beynəlxalq və milli hüququn qarşılıqlı əlaqəsi məsələsini bir daha aktuallaşdırdı. Bu Qanunun qəbulu ilə qanunverici beynəlxalq və milli hüququn qarşılıqlı əlaqəsi məsələsində qaranlıq qalan bəzi məsələlərə aydınlıq gətirdi.

Öncə beynəlxalq müqavilələrin tətbiqi mexanizmində fərqlərin mövcudluğunu qeyd etmək lazımdır. Belə ki, bəzi müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün iştirakçı dövlətlərdən müəyyən hərəkətlərin edilməsini və ya onlardan vaz keçmək (məsələn, 24 sentyabr 1996-cı il tarixli Nüvə sınaqlarının tam qadağan edilməsinə dair Müqavilə, 19 noyabr 1990-cı il tarixli Avropada adi silahlı qüvvələr haqqında Müqavilə və s.) tələb olunur. Digərlərinin həyata keçirilməsi normativ-hüquqi müşahidəsiz təsəffür etmək mümkün deyil, çünki onlar birbaşa dövlətdaxili hüququn subyektlərinə ünvanlanmışlar. Bunu nəzərə alaraq beynəlxalq və milli hüququn qarşılıqlı əlaqəsindən irəli gələrək milli qanunverici və təşkilatı müşayətə ehtiyacı olan müqavilələrin təhlili önə çəkilməlidir.

Bu baxımdan “Normativ-hüquqi aktlar haqqında” qanunun özü icra olunan və özü icra olunmayan normaların həyata keçirilməsinin şərtlərini müəyyənləşdirən müddəaları tam yerinə düşmüş olmuşdur. Belə ki, qanunun 23.4-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr, həmin müqavilələrdə əks etdirilmiş normaların tətbiqi üçün dövlətdaxili normativ hüquqi aktın qəbul olunmasını tələb edən hallar istisna olmaqla, birbaşa tətbiq edilməlidir.⁽⁶⁾ Bu belə qənaətə qəlməyə əsas verir ki, beynəlxalq müqavilələrin müddəalarının bir başa tətbiqinin tanınması qanuntətbiqedicisi üçün onlara müraciət etməyə əsas verir. Lakin bu zaman qanuntətbiqedicisi nəzərə almalıdır ki, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar olduğu beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi üçün normativ-hüquqi aktın qəbul edilməsi tələb olunur. Belə ki, Qanunun 24-cü bu halları müəyyən edir:

« M a d d ə 24. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq öhdəliklərinin həyata keçirilməsinə yönəlmiş normativ hüquqi aktların qəbul edilməsinin əsasları

24.0. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin həyata keçirilməsinə yönəlmiş normativ hüquqi aktlar aşağıdakı hallarda qəbul edilir:

24.0.1. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin predmetini Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktları ilə tənzimlənməyən məsələlər təşkil etdikdə;

24.0.2. Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsi müvafiq normativ hüquqi akt qəbul edilmədən mümkün olmadıqda;

24.0.3. beynəlxalq müqavilənin tərəfləri müvafiq normativ hüquqi aktların qəbul edilməsi barədə razılığa gəldikdə.»

Bu maddənin tətbiqinə dair misal gətirmək yerinə düşərdi. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 1.3-cü maddəsinə əsasən *cinayət məsuliyyətini müəyyən edən və cinayət törətmiş şəxsin cəzalandırılmasını nəzərdə tutan qanunlar yalnız bu Məcəlləyə daxil olunduqdan sonra tətbiq edilə bilər*. Yəni, əgər Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmayan yeni cinayət tərkibi əks olan hansısa müqaviləyə qoşulursa, onların realizə edilməsi yalnız məəcəllədə öz əksini tapdıqda mümkündür.

Bildiyimiz kimi, beynəlxalq müqavilələrin icra mexanizmində mərkəzi yeri *pacta sunt servanda*⁽⁷⁾ prinsipi tutur və onun realizasiyasını dövlət tərəfindən həmin müqaviləyə hüquqi qüvvə vermədən təsəffür etmək olmaz. Beləliklə, beynəlxalq öhdəliklərin vicdanlı icrası prinsipi beynəlxalq hüquq normaları sistemi ilə övlətdaxili normativ sistemini bağlayan amil olması danılmazdır.

Aydındır ki, beynəlxalq müqavilənin mövcudluğu və ya onun qüvvəyə minməsi hər zaman həmin müqavilələrin dövlətlər üçün öhdəlik yaratmasını əks etdirmir. Belə ki, beynəlxalq müqavilə yalnız dövlət tərəfindən ona hüquqi qüvvə verildiyi halda, bu dövlətlər üçün məcburi xarakter daşıyır. Lakin, bu şərtin olmaması dövlətin həmin müqavilələrə istinadı istisna etmir. Buna misal olaraq, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsinin bəzi qərarlarında dövlətlər üçün məsləhət xarakteri daşıyan Ümumdünya insan hüquqları deklarasiyasının müddəalarına istinadı xatırlatmaq olar.(8) Bundan əlavə qeyd etmək lazımdır ki, Konstitusiya Məhkəməsi bir sıra Qərarlarında Konstitusiyanın 130-cü maddəsində nəzərdə tutulan səlahiyyətlərini artıraraq, milli qanunun beynəlxalq müqavilələrə uyğun gəlməyən müddəalarını qüvvədən düşmüş hesab edir.(9)

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinə istinad edən orqan həmin müqavilələrinin hüquqi məcburiliyini müəyyən edir, yəni Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrin bağlanması, icrası və ləğvi haqqında” Qanunun 2-ci maddəsində nəzərdə tutulan şərtlərin mövcudluğuna aydınlıq gətirir.

Başqa sözlə, beynəlxalq müqavilələrin müddəalarının tətbiqi onlara dövlətdaxili hüquqi sistemdə hüquqi qüvvə verən şərtə istinadla müşahidə olunmalıdır. Məsələn, hüquqi qüvvəyə minməsi üçün ratifikasiya tələb edilən beynəlxalq müqavilələrə istinad etmək üçün ratifikasiyaya dair milli qanuna istinad zəruridir. Lakin, milli məhkəmələr tərəfindən bu şərtə əksər hallarda demək olar ki, riayət edilmir və onların qərarlarında yalnız birbaşa müqavilələrin özlərinə istinad olunur. Burada qeyd etmək yerinə düşərdi ki, beynəlxalq müqavilələrin müddəaları nəinki milli normativ aktları ilə ziddət təşkil etdikdə, o cümlədən milli qanunvericilikdə boşluq olduqda və qanunvericiliyin tərkib hissəsi olmaqla əlavə dəlil kimi tətbiq edilməsi mümkündür. Aydındır ki, Azərbaycan Respublikasında yalnız qanuna uyğun bağlanmış və tələb olunan qaydada təsdiq edilmiş (qüvvəyə minmiş) beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.(10) Beynəlxalq hüquq sahəsində bu mövqeni dəstəkləyən bir sıra alimlərin mövqelərini açıqlamaq yerinə düşərdi. Məsələn, V.S.Xijnyak hesab edir ki, dövlətin hüquqi sistemində hüquqi qüvvəyə yalnız onlar tərəfindən sanksiyalaşmış normalar malikdir.(11) Digər alim B.L.Zimnenkonun fikrincə beynəlxalq hüquq yalnız o halda dövlətdaxili münasibətləri tənzimləyə və məhkəmə orqanları tərəfindən tətbiq edilə bilər ki, əgər dövlət dövlətdaxili hüquq vasitəsilə beynəlxalq hüquq normalarının tətbiqinə sanksiya vermiş olsun. Dövlət bununla beynəlxalq hüquq normalarını milli hüquq subyektləri arasındakı münasibətləri tənzimləyən hüquqi xüsusiyyətlərlə fərqləndirir.(12) Burada B.L.Zimnenkonun bir mövqeyi maraq cəlb edir. O, hesab edir ki, qüvvəyə minməmiş və dövlət tərəfindən ratifikasiya edilmiş beynəlxalq müqavilə həmin dövlətin müqaviləsi hesab edilmir və onun hüquqi sistemində daxil edilmir. Odur ki, özü qüvvəyə minməmiş müqavilə beynəlxalq hüququn mənbəsi kimi qəbul və tətbiq edilə bilməz.(13) A.N.Talalayevdə beynəlxalq müqavilənin beynəlxalq qüvvəyə minməsi ilə onun müəyyən dövlət üçün qüvvəyə minməsinin fərqləndirilməsinin vacibliyinə xüsusi önəm verir.(14) Bu mövqe ilə tam razılaşmaq çətindir. Aydındır ki, dövlətlər öz mövqelərini əsaslandırmaq üçün hüquqi qüvvəyə minməmiş beynəlxalq müqaviləyə istinad edə bilməzlər. Digər tərəfdən əgər dövlət beynəlxalq müqavilənin müddəalarının məcburiliyini qəbul edibsə, onun tələblərinə riayət etməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, 1969-cu il Beynəlxalq müqavilələr hüququna dair Konvensiyanın 25-ci maddəsi beynəlxalq müqavilənin müvəqqəti tətbiqini nəzərdə tutur. Konvensiyanın 24-cü maddəsinin 4-ci hissəsi isə beynəlxalq müqavilənin bəzi müddəalarının həmin müqaviləni mətni imzalandığı andan tətbiqinin mümkünlüyünü əks etdirir.(15) Bundan əlavə həmin Konvensiyanın 2-ci maddəsi müqavilənin mövcudluğunu onun qüvvəyə minməsindən asılı etmir.

Azərbaycan Respublikasının 151-ci maddəsinin tam aydın açıqlaması olmasada, burada söhbət hüquqi qüvvəyə minmiş və respublika üçün məcburi olan dövlətarası müqavilələrin üstünlüyündən gedir.(16) Vyana Konvensiyasında “danışıklarda iştirak edən dövlət”, “iştirakçı”, “razılaşan dövlət” kimi terminlərə müxtəlif məzmun verməklə fərqləndirir. Belə ki, dövlət imzalanması ilə hüquqi qüvvəyə minməsi anı üst-üstə düşməyən və ümumiyyətlə hüquqi qüvvəyə minməyən müqavilələrində tərəfi ola bilər. Qeyd etmək lazımdır ki, ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrin, həmçinin dövlətlərarası münasibətlərin müxtəlif sahələrini tənzimləyən beynəlxalq

müqavilələrin qüvvəyə minməsinin öz xüsusiyyətləri mövcuddur.(17) Belə ki, insan hüquqları sahəsində qüvvəyə minməmiş müqavilələr dövlət tərəfindən tətbiq edilməsinə baxmayaraq, həmin müqavilələr beynəlxalq mübahisələr zamanı və ya beynəlxalq instansiyalarda dövlət öz mövqeyinin əsası kimi qəbul edilə bilməzlər. Beləliklə, beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklər iştirakçı-dövlətlər tərəfindən tətbiq edilməsinə baxmayaraq, mübahisələr zamanı onlara şəxsi mövqeyin əsası kimi istinad etməyi mümkün etmir. Əgər beynəlxalq müqavilənin müddəalarında başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa və onun müddəalarından irəli gəlmirsə, onlar iştirakçı tərəf üçün hüquqi qüvvəyə mindikdən sonra məcburi xarakter daşıyır. Lakin, nəzərə almaq lazımdır ki, müqavilənin məcburiliyini qəbul edən dövlət, həmin müqavilə qüvvəyə minənədək, onun məqsədinə və obyektinə xələl gətirən hərəkətlərdən çəkinməlidir.

Yeni "Normativ-hüquqi aktlar haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunun müddəaları, Konstitusiyasının müddəalarından fərqli olaraq beynəlxalq hüququn ümumtanınmış norma və prinsip üstünlüyünü tanıyır. Bildiyimiz kimi Konstitusiyada bunlara münasibət bildirmir və yalnız beynəlxalq müqavilələri qanunvericilik sisteminin tərkib hissəsi kimi tanıyır. Lakin buna baxmayaraq ümumtanınmış norma və prinsiplərin milli qanunvericilikdə hüquq sisteminin tərkib hissəsi kimi tanınmasından asılı olmayaraq, dövlətlər qarşılıqlı münasibətlərdə onlara riayət etməyə borcludur. Qeyd etmək lazımdır ki, əksər beynəlxalq müqavilələrin preambulası dövlətləri ümumtanınmış beynəlxalq-hüquqi prinsiplərin tanınmasına çağırmaqla, onların əlavə milli qanunvericiliyə daxil edilməsinə ehtiyac duymur.(18) Bu baxımdan "Normativ-hüquqi aktlar haqqında" Qanun demək olar Konstitusiyanın müddəalarını genişləndirmişdir.

Belə ki, qanunun 8.0.3-cü maddəsinə əsasən normayaratma fəaliyyəti Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 149-cu maddəsinin I hissəsində göstərilən prinsiplərlə yanaşı, beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarının üstünlüyü prinsipi əsasında həyata keçirilir.

Bundan əlavə Qanunun 22-ci maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hüququn hamılıqla qəbul edilmiş prinsip və normalarının üstünlüyünü tanıyır və Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin onlara uyğunluğunu təmin edir. Beləliklə, əgər Qanunun 8-ci maddəsində söhbət ümumtanınmış norma və prinsiplərin qanunvericilik prosesində riayət olunmasından gedirsə, 22-ci maddə onların hüquqtətbiqetmə prosesində tətbiq edilməsini əks etdirir. Lakin burada nəzərə almaq lazımdır ki, hüquqtətbiqedicilik hüquqtətbiqetmə prosesində beynəlxalq hüquq normalarının ümumtanınmış norma və prinsiplərinə əsas kimi rəhbər tuta bilməyəcəyi məlumdur. Belə ki, bu maddənin mənasından belə qənaətə gəlmək olar ki, dövlətlərin üzərinə milli qanunvericiliyin ona uyğunlaşdırılması öhdəliyi qoyulur. Odur ki, hüquqtətbiqedicilik onlara yalnız milli qanunvericiliyinə müəyyən qaydada implementasiya ediləcəyi təqdirdə istinad edə bilər.

Normaların hüquqi məcburedici forması onların konkret iş üzrə tətbiqi iyerarxiyasını müəyyən edir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 151-ci maddəsində yalnız dövlətlərarası müqavilələrin üstünlüyü tanınırsa, bir sıra milli qanunlarımızda ümumiyyətlə beynəlxalq müqavilələrin üstünlüyü müəyyən edilir (məsələn, "Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında" Qanunun 26-cı maddəsi, "Dini etiqad azadlığı haqqında" Qanunun 31-ci maddəsi və s.), digər hallarda isə beynəlxalq hüququn ümumtanınmış norma və prinsiplərinə əsaslanır (məsələn, AR Cinayət Məcəlləsinin 1.2-ci maddəsi). Bu müddəa hökumətlərarası müqavilələrlə milli qanun arasında ziddiyət yaranmasının səbəbi ola bilər. Hökumətlərarası müqavilələrin Azərbaycan hüquq sistemində yerinin müəyyən edilməsində "Normativ-hüquqi aktlar haqqında" Qanunun 23.3-cü maddəsinin yeri danılmazdır. Həmin maddəyə əsasən Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı hökumətlərarası müqavilələr həmin müqavilələrin Azərbaycan Respublikası üçün məcburiliyinə razılığın ifadə olunduğu normativ hüquqi aktlardan daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdir. Yəni, əgər hökumətlərarası müqavilə qanunla təsdiq edilirsə, onlar qanunlardan və iyerarxiyada onlardan aşağı olan normativ-hüquqi aktlardan üstün tutulur. Konstitusiyanın 95-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi dövlətlərarası

və Azərbaycan Respublikasının qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan hökumətlərarası müqavilələri təsdiq və ləğv edir. Konstitusiyanın 109-cu maddəsinə əsasən isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti dövlətlərarası və hökumətlərarası beynəlxalq müqavilələri bağlayır, dövlətlərarası və Azərbaycan Respublikasının qanunlarından fərqli qaydalar nəzərdə tutan hökumətlərarası müqavilələri təsdiq və ləğv olunmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edir; təsdiqnamələri imzalayır.

Xüsusi olaraq hasilatın pay bölgüsü müqavilələrinin Azərbaycan Respublikasının hüquq sistemində yerini müəyyən etməyə ehtiyac duyulur. Bu cür müqavilələr bir qayda olaraq Milli Məclis tərəfindən təsdiq edilməklə qüvvəyə minir və onların mövcud və gələcəkdə qəbul ediləcək qanunlar, fərmanlar və inzibati göstərişlərdən üstün tutulur.(19) Nəzərə almaq lazımdır ki, "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında " Qanunun 8-ci maddəsi ratifikasiyası tələb olunan beynəlxalq müqavilələrin siyahısını müəyyən edirdi və bu siyahı tam deyildi.(20) Belə ki, Prezident öz təşəbbüsü istənilən beynəlxalq müqaviləni Milli Məclisin təsdiqinə çıxara bilirdi. Həmin maddənin yeni redaksiyasına əsasən Milli Məclis tərəfindən yalnız dövlətlərarası və Azərbaycan Respublikasının qanunlarında əks olunmuş qaydalardan fərqli qayda nəzərdə tutan hökumətlərarası müqavilələr ratifikasiya edilir. "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında " AR Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən dövlətlərarası müqavilə dedikdə Azərbaycan Respublikası adından digər dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla imzalanan müqavilələr başa düşülür, hökumətlərarası isə - Azərbaycan Respublikası hökuməti adından imzalanan müqavilələr. Məzkur qanunun 1-ci maddəsi Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin anlayışı verilir – bu müqavilədə nəzərdə tutulan qaydada Azərbaycan Respublikasının xarici dövlətlərlə və beynəlxalq təşkilatlarla imzalanmış yazılı sazişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu qanunun 13-cü maddəsinə əsasən ratifikasiyası tələb olunmayan beynəlxalq müqavilələr müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilir.

Hasilatın pay bölgüsü haqqında müqavilələrə gəldikdə isə, nəzərə almaq lazımdır ki, bu müqavilələri Azərbaycan Respublikası adından AR Dövlət Neft Şirkəti bir tərəfdən və xarici hüquqi şəxslər digər tərəfdən imzalayırlar.(21) Bundan əlavə bu müqavilələrə «pacta sunt servanda» prinsipi tətbiq edilir.(22) 1969-cu il Vyana konvensiyasının 26-cı maddəsinə uyğun olaraq bu prinsipə görə qüvvədə olan hər bir beynəlxalq müqavilə onun iştirakçıları üçün məcburidir və onlar tərəfindən vicdanla yerinə yetirilməlidir. Həmin Konvensiyanın 2-ci maddəsinə əsasən beynəlxalq saziş dövlətlər arasında yazılı formada imzalanmış və beynəlxalq hüquqa əsasən tənzimlənən müqavilədir. Odur ki, yuxarıda istinad olunan normalara əsasən hasilatın pay bölgüsü müqavilələri Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri hesab oluna bilməz və "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında " qanununun təsiri altına düşə bilməz. Bu halda söhbət beynəlxalq xüsusi hüquq kontraktlarından gedə bilər.

"Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında " qanunun yeni redaksiyada 8-ci maddəsi AR Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 17-ci bəndinin inkişafı olaraq Prezidentin beynəlxalq müqavilələrdən fərqli müqavilələrin ratifikasiyaya çıxarılması imkanını məhdudlaşdırır.

Buna baxmayaraq Milli Məclis Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 95-ci maddənin 4-cü bəndinə istinad edərək bu səpkidə olan və nə dövlətlərarası, nə də ki hökumətlərarası müqavilələrə aid edilməyən müqavilələri təsdiq etməkdədir. Məsələn, 06 may 2011-ci il tarixli Azərbaycan Respublikasında Balaxanı-Sabunçu-Ramana və Kürdəxanı neft yataqlarının daxil olduğu blokun bərpası, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti, UQE-LANSER PTİ. LTD və ARDNŞ-in Ortaq Neft Şirkəti arasında Sazişin qəbul və təsdiq edilməsi, həyata keçirilməsinə icazə verilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bundan əlavə əvvəl qeyd edildiyi kimi bu müqavilələrə təsdiq edildikdən sonra qanun qüvvəsi verilir. Hesab edirik ki, bu toqquşmanın Qanunun 10-11 maddələri ilə tənzimləsi imkanı mövcuddur.

Beynəlxalq müqavilələrinin məcburiliyinin əsas şərtlərindən biridə onun dərc edilməsidir. Lakin qanunverici müqavilənin təsirini birbaşa onun dərci ilə bağlamır. Belə ki, Qanunun 25-ci maddəsinə əsasən ratifikasiya edilmiş, habelə bu Qanuna müvafiq təsdiq edilmiş və ya Azərbaycan Respublikasının qoşulduğu Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri “Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu”nda və Azərbaycan Respublikasının rəsmi dövlət qəzetində dərc edilir. Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin əslinə uyğun mətnləri xarici dillərdə tərtib olunduqda, həmin müqavilələr Azərbaycan dilinə rəsmi tərcümə ilə birlikdə bu dillərin birində çap edilir.

Qanunun 11-ci maddəsi ratifikasiyası tələb olunan beynəlxalq müqavilələrin mətninin Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsini təsdiq edir. Təsdiq etmə və ya qoşulma hallarında müqavilənin mətninin Azərbaycan dilində olmasına birbaşa göstəriş nəzərdə tutulmayıb. Lakin, təsdiq etməliyik ki, hər bir halda Azərbaycan mənbələrində çapı nəzərdə tutulan müqavilələrin Azərbaycan dilində mətninin olması vacibdir. Azərbaycan Respublikasında əsasən beynəlxalq müqavilələrə hüquqi qüvvə verən milli qanunlar dərc edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, ratifikasiya qanununun qüvvəyə minməsi beynəlxalq müqavilənin respublika üçün məcburiliyini yaradır. Lakin bu müddətlər üst-üstə düşməyə bilər. Məsələn, 1950-ci il İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiya qoşulmuş dövlətin ratifikasiya sənədini depozitariyaya təqdim edildiyi andan qüvvəyə minmiş hesab edilir (Konvensiyanın 66-cı maddəsi).

Bundan əlavə, Qanunun 85.3-cü maddəsinə əsasən, əgər Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələrdə daha artıq müddət müəyyən edilməyibsə, xarici ticarət fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi aktda onun dərc edildiyi gündən 30 gün sonra qüvvəyə mindiyi göstərilməlidir. Müstəsna hallarda, beynəlxalq təşkilatların dərhal məlumatlandırılması şərti ilə, xarici ticarət fəaliyyətini tənzimləyən normativ hüquqi akt onda nəzərdə tutulmuş müddətdə qüvvəyə minə bilər.

Aydın ki, müqavilənin dərc edilməsi onun ictimailəşməsidir və bu həmin müqavilələrə istinad əsaslıdır. . Belə olan halda V.S.Xijnyakla razılaşmamaq çətindir. Onun fikrincə hüquqtətbiqedici yalnız dərc edilmiş müqavilələrin müddəalarını tətbiq edə bilər və yalnız bu halda təsdiq etmək olur ki, dövlət həmin müqavilələrdən xəbərdardır və onlar hüquq sistemində daxil edilmişlər.(23) Burada özüicraolunan və özüicraolunmayan müqavilələri fərqləndirmək tələb olunur. Yəni əgər müqavilənin icrası üçün hansısa dövlətdaxili tədbirlərin həyata keçirilməsi tələb olunursa, həmin beynəlxalq müqavilə rəsmi dərc edildikdən sonra tətbiq edilə bilər.

Beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin tətbiqinin şərtlərindən biridə göndərmədir. Milli normativ hüquqi aktlarda bu vasitəyə tez-tez müraciət edilir. Bunu milli qanunların əsas hissəsində müşahidə etmək olar.(24) Burada rus alimi S.Y.Maroçkinlə razılaşmamaq olmaz. Belə ki onun fikrincə, ratifikasiya və ya digər aktdan sonra beynəlxalq hüquq normalarının öz hüquq sistemində hərəkətə gətirilməsi üçün dövlətin sanksiyası tələb olunur və bunu göndərmə və kollizion normalar yerinə yetirir.(25) Lakin hüquqtətbiqedici hər bir halda beynəlxalq və milli hüquq normaları qarşılıqlı tənzimləyən ümumi konstitusiyaya nomasına istinad edə bilər. Göndərmədə beynəlxalq hüquq normalarının milli hüquq normalarına transformasiya edilməsi elementləri müşahidə olunmur.(26)

Əgər dövlətin öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi beynəlxalq müqavilələrə hüquqi qüvvə verildikdən sonra başlayırsa, hüquqtətbiqedici üçün göndərmə normaları vacibliyi ilə seçilir. Nəzərə almaq lazımdır ki, ümumi göndərmədə özü icra olunan və özü icra olunmayan normaların tətbiqi seçilir. Qanunlarda ümumi göndərmə əks olunsada, beynəlxalq müqavilələr sahəyə üzrə təsnif edilmir, bu isə onları ümumi konstitusiyaya göndərmədən fərqləndirirdi. Qanunlardakı eyni göndərmələrin mövcudluğu onların təsnifləşməsində cətinliklər yaradır. Bir qayda olaraq ziddiyyət baş verdikdə, bunlar beynəlxalq müqavilələrin üstünlüyünü tanıyan normalardır. Beynəlxalq müqavilələrdə onun birbaşa tətbiqini qaydasına salacaq və onun müddələrinin tətbiq etməsi ilə məşğul olacaq müəyyən orqanlar göstərilə bilər. “Birbaşa qüvvəsi” ifadəsi beynəlxalq normaların milli hüquq sistemindən yan keçməklə birbaşa tətbiqini əks etdirmir. Hər bir dövlətdə beynəlxalq və

dövlətdaxili hüquqla qarşılıqlı əlaqənin müxtəlif qaydaları vardır. Bu baxımdan beynəlxalq hüququn birbaşa tətbiqindən söz gedə bilməz.(27) Beynəlxalq müqavilələrin tətbiqi məsələləri ilə məşğul olacaq orqan dövlətin özü tərəfindən müəyyən edilir. Məsələn, “Xarici qanunvericiliyinin tətbiqinə dair Avropa Konvensiyası”nın yerinə yetirilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 iyun 2000-ci il tarixli Sərəncamına əsasən tənzimləyici orqan kimi Ədliyyə Nazirliyi müəyyən edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 18 aprel tarixli 391 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında Əsasnamənin 2 Nazirlik öz fəaliyyətində, o cümlədən, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri və bu Əsasnaməni rəhbər tutur. Bundan əlavə Nazirlik Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələri ilə tənzimlənən və Nazirliyin səlahiyyətinə aid olan məsələlər üzrə Azərbaycan Respublikasının götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsini təmin edir (8.18); hüquqi yardım haqqında beynəlxalq müqavilələrin hazırlanması və bağlanması ilə əlaqədar zəruri tədbirlər həyata keçirir (9.39); Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması haqqında təkliflərə və həmin müqavilələrin mətnlərinə dair rəy verir və s. Beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin tətbiqi vəzifəsi digər Nazirlik və idarələrinin əsasnamələrində əks olunmuşdur.(28)

Məhkəmə təcrübəsində beynəlxalq müqavilələrin müddəaları ümumən milli normalarla birlikdə əlavə əsaslandırma kimi və müqayisəli təhlilin aparılması zamanı tətbiq edilir. Burada beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin milli hüquq sistemində hərəkət sxeminin qeyd edilməsi vacibdir. Yenə də beynəlxalq hüquq normalarının növləri (özü icra olunan və özü icra olunmayan) öz sözünü deyəcəkdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 3-cü maddəsinə əsasən tətbiq edilməsi üçün dövlətdaxili aktın qəbul edilməsini tələb etməyən müqavilə müddəaları birbaşa tətbiq edilir.

Bəzi qanunlar müəyyən orqanlara birbaşa beynəlxalq müqavilələrə istinad etməyi tövsif edir. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin 13.1-ci maddəsinə əsasən məhkəmə mübahisələri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, referendumla qəbul edilən hüquqi aktlara, qanunlara, Azərbaycan Respublikası prezidentinin fərmanlarına, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarlarına, mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının normativ hüquqi aktlarına, habelə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar olduğu beynəlxalq müqavilələrə əsasən həll edir. Bu halda məhkəmənin xarici hüquqa və Azərbaycan Respublikası tərəfdar çıxmadiğı beynəlxalq müqavilələrin müddələrinə istinad edə biləcək imkanları azıq qalır.

Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsinin 13.3-cü maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlarla (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul olunmuş aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar olduğu beynəlxalq müqavilələr arasında ziddiyyət olduqda, beynəlxalq müqavilənin müddəaları tətbiq edilir. Hesab edirik ki, bu cür müddəa beynəlxalq müqavilələrin müddələrinin yalnız kolliziyalar baş verdikdə tətbiq edilmir.

Sonda diqqəti öz xüsusiyyətləri ilə seçilən insan hüquqları sahəsində beynəlxalq-hüquqi aktlarla kolliziyaya yönəlmək yerinə düşərdi. Bir tərəfdən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 151-ci maddəsi beynəlxalq dövlətlərarası müqavilələrin üstünlüyünü tanıyır, digər tərəfdən isə Konstitusiyanın 12-ci maddəsi Konstitusiyada sadalanan insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun tətbiq edildiyini təsdiqləyir. Bundan əlavə Konstitusiyanın 71-ci maddəsinin VI hissəsinə əsasən Azərbaycan Respublikası ərazisində insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqları birbaşa qüvvədədir. Bu həmin sahənin özünəməxsus xüsusiyyətləridir. İnsan hüquq və azadlıqlarının təminatı qismində o cümlədən Konstitusiyanın 155-ci maddəsidə çıxış edir. Bu maddəyə əsasən Konstitusiyanın III-cü fəslində nəzərdə tutulmuş insan və vətəndaş hüquqları və azadlıqlarının ləğvi və ya Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulduğundan daha artıq dərəcədə məhdudlaşdırılması haqqında təkliflər referendumla çıxarıla bilməz.

İqtibas qeydləri:

- (1) Вах: Международное право. Учебник для вузов. Ответственные редакторы – проф. Г.В. Игнатенко и проф. О.И. Тиунов. М., 1999. S.197
- (2) Вах: Барциц И.Н. Международное право и правовая система России// Журнал российского права. 2001. №2. S.27
- (3) Вах: Осминин Б.И. Принятие и реализация государствами международных договорных обязательств. М., 2006. S. 6.
- (4) Вах: Курдюков Г.И. Эффективность деятельности государств по реализации норм международного права. В кн.: Вопросы универсальности и эффективности международного права / Отв. ред. Г.В. Игнатенко. Свердловск, 1981. S. 61.
- (5) Вах: Мингазов Л.Х. Эффективность норм международного права. М., 1990. S. 155.
- (6) “Azərbaycan” qəzeti. 17 fevral 2011-ci il, №37
- (7) Bu prinsip “Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrin bağlanması, icrası və ləğvi haqqında” Qanunun 15-ci maddəsində öz əksini tapmışdır: “Azərbaycan Respublikası beynəlxalq hüquq normalarına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinə dönmədən əməl etməlidir. Azərbaycan Respublikası beynəlxalq müqavilələrə vicdanla əməl edilməsi prinsipinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının iştirak etdiyi ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrin digər iştirakçılarının da bu müqavilələrdən irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirməsi üçün səylər göstərir.”
- (8) Вах: «Vətəndaşların pənsiyə təminatı haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununun 109-cu maddəsinin birinci hissəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25, 38, 71-ci maddələrinə uyğunluğunun yoxlanılmasına dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin qərarı; Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 100-cü maddəsinin «...başqa dövrlər qarşısında öhdəliyi olmayan...» müddəsinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsinin Qərarı və d..
- (9) Вах: Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 158.3-cü maddəsinin bəzi müddələrinin, 158.4 və 290.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun Qərarı. Bu qərara əsasən AR CPM-nin bəzi müddəaları 1950-ci il İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiya 5-ci maddəsinə zidd olduğundan qüvvədən düşmüşdür. Konstitusiyanın 130-cu maddəsinə əsasən isə məhkəmə Azərbaycan Respublikası qanunlarının yalnız Konstitusiyaya uyğunluğunu yoxlayır.
- (10) Вах: Гусейнов Т.И. «Взаимодействие норм международного и азербайджанского права» // Azərbaycan hüquq jurnalı - 2002-№1. S.183
- (1) Вах: Хижняк В.С. Взаимодействие национального права России и международного права//Современное право. 2002. №2. S.15
- (2) Вах: Зимненко Б.Л. Согласование норм внутригосударственного и международного права в правовой системе России //МВНЖ. 2000.№4. S.95
- (3) Вах: Зимненко Б.Л. Международные договоры в судебной системе РФ//МВНЖ. 1999. №2. S.111
- (4) Вах: Талалаев А.Н. Соотношение международного и внутригосударственного права и Конституция РФ// МВНЖ. 1994. №4. S.8-9
- (5) Вах: Действующее международное право. В 3-х томах. Составители Ю.М. Колосков и Э.С. Кривчикова. Т.1. М., 1996. S.351
- (6) “Maddə 151. Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.”
- (7) Вах, məsələn: Sinclair, Sir Ian. The Vienna Convention on the Law of Treaties. 2nd ed. Manchester, 1984. P. 44-45
- (8) Вах: Гусейнов Т. Взаимодействие норм международного и национального права// Azərbaycan hüquq jurnalı. 2002-№1. S.183
- (9) Məsələn, Вах: Azərbaycan Respublikasının 06 may 2011-ci il tarixli №105-IVQ sayılı Qanun/ “Azərbaycan” qəzeti (19 may 2011-ci il - №107).
- (20) 18 iyun 2010-cu il tarixli Qanuna əsasən maddənin məzmunu dəyişdirilmişdir. – Вах: “Azərbaycan” qəzeti (20 iyul 2010-cu il - №154).
- (21) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 24 yanvar tarixli 844 nömrəli fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkətinin Nizamnaməsinin 1.3-cü bəndinə əsasən Şirkət öz fəaliyyətində Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, Azərbaycan Respublikasının qanunlarını, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamlarını, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamlarını, digər normativ hüquqi aktları, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələri, Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə təsdiq edilmiş neftin və qazın kəşfiyyatı və işlənməsi sahəsində bağlanmış sazişləri və bu Nizamnaməni rəhbər tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, AR Prezidentinin müvafiq sərəncamı əsasında Şirkətə hər bir müqaviləni dövlətin adından imzalamaq səlahiyyəti verilir.
- (22) Məsələn, Вах: 06 iyul 1998-ci il Azərbaycan Respublikasında «Muradxanlı», «Cəfərli» və «Zərdab» neft yataqlarının daxil olduğu blokun bərpası, kəşfiyyatı, işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə Ramko Enerji (Muradxanlı) Limited və ARDNŞ-nin Ortaq Neft Şirkəti arasında Sazişin 26.1 bəndi.
- (23) Вах: Хижняк В.С. Международное право и российский конституционализм// МВНЖ. 2004. №2. S.212
- (24) Məsələn, Вах: AR Mülki Məcəlləsinin 3.1-ci maddəsi: “Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr bu Məcəllə ilə tənzimlənən mülki hüquq münasibətlərinə (beynəlxalq müqavilədən onun tətbiqi üçün dövlətdaxili normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi tələbinin irəli gəldiyi hallar istisna edilməklə) birbaşa tətbiq edilir.”
- (25) Вах: Марочкин С.Ю. Действие норм международного права в правовой системе Российской Федерации. Тюмень, 1998. S. 85
- (26) Вах: Б.Л.Зимненко Согласование норм внутригосударственного и международного права в правовой системе России //МВНЖ. 2000.№4. S.98
- (27) Вах: Зимненко Б.Л. Международные договоры в судебной системе РФ//МВНЖ. 1999. №2. S..118
- (28) Məsələn, Вах: Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi haqqında Əsasnamənin 1.2, 3.1.29, 3.1.33, 3.1.37, 3.1.42, 4.14, 4.15 bəndləri; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 09 fevral tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi haqqında Əsasnamənin 2, 8.59, 9.24 Положения о Министерстве Финансов Азербайджанской Республики, утвержденного Указом Президента АР от 09 февраля 2009 года və s.

Şəhriyar İ. Əliyev
Vəkillər Kollegiyasının üzvü,
BDU-nun Beynəlxalq Ümumi Hüquq
kafedrasının dosenti,
hüquq elmləri üzrə fəlsəfə doktoru

AZƏRBAYCAN VƏKİLLİYİNİN İNKİŞAF TARİXİ

Qədim tarixi köklərə malik olan Azərbaycanda vəkillik və ya nümayəndəlik institutunun formalaşması və inkişafı özünəməxsusluğu ilə seçilməkdədir. Qədim mənbələrdə Azərbaycanda hüququn müxtəlif sahələri, o

cümlədən məhkəmə prosesi və mühakimə icraatı ilə bağlı məsələlər təsbit olunmuşdur. Avesta qanunlarında qədim vəkillik institutu özünəməxsus şəkildə əks etdirilmişdir. Burada müqəddəs qanuna, ədalətli qaydaya tabe olmaq zərduştiliyin ən yüksək əxlaqi prinsipi hesab edilirdi. Avesta qanunlarında bu və ya digər tərəfin müdafiəsini xüsusi şəxslər həyata keçirir, şikayət verildikdən sonra müdafiəçi-nümayəndə məhkəməyə çağırılırdı. Bəzən müdafiəçi müqəssirin təqsirini əsaslı hesab etdikdə, məhkəməyə gəlsə də, işi aparmaqdan imtina edirdi (1).

Bundan əlavə, qədim Azərbaycanda məhkəmə prosesi açıq çəkişmə xarakteri daşıyırdı. Hökm çıxarmaq üçün bir sıra məsələlərin (müttəhimin günahı, günahın forması (cinayətin qəsdən və ya affekt vəziyyətində törədilməsi), müttəhimin ictimai və dini mənsubiyyəti və s.) aydınlaşdırılması zəruri idi (2).

Eranın əvvəllərində (I-VI əsrlər) Albaniyada hökmdar ölkənin qanunverici və baş hakimi idi, o, dünyəvi və dini hakimiyyətin məşvərətçi və qanunverici orqanı olan məclisə - məhkəməyə başçılıq edirdi. Hökmdarın sərhədsiz hakimiyyəti mövcud olduğu üçün məhkəmədə hüquq müdafiəsi həyata keçirilmirdi (3). Lakin erkən sasanı dövründə (III əsr) məhkəmə kilsə işlərini idarə edən mobedlər və radların ikili təbəçiliyində olması və Sasani "Qanunnaməsinə" görə mobbedin "yoxsulların mənafeələrinin müdafiəçisi" adlandırılması hesab edirəm ki, həmin dövrdə ittihamla yanaşı müdafiə mövqeyinin də mövcud olmasını barədə qənaətə gəlmək olar.

Azərbaycanda Sasanilərin hökmdarlığı dövründə müxtəlif xarakterli hüquq mənbələri mövcud olmuşdur. Avesta ilə yanaşı VI əsrə aid edilən və əndərz janrında yazılan "Tənsar məktubu" (*həmin mənbə VIII əsrdə İbn əl-Mükəffə tərəfindən ərəb dilinə tərcümə olunmuş, lakin nə ərəbcə, nə də orta fars orijinalında saxlanılmamışdır*), həmçinin 620-ci ildə tərtib olunan və bəzi hallarda Sasani Qanunnaməsi adlandırılan "Matikan"ı göstərmək olar ki, qeyd olunan mənbələrin hər birində mühakimə icraatı və məhkəmə prosesi ilə bağlı müxtəlif normalar təsbit olunmuşdur.

Bunlardan başqa, Albaniya ərazisində ən mühüm yazılı hüquq mənbələrindən biri də Aquen (Aluen) kanonları idi ki, bu da müxtəlif ictimai təbəqələrin sosial və hüquqi münasibətlərinin əks etdirildiyi erkən orta əsrlər Albaniyanın yeganə qorunub saxlanılmış hüquqi-tarixi sənədidir. Sözügedən yazılı hüquqi abidə Aquen adlanan yerdə - V əsrdə Alban padşahı III Vaçaqan tərəfindən çağırılmış Aquen məclisinin kanonik qərarlarından, yəni kilsə qaydalarından ibarətdir. Aquen məclisi 13 Mareri günündə, miladi tarixlə 487/488-ci ilin yanvar ayının 26-da keçirilmişdir. Aquen kanonlarının məzmunundan bəlli olur ki, mühakimə icraatı açıq şəkildə və çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilirdi. Digər tərəfdən, "Matikan"da isə məhkəmə icraatı ilə bağlı müəyyən məsələlər, o cümlədən məhkəmə prosesinin hazırlanması və gedişatı, prosessual hüquq qabiliyyəti və nümayəndəlik, apellyasiya vermə qaydaları və s. normalar öz təsbitini tapmışdır (4).

VII-IX əsrlərdə Azərbaycanda dövlət və hüququn tarixinin müxtəlif aspektlərinə diqqət yetirsək görürük ki, bu dövrdə vəkilliyin mövcud olmaması əsas hallardan biridir. Belə ki, ümumiyyətlə, İslamın ilkin dövrlərinin məhkəmə istintaqının səciyyəvi cəhəti vəkillərin olmaması idi. Çünki qazı şikayətçi ilə müttəhimin şəxsən gəlməsini bilavasitə tələb edirdi. Şəriət məhkəməsində "iddiaçı" və "müttəhim" kateqoriyaları eyni terminlə - "müddəi" sözü (zərər çəkən şəxs) ilə ifadə edilir. İş araşdırılıb qurtardıqdan və hökm çıxarıldıqdan sonra şəxs müqəssir adlandırılırdı (5). Lakin bir məsələni qeyd etmək lazımdır ki, məhkəmə baxışının vəkilsiz - müdafiəçi olmadan aparılmasına baxmayaraq, tərəflər prosesdə onların adından çıxış etməyi başqa bir şəxsə də həvalə edə bilərdilər. Bununla belə, tərəflərin özlərinin də iştirakı məcburi hesab olunurdu. Tədricən şəriət mühakimə icraatında vəkillik təsisatının meydana gəlməsi İslam hüquq təcrübəsinin inkişaf etməsinin və təkmilləşməsinin nəticəsi idi (6).

Atabəylər dövlətində dünyəvi hakim funksiyasının ət-Tuğrayi nəslindən olan rəislər tərəfindən həyata keçirilməsinə baxmayaraq, şəriətə görə onlar dini hakimlər (yəni, qazı) və imamlarla razılaşırdılar (7) ki, bu da qərarların qəbul edilməsinə ciddi təsir edirdi.

Tarixşünaslıq sahəsində aparılan elmi araşdırmalarda XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda hakimiyyətdə olmuş Hülakilər və Cəlairilər dövründə məhkəmə sistemi əsas tədqiqat obyektlərindən biri olmuşdur (8). Ümumiyyətlə, təhlil olunan dövrdə Azərbaycanda bir sıra məhkəmələr (yarğu məhkəmələri, şəriət məhkəmələri) fəaliyyət göstərmişdir. Həmin məhkəmələrdə vəkillərin iştirakına gəldikdə isə bu özünü aydın şəkildə büruzə vermişdir. Nümunə qismində şəriət məhkəmələrini göstərmək olar. Şəriət məhkəmələrinin fəaliyyəti İslam dininin ehkamlarına və müddəalarına əsaslanmaqla yanaşı, həm də burada yerli əhaliyə aid mühakimə işləri şəriət normaları əsasında həll olunurdu. Şəriət məhkəmələrində, iddiaçı tərəfindən şikayət verildiyi təqdirdə, mühakimələr başlayır, cavabdeh tərəf çağırılır və qazı öz hökmünü verirdi. Bu, ilk növbədə, yoxsul və aşağı təbəqələrə aid insanların mühakiməsi zamanı baş verirdi. Dövlət əhəmiyyətli və yüksək sinfə məxsus mübahisəli məsələlərdə isə daha ciddi araşdırmalara və dəqiqləşdirmələrə əməl olunurdu. Belə hallarda məhkəmə prosesi: şikayət ərizəsinin verilməsi (cinayət işinin qaldırılması); cavabdeh tərəfin çağırılması; tərəflərin məhkəmədə dindirilməsi və üzləşdirilməsi (ibtidai istintaqın aparılması, tərəflərdən sübutların tələb olunması; and içdirmə); qazı (məhkəmə) tərəfindən hökmün verilməsi mərhələlər ilə yanaşı vəkil və ya nümayəndələrin çağırılması da həyata keçirilirdi.

Həmin dövrdə vəkillik müstəqil qurum kimi fəaliyyət göstərmirdi. Onlar xüsusi şəxslər olmaqla əsasən qazilərin sərəncamında idilər və məhkəmə prosesinə onların sərəncamlarına müvafiq olaraq qoşulurdular. Bəzən iddiaçı tərəfin də vəkil tutmasına ehtiyac duyulurdu. Müvafiq hal ali təbəqəyə xas olan mühüm məsələlərin istintaqı üçün səciyyəvi idi. Çox hallarda yüksək silkdən olan əyanlar məhkəməyə öz nümayəndələrini göndərirdilər.

XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda şəriət məhkəmələri tərəfindən həyata keçirilən prosesin bir hissəsini də məhz tərəflərin və onların vəkillərinin (və ya nümayəndələrinin) dindirilməsi və üzləşdirilməsi tutur.

Monqolların Azərbaycana ikinci yürüşündən (XIII əsr) sonra dövlət qurumları ölkənin idarə sistemində müəyyən təsir göstərdi. Azərbaycanda iki ənənəvi dövlət quruluşunun – oturaq əhaliyə və köçərilərə məxsus idarə sistemlərinin bir-birilə çulğaşması nəticəsində daha təkmil, öz dövrü üçün mütərəqqi olan vahid idarə sistemi yarandı. Dövlətin məhkəmə sistemi müxtəlif hissələrə - dövlət və dini məhkəmələrə ayrılmışdı. Dövlət məhkəmələri Çingiz xanın yarasına (qanunlarına), dini məhkəmələr şəriət qanunlarına əsasən fəaliyyət göstərirdi. Şəriət məhkəmələrinin işinə dövlət məhkəmələrinin müdaxiləsi qanun ilə qadağan olunmuşdu (9).

Səfəvilər dövlətində keçirilən məhkəmə proseslərində vəkillik institutundan istifadə olunurdu. Belə ki, vəkillər qanunvericiliyi bilən, müsəlman hüququnun əsaslarına bələd olan hüquqşünaslar içərisindən seçilirdilər. Səfəvilər dövründə vəkillik bir peşə olaraq hüquqşünasların məşğul olduqları fəaliyyət sahəsi idi. Lakin istər şəri, istərsə də ürfi məhkəmələrin qəbul etdiyi qərarlara təsir göstərmək, onları yüngülləşdirmək və s. məsələlərdə vəkillərin elə bir rolu yox idi. Onlar,

həmçinin, qərarların qəbuluna müdaxilə də edə bilmirdilər (10). Bununla yanaşı, Səfəvilər dövlətində xüsusi "vəkil" vəzifəsi də mövcud olmuşdur. Vəkil istər dünyəvi, istərsə də dini işlərdə şahın tamhüquqlu müavini olmaqla, şahdan sonra ikinci şəxs sayılırdı. Bəzi hallarda vəkil həm də əmir-əl-üməra ("əmirilər əmiri") vəzifəsini daşıya bilərdi (11). Bununla belə, Səfəvilər dövlətində məhkəmə proseslərində iştirak edən vəkillə şahın müavini sayılan "vəkil" vəzifəsini qarışdırmaq olmaz. Çünki bunlar tamamilə fərqli funksiyalar malik olmuşdur.

Tarixdən məlumdur ki, 19-cu əsrdə Azərbaycan iki qonşu dövlət İran və Rusiya arasında bölünmüşdür. Bizim yaşadığımız Şimali Azərbaycan Rusiya dövlətinin müstəmləkəsi altında qalmış, ona görə də Rusiya dövlətinin qanunları Azərbaycan ərazisində qüvvədə olmuşdur (12). 1864-cü il 20 noyabr tarixində çar Rusiyasında ilk dəfə keçirilən məhkəmə islahatlarından sonra Azərbaycanda dairə məhkəmələri cinayət işlərinə andlı iclasçıların iştirakı olmadan baxırdılar. Məhkəmə iclası 3 hakim, prokuror və ya onun müavini, katib və ya onun köməkçisi, andlı tərcüməçi, habelə iştirakı məcburi hesab olunan müdafiəçinin iştirakı ilə keçirilirdi. Həmin dövrün qanunvericiliyinə uyğun olaraq, müdafiəçi olmadan məhkəmə iclasının keçirilməsi qanunvericiliklə qəti yolverilməz hesab olunurdu. Andlı müvəkillər, yəni vəkillər Tiflis Məhkəmə Palatasının əhatə dairəsində qeydiyyatda götürülürdülər. Eyni zamanda, onlardan hər biri öz istəyi ilə məhkəmə palatasının ərazi aidiyyətində olan istənilən dairə məhkəməsini seçirdilər və həmin dairəyə də təhkim olunurdular.

Həmin Nizamnaməyə görə vəkillik iki kateqoriyaya bölünürdü: ali kateqoriyalı vəkillərə andlı müvəkillər deyirdilər, onları yerli özünüidarə orqanları olan Şura seçirdi. Bu orqan həm də yeni vəkillərin qəbulu və ayrı-ayrı vəkillərin fəaliyyətinə nəzarət edirdi. "Andlı müvəkillər" ancaq ali hüquq təhsilli, ixtisas üzrə 5 il stajı olan, yaşı 25-dən az olmayan, məhkum olunmamış şəxslər ola bilərdi. Vəkilliyin ikinci – aşağı kateqoriyasını şəxsi müvəkillər təşkil edirdi. Onlar az əhəmiyyətli işlərlə məşğul olurdular və ancaq nəzdində qeydiyyatda olduqları məhkəmələrdə çıxış edə bilərdilər. Şəxsi müvəkkil rütbəsini ali hüquq təhsili olmayan, lakin müəyyən məhkəmədə uyğun imtahan verən şəxslər də ola bilərdilər (13).

1864-cü il islahatından sonra vəkillik institutunun tətbiq olunmasına baxmayaraq, bu Zaqafqaziyada, o cümlədən Azərbaycanda heç də normal qarşılanmadı. Çünki müvafiq regionda vəkillərə həm də ehtiramla yanaşılmırdı. Məhkəmələrdə bəzən vəkil funksiyasını sədrin dəvət etdiyi müdafiəçi öz üzrəinə götürürdü. Bu isə vəkil üçün namizədlərin mövcud olmamasında idi. Məhkəmələr, əksər hallarda, müttəhimlərin müdafiəsini dairə məhkəməri nəzdindəki andlı tərcüməçilərə tapşırırdılar. Belə hallarda onlar hətta müdafiəçiləri dinləmirdilər. Andlı müvəkillər öz həmkarlarının vəzifələrinin icrasına nəzarət üçün öz aralarında şura seçmək hüququndan məhrum idilər (14).

XX əsrin ilk onilliklərinə, yəni, 1917-ci ilin ortalarına qədər Azərbaycanda prosesual qanunvericilik, əsasən, əvvəlki dövrdə qəbul edilmiş aktları, xüsusilə 1864-cü il Məhkəmə nizamnamələrini əhatə edirdi.

Azərbaycanda vəkillik institutunun formalaşması və inkişafında XX əsr xüsusi mərhələ kimi nəzərdən keçirilməlidir. Çünki qeyd olunan tarixi dövrdə vəkillik fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi və vəkilin hüquqi statusunun müəyyən edilməsi müxtəlif normativ-hüquqi sənədlər və ya qanunvericilik aktları ilə həyata keçirilmişdir. Bundan əlavə, insan və vətəndaşların müdafiə hüququnun və ya hüquqi yardım almaq hüququnun təmin olunması dövlətin əsas qanunu sayılan konstitusiyalarda da öz əksini tapmışdır.

1918-ci ilin may ayının 28-də Tiflisdə qəbul və elan edilmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin İstiqlal Bəyannaməsində vətəndaşların hüquqi yardım almaq hüququ ilə bağlı hər hansı norma təsbit olunmamışdır. Yalnız Bəyannamənin 4-cü bəndinə əsasən, milliyyətindən, məzhəbindən, sinfindən, silkindən və cinsindən asılı olmayaraq, müvafiq dövlətin sərhədləri daxilində yaşayan bütün vətəndaşların siyasi hüquqlarının və vətəndaşlıq hüququnun təmin edildiyi bildirilir (15). Ümumiyyətlə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə xüsusi vəkillik institutu mövcud olmasa da vəkillik funksiyalarını ayrı-ayrı hüquqşünaslar və dövlət təşkilatları yerinə yetirirdi (16).

Bakı Sovetinin hakimiyyəti dövründə isə Bakı ərazisində məhkəmə və istintaq orqanlarının təşkili və fəaliyyəti 31 yanvar 1918-ci il tarixli “İnqilabi tribunal haqqında” Əsasnamə, Bakı Xalq Komissarları Sovetinin 29 may 1918-ci il tarixli “Məhkəmə haqqında” və 6 iyun 1918-ci il tarixli “Xalq məhkəməsi haqqında” dekretləri, 30 iyun 1918-ci il tarixli “Bakı fəhlə, əsgər və matros deputatları sovetinin əmək komissarlığı yanında müvəqqəti məhkəmələr haqqında” Əsasnamə və digər normativ aktlarla tənzimlənirdi.

“Məhkəmə haqqında” Dekretdə ittiham və müdafiə tərəfi ilə bağlı bir sıra məsələlər tənzimlənirdi. Belə ki, həmin sənədə uyğun olaraq, Bakı Sovetinin yanında ictimai ittiham və ictimai müdafiə formasında xüsusi kollegiyalar yaradılırdı. Həmin kollegiyalarda Bakı Soveti tərəfindən seçilən və ya çağırılan şəxslər iştirak edirdilər ki, onlar da haqq müqabilində məhkəmələrə nümayəndə kimi çıxırdılar (17).

1920-ci ilin aprel ayının 28-də Sovet Rusiyasının Azərbaycanı işğal etməsi və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətini süquta uğratmasından sonra hər bir sahədə olduğu kimi, mühakimə icraatı, habelə vəkillik institutunun inkişafı ilə bağlı müəyyən tədbirlər (qanunvericilik, inzibati və s.) görülməyə başlamışdır. Belə ki, “Xalq məhkəmələri haqqında” 12 may 1920-ci il tarixli Dekret və “Azərbaycan SSR-nin Ali İnqilab Tribunalı haqqında” 20 may 1920-ci il tarixli Əsasnamə Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra cinayət prosesi sahəsində qəbul olunmuş ilk qanunvericilik aktları sayılır. Qeyd olunan sənədlərdə normal və demokratik müddəaların təsbit olunmasına baxmayaraq, reallıq heç də rəsmi sənədlərlə uyğunluq təşkil etməmişdir. Həmin dövrdə cinayət mühakimə icraatında nəinki vəkillik və ya nümayəndəlik institutlarından istifadə olunmur, əksinə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas vasitəsi sayılan məhkəmələr partiya və despotik dövlət aparatından tam asılı vəziyyətdə idi.

“Xalq məhkəmələri haqqında” Dekretin 33-cü maddəsinə uyğun olaraq, ittiham olunan şəxsin ibtidai istintaq zamanı müdafiəçisinin xidmətlərindən istifadə etməsi hüququ ehtiva edilmişdir. Lakin həqiqətin müəyyən olunması naminə zəruri hallarda istintaq komissiyasının qərarı ilə prosesin istənilən mərhələsində müdafiəçisinin iştirakının məhdudlaşdırılmasına yol verilir.

Eyni zamanda, Dekretin 42-ci maddəsində təsbit olunmuş çəkişmə prinsipinə əsasən, məhkəmə baxışının istənilən mərhələsində müdafiəçisinin iştirakı nəzərdə tutulmuşdur. Həmçinin, 6 xalq iclasçısının və ya ittihamçının iştirakı ilə baxılan işlərdə müdafiəçisinin iştirakı məcburi sayılırdı.

Bundan başqa, Azərbaycan SSR İnqilab Komitəsinin 13 may 1920-ci il tarixli “Burjua divanxanalarının (məhkəmə idarələrinin) ləğv olunması və xalq məhkəmələrinin yaradılması haqqında” Qərarı və “Münsiflər məhkəməsi haqqında” 12 iyul 1920-ci il Dekreti də müəyyən dəyişikliklərin həyata keçirilməsində əsas hüquqi baza rolunu oynamışdır. Həmçinin mülki-prosessual qanunvericilikdə çəkişmə prinsipi ilə yanaşı, nümayəndəlik institutunun hüquqi tənzimlənməsinə yer verilmişdir. Belə ki, məhkəmələrə kömək göstərilməsi və tərəflərin maraqlarına dair halların tam şəkildə aşkar olunması məqsədilə, qəza və quberniyaların fəhlə və kəndli deputatları şurasının icraiyyə komitələrinin yanında müdafiəçilər kollegiyaları yaradılmışdır ki, bunlar da vəzifəli şəxslər sayılır və dövlətdən məvacib alırdılar.

Bundan əlavə, Azərbaycan SSR Xalq Ədliyyə Komitəsi Kollegiyasının 23 may 1920-ci il Qərarı ilə Xalq Məhkəmələri Şurası yanında 36 nəfərdən ibarət Müdafiəçilər Kollegiyası yaradılmışdır. Azərbaycan SSR Xalq Ədliyyə Komitəsinin Kollegiyasının 28 iyun 1920-ci il tarixli qərarına müvafiq olaraq, əhaliyə göstərilən hüquqi yardımın ödənişli olması ilə bağlı müddəa təsbit olunmuşdur. Lakin əhalinin aztəminatlı hissəsi həmin ödənişdən azad olunmuşdur.

Bundan əlavə, respublikanın məhkəmə orqanları sistemində müəyyən dəyişiklikləri özündə nəzərdə tutan “Azərbaycan SSR-nin məhkəmə quruluşu haqqında” 9 dekabr 1922-ci il tarixli Əsasnaməyə 1923-cü ilin noyabr ayının 17-də “Müdafiəçilər kollegiyası” adlı xüsusi fəsil əlavə olunmuşdur. Əsasnamənin 39-cu maddəsinə əsasən, dairə xalq məhkəmələri yanında müdafiəçilər kollegiyalarının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Kollegiyaya qəbul müdafiəçilərin ümumi yığıncağında 5 nəfər tərkibdə seçilən Kollegiyalar Şurası tərəfindən həyata keçirilirdi (18).

Azərbaycan SSR-nin 1921 və 1927-ci il Konstitusiyalarında müttəhimin müdafiə hüququ, habelə vətəndaşların hüquqi yardım almaq hüququnun təsbit olunmamasına baxmayaraq, 1937-ci il Konstitusiyasından başlayaraq bu subyektiv imkanın təsbit olunması tendensiyasına rast gəlmək mümkündür. Belə ki, 1937-ci ildə qəbul edilən Azərbaycan SSR-nin Konstitusiyasının 118-ci maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan SSR-nin bütün məhkəmələrində müttəhimin müdafiə hüququnun təmin olunması və qanunda istisna nəzərdə tutulmadığı təqdirdə, işlərə açıq baxılması ehtiva olunmuşdur (19). Bu isə müdafiə hüququnun təmin olunmasına dair ilk konstitusion norma kimi qiymətləndirilməlidir. 16 avqust 1939-cu il tarixli “SSRİ Vəkillik haqqında Əsasnamə”sinə uyğun olaraq, hüquq təhsilinə malik olan şəxslər və ya hakim, prokuror, müstəntiq və hüquq məsləhətçisi vəzifəsində ən azı 3 illik stajı olan şəxslər vəkilliyə qəbul edilə bilərdilər.

Sonrakı illərdə isə müttəfiq respublikalarda da vəkillik fəaliyyəti haqqında ayrıca normativ-hüquqi aktın qəbulu geniş vüsət almağa başlamışdır. Məsələn, Azərbaycanda “Məhkəmə quruluşu haqqında” Qanunvericiliyin Əsasları qəbul edilənədək Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 15 yanvar 1957-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq olunmuş “Vəkillik haqqında” Əsasnamə qüvvədə olmuşdur. Həmin Əsasnaməyə uyğun olaraq, Vəkillər Kollegiyasının təşkili və onun fəaliyyətinə ümumi rəhbərliyi Azərbaycan SSR Ədliyyə Nazirliyi həyata keçirmişdir. Vəkillər Kollegiyasının orqanları isə Kollegiyanın Ümumi yığıncağı, Şura, Rəyasət heyəti və Təftiş Komissiyası idi.

“Məhkəmə quruluşu haqqında” Qanunvericiliyin Əsasları qəbul olunduqdan sonra Vəkillər Kollegiyası Azərbaycan SSR Ali Sovetinin təsdiq etdiyi 8 dekabr 1960-cı il tarixli “Azərbaycan SSR Vəkillər Kollegiyası haqqında” Əsasnamə əsasında fəaliyyət göstərmişdir. Onun fəaliyyətin rəhbərliyi isə Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti həyata keçirmişdir.

Bundan əlavə, Azərbaycan SSR Ali Sovetinin 20 oktyabr 1965-ci il tarixdə təsdiq etdiyi “Azərbaycan SSR Vəkillər Kollegiyası haqqında” yeni Əsasnamədə isə vəkilliyin vəzifələri, onun işinin forma və metodları öz əksini tapmışdır. Vəkillər Kollegiyası öz fəaliyyətini yenidən Azərbaycan SSR Ədliyyə Nazirliyinin rəhbərliyi və nəzarəti ilə həyata keçirmişdir.

1978-ci Konstitusiyasında müttəhimlərin müdafiə hüququnun təmin olunması (maddə 170) və onların hüquqi yardım alması üçün vəkillər kollegiyasının fəaliyyət göstərməsinə (maddə 173) dair normalar təsbit olunmuşdur. Eyni zamanda, Konstitusiyanın 173-cü maddəsinə uyğun olaraq, vətəndaşlara pulsuz hüquqi yardım göstərilməsinin mümkünlüyü öz əksini tapmışdır (20).

Azərbaycan SSR-nin 13 noyabr 1980-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq olunmuş “Azərbaycan SSR vəkilliyi haqqında” Əsasnamə 9 fəsil və 30 maddədən ibarət olmaqla, həmin dövr üçün vəkillik fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsinin sahəvi normativ bazası hesab olunurdu. Lakin Əsasnamə vəkillik fəaliyyətini konkret olaraq hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirən müstəqil təsisat kimi deyil, əksinə, partiya və dövlət aparatının tərkib hissəsi olaraq nəzərdən keçirmişdir.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən bir müddət sonra da vəkillik fəaliyyətinin tənzimlənməsi ilə bağlı məsələlər Sovet hüquq normaları və Azərbaycan SSR-nin 1978-ci il Konstitusiyası vasitəsilə həyata keçirilmişdir.

1995-ci ilin noyabr ayının 12-də ümumxalq səsverməsi- referendum yolu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında təsbit olunmuş normaların 1/3-i məhz insan hüquqlarına dair müddəalardır. Həmin müddəalardan biri kimi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 61-ci maddəsinə uyğun olaraq, hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda hüquqi yardım ödənişsiz, dövlət hesabına göstərilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkəmizin konstitusiyasında müdafiəçinin köməyindən istifadə olunmasının müstəsna subyektiv imkan olması daha aydın şəkildə ifadə olunmuşdur. Hətta dediklərimizin bariz nümunəsi olaraq Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin III hissəsində təsbit olunmuş hər bir şəxsin səlahiyyətli dövlət orqanları tərəfindən tutulduğu, həbsə alındığı, cinayət törədilməsində ittiham olunduğu andan müdafiəçinin köməyindən istifadə etmək hüququnun mövcudluğuna dair norma göstərmək olar. Yeni konstitusiyada ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi, eləcə də vətəndaşların müdafiə hüququnun təminatına xüsusi önəm vermişdir.

Məhz bunun bariz nümunəsidir ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 125-ci maddəsində məhkəmə hakimiyyətinin həyata keçirilməsində, xüsusilə cinayət işləri üzrə ədalət mühakiməsinin yerinə yetirilməsində vacib elementlərindən biri kimi ittiham və müdafiə tərəflərinin iştirakı imperativ norma olaraq müəyyən edilmişdir. Belə ki, sözügedən normaya uyğun olaraq, cinayət məhkəmə icraatında Azərbaycan Respublikasının Prokurorluğu və müdafiə tərəfi iştirak edir.

Bundan əlavə, Konstitusiyanın 127-ci maddəsində ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin əsas prinsip və şərtləri qismində vətəndaşların müdafiə hüququnun təmin olunması və prosesdə vəkilin iştirakına yönəlmiş müddəalar təsbit olunmuşdur ki, bunlar da qanunda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, cinayət işlərinin qiyabi məhkəmə icraatına yol verilməməsi; məhkəmə icraatının çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilməsi; məhkəmə icraatının istənilən mərhələsində hər kəsin müdafiə hüququnun təmin olunması müddəalarıdır.

28 dekabr 1999-cu il tarixli "Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu isə 26 maddə və keçid müddəalardan ibarət olmaqla, müvafiq institutla bağlı bir sıra normaları özündə ehtiva edir. Belə ki, Qanunun 1-ci maddəsinə əsasən, vəkillik hüquq müdafiə fəaliyyətini peşəkarcasına həyata keçirməli olan müstəqil hüquqi təsisat qismində nəzərdən keçirilir. Qanunvericilik aktında vəkillik fəaliyyətinin prinsipləri (qanunun aliliyi, müstəqillik, demokratizm, humanizm, ədalət, aşkarlıq, konfidensiallıq) və əsasları öz hüquqi təsbitini tapmışdır. Belə ki, Qanunun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq, vəkilliyin əsasları qismində aşağıdakı müddəalar çıxış edir: Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, Azərbaycan Respublikasının prosessual qanunvericiliyinə və Azərbaycan Respublikasının digər qanunlarına əməl edilməsi; vəkillərin və onların birliyinin peşəkar fəaliyyətinə prokurorluq, məhkəmə, digər dövlət orqanları, ictimai birliklər, hər hansı müəssisə, idarə, təşkilat və vəzifəli şəxs tərəfindən müdaxiləyə, təzyiqaə yol verilməməsi; vəkillərin hüquqlarının bərabərliyi; özünüidarəetmə, vəkillər və vəkillik fəaliyyətinə dair məsələlər üzrə müstəqil qərar qəbul edilməsi.

Bundan əlavə, əsas vəzifəsi fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarının, azadlıqlarının və qanunla qorunan mənafelərinin müdafiə edilməsi və onlara yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımın göstərilməsindən ibarət olan vəkilin iştirakının məcburi olduğu halların dairəsi də qanunvericilikdə təsbit olunmuşdur. Belə ki, Qanunun 4.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, vəkillik fəaliyyətinin müstəsna dairəsinə aid edilən aşağıdakı məsələlər göstərilmişdir: cinayət işləri üzrə şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin müdafiəsi; mülki işlər üzrə kassasiya (əlavə kassasiya) şikayəti və ya məhkəmə aktına yeni açılmış hallar üzrə yenidən baxılması haqqında ərizə vermiş şəxsin Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsində təmsil edilməsi; hüquq və azadlıqlarının pozulması ilə bağlı şikayət vermiş şəxsin ərizəsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsində təmsil edilməsi.

Qanunun 8-ci maddəsinə uyğun olaraq, müəyyən tələblərə və şərtlərə cavab verən şəxslərin vəkil olması tam şəkildə məqsədə müvafiq hesab olunur: şəxsin ali hüquq təhsilinə malik olması; hüquqşünas ixtisası üzrə üç ildən az olmayaraq iş stajı olan və ya elmi və pedaqoji təhsil müəssisələrində hüquq sahəsində üç ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət göstərməsi; İxtisas Kollegiyasında peşə yararlılığının müəyyən edilməsi məqsədi ilə yazılı testdən və şifahi müsahibədən ibarət olan ixtisas imtahanını müvəffəqiyyətlə verməsi; tədris-elm müəssisəsində icbari təlimi müvəffəqiyyətlə bitirməsi.

Bundan əlavə, qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq, sadələşdirilmiş qaydada və ya heç bir prosedur qaydasına cəlb olunmadan vəkil olmaq imkanı da nəzərdə tutulmuşdur. Belə ki, əvvəllər vəkil (*intizam qaydasında vəkillik fəaliyyətinə xitam verilmiş şəxslər istisna olmaqla*) və ya hakim olmuş şəxslər yazılı testi vermədən və icbari təlimə cəlb olunmadan, şifahi müsahibədən keçdikdən sonra vəkil olmaq imkanı mövcuddur. Bununla yanaşı, hüquq elmləri doktoru elmi dərəcəsi olan şəxslər, habelə əvvəllər Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi, apellyasiya və kassasiya instansiyası məhkəmələrinin sədri vəzifəsində işləmiş şəxslər isə yazılı testi vermədən, şifahi müsahibədən keçmədən və icbari təlimə cəlb olunmadan vəkil ola bilərlər.

Müvafiq qanunvericilik aktında vəkillə yanaşı, vəkilin köməkçisi ilə bağlı münasibətlərin tənzimlənməsinə də önəm verilmişdir. Belə ki, Qanunun 8.1-ci maddəsinə əsasən, öz fəaliyyətini vəkilin rəhbərliyi altında və onun tapşırıqlarını yerinə yetirməklə həyata keçirən şəxslər vəkil köməkçisi sayılırlar. Ali hüquq təhsilli olmasına baxmayaraq, vəkil köməkçisinin müstəqil vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olmasına yol verilmir.

Qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş müvafiq şərtlərə əsasən vəkil olan şəxslər Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasında birləşir. Qanunun 9-cu maddəsinə uyğun olaraq, Vəkillər Kollegiyası qeyri-dövlət, müstəqil, özünü idarə edən və bütün vəkillərin daxil olduğu qurum sayılır. Eyni zamanda, qanunda vəkillik fəaliyyəti ilə bağlı digər məsələlər (vəkiliyin rəmzləri, vəkilin andı, vəkillərin peşə hazırlığı və ixtisasının artırılması, vəkil sirri, vəkil etikası, vəkil tərəfindən göstərilən hüquqi yardım haqqının ödənilməsi, dövlət hesabına hüquqi yardımın göstərilməsi, vəkillərin intizam məsuliyyəti, vəkilin fəaliyyətinə xitam verilməsi, vəkillərin pensiya təminatı və s.) də təsbit edilmişdir (21).

Azərbaycan Respublikasında vəkillik fəaliyyətinin bir hissəsi, eləcə də vəkillərin prosessual hüquq və vəzifələri müxtəlif prosessual qanunvericilik aktları (Cinayət-Prosessual Məcəllə, Mülki-Prosessual Məcəllə, İnzibati-Prosessual Məcəllə və s.) vasitəsilə nizama salınır. Belə ki, CPM-in 7-ci maddəsi və IX fəslə (maddə 90-93) "müdafiə" və "müdafiə tərəfi" anlayışının müəyyən olunması, habelə müdafiəçinin hüquqi statusu, 19-cu maddəsi isə cinayət mühakimə icraatının rəhbər başlanğıcı kimi hüquqi yardım almaq və müdafiə hüququnun təmin edilməsi prinsipi (22), MPM-in 66-68-ci maddələri və VI fəslə (maddə 69-75) müvafiq olaraq vəkillik və nümayəndəlik (23), İPM-in 31-ci maddəsi isə prosessual nümayəndəliklə (24) bağlı münasibətləri nizama salır.

Bununla belə, Azərbaycan Respublikasında vəkillik və vəkillik fəaliyyətinin tənzimlənməsində digər qanunvericilik aktları və normativ-hüquqi sənədlərin də rolunu qeyd etmək lazımdır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının "Cinayət prosesində iştirak edən şəxslərin dövlət müdafiəsi haqqında" 11 dekabr 1998-ci il tarixli Qanunu, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin "Müdafiəçilərə, tərcüməçilərə, mütəxəssislərə və ekspertlərə ödənilməli olan məbləğlərin miqdarı haqqında" 1 fevral 2001-ci il tarixli Qərarı, "Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının maddi-texniki təminatının yaxşılaşdırılması üzrə tədbirlər barədə" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 mart 2005-ci il tarixli Sərəncamı və s.

Lakin bütün bunlar Azərbaycanda vəkillik fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsinin yeganə vasitəsi deyildir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 148-ci maddəsinin II hissəsinə uyğun olaraq, dövlətimizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Məhz buna görə də beynəlxalq hüququn tamhüquqlu subyekti kimi Azərbaycan Respublikasının digər dövlətlərlə bağladığı hüquqi yardım haqqında bəzi ikitərəfli müqavilə və ya sazişlərdə vəkilin yaxud müdafiəçinin köməyindən istifadə olunmasına dair müddəalar mövcuddur. Nümunə qismində "Azərbaycan Respublikası və Moldova Respublikası arasında mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında" 2004-cü il Müqaviləsini göstərmək olar. Belə ki, Müqavilənin 86-cı maddəsinə uyğun olaraq, digər şəxslərlə yanaşı, məhkumun vəkilinin hökmün icra edilməsi üçün verilməsindən imtina ilə əlaqədar nəzərdə tutulmuş hərəkətlərin icra edilməsi ilə bağlı məsələ qaldırmaq hüququ təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının hüquqi yardımla bağlı qoşulduğu çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrdə də müdafiə hüququnun hüquqi təsbitinə rast gəlmək mümkündür. Məsələn, Müstəqil Dövlətlər Birliyinin 2002-ci il "Mülki, ailə və cinayət işləri üzrə hüquqi yardım və hüquqi münasibətlər haqqında" Kişinyov Konvensiyası 76-cı maddəsi bilavasitə müdafiə hüququnun təmin edilməsinə yönəlmişdir. Həmin müddəaya uyğun olaraq, həbs edilmiş şəxs iştirakçı-dövlətin ərazisində bu ölkənin qanunvericiliyinə uyğun olaraq müdafiə hüququna malikdir. Eyni zamanda, Konvensiyanın 76.2-ci maddəsinə uyğun olaraq, həbs etmənin, həbsdə saxlama müddətinin uzaldılmasının qətimkan tədbiri kimi tətbiqinə dair müdafiəçinin şikayət vermək hüququ və bunun ünvanlandığı qurumlarla bağlı norma öz əksini tapmışdır.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının məhkəmə təcrübəsində də müdafiə hüququnun təmin olunması və bu istiqamətdə beynəlxalq hüquq normalarının üstünlüyünün təmin olunmasına dair müddəalar təsbit olunmuşdur. Nümunə qismində Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumunun (27 dekabr 1996-cı il tarixli "Məhkəmə hökmü haqqında" Qərar, 27 dekabr 1996-cı il tarixli "Cinayət mühakimə icraatında zərər çəkmiş şəxsin iştirakını tənzimləyən qanunların tətbiqi haqqında" Qərar, 30 mart 2006-cı il tarixli "Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Avropa Konvensiyası müddələrinin və İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentlərinin tətbiqi haqqında" Qərar və s.) və Konstitusiya Məhkəməsinin (4 iyun 1999-cu il tarixli "Cinayət mühakimə icraatında zərər çəkmiş şəxsin iştirakı haqqında" Qərar, 13 dekabr 2010-cu il tarixli "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 71.1-ci maddəsinin şərh edilməsi haqqında" Qərar, 10 oktyabr 2011-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 158.3-cü maddəsinin bəzi müddələrinin, 158.4 və 290.3-cü maddələrinin şərh edilməsinə dair" Qərar və s.) qərarlarını göstərmək olar.

İqtibas qeydləri:

- (1) İsmayılov X. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Dərslik. Bakı, "Nurlan", 2006, s. 36.
- (2) Əkbərov R.A, Səlimov S.M. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2003, s. 32.
- (3) Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. II cild. Bakı 1988. səh., 55.
- (4) İsmayılov X. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Dərslik. Bakı, "Nurlan", 2006, s. 53-70
- (5) Əkbərov R.A, Səlimov S.M. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2003, s. 88. (488 c.).
- (6) İsmayılov X. Azərbaycanın dövlət və hüquq tarixi. Dərslik. Bakı, "Nurlan", 2006, s. 123.
- (7) Bünyadov Z.M. Azərbaycan Atabəylər dövləti (1136-1225-ci illər). Bakı, "Pedaqogika", 2004, s. 166-167. (248 s.)
- (8) Али-заде А.А. Социально-экономическая и политическая история Азербайджана XIII-XIV вв. Баку, 1956, с. 269. (420 с.)
- (9) Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. Azərbaycan cildi. Bakı 2007. ,səh., 224
- (10) Cəfərli N.H. Səfəvilərin dövlət quruluşu. Hüquq elmləri doktoru alimlik dərəcəsi almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2003, s. 36-37. (52 s.)
- (11) Azərbaycan tarixi. Yeddi cildə. Üçüncü cild. (XIII-XVIII əsrlər). Bakı, "Elm" nəşriyyatı, 1999, s. 216-217. (584 s.); Azərbaycan tarixi (ən qədim zamanlardan XX əsrədək). Dərslik. I cild. Z.M.Bünyadovun və Y.V.Yusifovun redaktəsi ilə. Bakı, Azərneşr, 1994, s. 453. (680 s.)
- (12) Azərbaycanda vəkillik. Q.K.Cənnətov. Bakı2003.səh.,18-19.
- (13) "Суд присяжных России: Громкие уголовные процессы 1864-1917г ", Сост. С.М.Казанцев, Лениниздат, 1991, стр.12
- (14) Журнал "Юридическое обозрение", 1881, № 21, с. 794-799; Журнал "Юридическое обозрение", 1881, № 25, с. 937-942.
- (15) Азярбайъан тарихи. Йедди ъилддя. Бешинъи ъилд (1900-1920-ъи илляр). Бакы, "Елм" няшриййаты, 2001, с. 316. (672 с.)
- (16) Якбяров Р.А. Азярбайъанын дювлят вя щцгуг тарихи (qədim, orta əsrlər və müasir dövrdə). Бакы, "Qanun" няшриййаты, 2009, с. 340. (604 с.).
- (17) История государства и права Азербайджанской ССР. Великая октябрьская социалистическая революция и создание советской государственности в Азербайджане. Под ред. М.С.Халафова, А.С.Бабаева. Том 1. Баку, Издательство Академии Наук Азербайджанской ССР, 1964, с. 265. (315 с.)
- (18) История государства и права Азербайджанской ССР (1920-1934 гг.). Ред. кол. М.С.Халафов, З.М.Касумов и др. Том 2. Баку, Издательство "Элм", 1973, с. 228. (552 с.)
- (19) Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Konstitusiyası (Əsas Qanun). Bakı, Partneşr, 1938, s. 26. (34 s.)
- (20) Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Konstitusiyası (Əsas Qanunu). Bakı, "Kommunist" nəşriyyatı, 1978, s. 55-56. (60 s.)
- (21) www.e-qanun.az
- (22) Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, "Hüquq ədəbiyyatı" nəşriyyatı, 2011, s. 9-10; 96-104. (635 s.)
- (23) Azərbaycan Respublikasının Mülki-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, "Qanun" nəşriyyatı, 2011, s. 40-41; 63-68.
- (24) Azərbaycan Respublikasının İnzibati Prosesual Məcəlləsi. Bakı, "Qanun" nəşriyyatı, 2011, s. 23; 31. (88 s.)

Həmsöhbətimiz “Akkord Sənaye Tikinti İnvestisiya Korporasiyası” ASC-nin Hüquq və Beynəlxalq Əlaqələr Departamentinin direktoru, İdarə Heyətinin üzvü Samir Qasimovdur.

YENİ MƏCƏLLƏ TİKİNTİ SAHƏSİNDƏ NORMATİV HÜQUQİ AKTLARIN SİSTEMLƏŞDİRİLMƏSİNƏ ŞƏRAİT YARATMIŞDIR

- Samir müəllim, əvvəla jurnalımıza müsahibə verməyə razılıq verdiyiniz üçün çox sağ olun. Beləliklə, ilk sualımız belədir: “Akkord” Korporasiyasının Azərbaycanın tanınmış şirkətlərindən biri olmasına baxmayaraq şirkət barədə qısa məlumat verməyinizi xahiş edirik.

- “Akkord Sənaye Tikinti İnvestisiya Korporasiyası” ASC 2006-cı ildə yaranmışdır. Azərbaycan ictimaiyyətində “Akkord” Korporasiyasının iri bir tikinti şirkəti olması barədə təsəvvür formalaşmışdır. Həqiqətən də şirkət yarandığı vaxtdan əsasən tikinti sahəsində ixtisaslaşaraq iri mülki tikinti və infrastruktur layihələrin icrasını həyata keçirir. Lakin qeyd etmək istəyirəm ki, hazırda “Akkord” Korporasiyasının fəaliyyətində tikinti sektorunun yeri üstünlük təşkil etməklə bərabər, şirkətin həyata keçirdiyi fəaliyyət növləri diversifikasiya edilmiş və hal-hazırda yalnız inşaat sektorunu deyil, istehsalat və investisiya sahələrini də əhatə edir. Korporasiyanın həm tikinti, həm də istehsalat istiqamətlərində fəaliyyət göstərməsi onun geniş funksional imkanlarını nümayiş etdirməklə beton, dəmir-beton məmulatları, asfalt, çınqıl, qum, kərpic, metal məmulatları kimi tikinti materiallarının etibarlı təchizatçısı mövqeyini gücləndirir. Bundan başqa, “Akkord” Korporasiyası Qazax rayonunda inşa etdiyi sement zavodunun birinci mərhələsinin quraşdırılmasının bitirilməsi ərəfəsindədir. Bu zavodun istismara verilməsi ölkədə sementə olan tələbatın daxili imkanlar hesabına ödənilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addım olacaqdır.

“Akkord” Korporasiyası yalnız daxili bazarla kifayətlənməyərək, həmçinin xarici ölkələrə də çıxış əldə etmiş və hazırda Gürcüstanda, Qazaxıstanda, Ukraynada, Özbəkistanda və Türkiyədə infrastruktur və biznes layihələrini uğurla həyata keçirir. Bir il əvvəl isə Avropa İttifaqı ölkələri ilə əlaqələrin gücləndirilməsi məqsədilə “Akkord” Korporasiyası Almaniyanın Frankfurt şəhərində nümayəndəliyini təsis etmişdir.

Bu gün artıq “Akkord” Korporasiyasını nəinki Azərbaycanın, hətta bütün Cənubi Qafqazın tikinti sektorunun liderlərindən biri adlandırmaq olar.

“Akkord” Korporasiyası öz vəzifəsini Azərbaycanın hüdudlarından kənarında genişlənməsində və beynəlxalq rəqabətə davamlı transmilli korporasiyaya çevrilməsində görür. Bununla biz Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına öz töhfəmizi verir və ölkənin ixrac potensialının artmasına xidmət edirik.

Ümumiyyətlə, “Akkord” Korporasiyasının məqsədləri və strategiyası əhəmiyyətli regional və beynəlxalq layihələrdə iştirak etməklə Qafqazın və Avrasiyanın inşaat, istehsalat və investisiya sektorlarında öz nüfuzunu möhkəmləndirməkdir.

“Akkord” Korporasiyasında güclü idarəetmə komandası formalaşmış, beynəlxalq korporativ idarəetmə standartları tətbiq edilmiş, daxili nəzarət və risklərin idarə edilməsi sistemləri qurulmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, “Akkord” Korporasiyası ictimai əhəmiyyətli bir qurum olaraq və minlərlə insan və şirkətlərlə əməkdaşlıq edərək öz sosial və ictimai öhdəliklərini tam dərk edir və bunların vaxtında və hərtərəfli icrası üçün bütün zəruri hərəkətləri edir.

- *Yaxşı olar ki, müxtəsər şəkildə tikinti fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi baza haqqında bir qədər məlumat verəsiniz.*

- 2013-cü ilin yanvar ayının 1-dən Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsi qüvvəyə minmişdir. Şəhərsalma və tikinti sahəsində bələdiyyələrin səlahiyyətlərinə, şəhərsalma və tikinti fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsinə dair müddəalar və tikinti layihələrinin şəhərsalma sənədlərinə uyğunluğuna dair müddəalar istisna təşkil edir. Məcəlləyə görə bələdiyyələrin səlahiyyətlərinə, şəhərsalma və tikinti fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirinin qiymətləndirilməsinə dair müddəalar həmin məsələlərlə bağlı müvafiq qanunlar qəbul edildikdən sonra, tikinti layihələrinin şəhərsalma sənədlərinə uyğunluğuna dair müddəalar isə Məcəllənin qüvvəyə mindiyi gündən 3 il sonra qüvvəyə minir.

Məcəllənin qüvvəyə minməsindən çox qısa müddət keçmişdir. Buna görə onun hər hansı münasibətlərə təsirini qiymətləndirmək bir qədər tez olardı. Hazırda bir məsələni qeyd etmək olar – yeni Məcəllənin qəbul edilməsi əvvəllər tətbiq olunan normativ hüquqi aktların sistemləşdirilməsi və onların bir normativ hüquqi aktda birləşdirilməsi üçün şərait yaratmışdır. Bu da, sözsüz ki, tikinti fəaliyyəti ilə bağlı normativ hüquqi bazanın sistemləşməsinə və onun effektiv tətbiqinin təmin olunmasına xidmət edir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan Respublikasında tikinti sahəsini tənzimləyən normativ-hüquqi baza hələ SSRİ vaxtında formalaşmış və hazırda daim təkmilləşməkdədir. Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra tikinti sahəsini tənzimləyən normativ-hüquqi bazanın inkişafı davam etmişdir. Azərbaycanda tikinti fəaliyyətini tənzimləyən normativ-hüquqi aktlardan söz açarkən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 7 iyun 1994-cü il tarixli 228 N-li qərarı ilə təsdiq edilmiş “Əsaslı tikintidə podrat müqavilələri haqqında qaydalar”a toxunmaq istərdim. Nazirlər Kabinetinin qərarının tarixindən görüldüyü kimi, bu Qaydalar hələ Azərbaycan Respublikasının əvvəlki Mülki Məcəlləsinin qüvvədə olduğu dövrdə qəbul edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, həmin məcəllədə əsaslı tikintidə podrat münasibətlərini tənzimləyən eyni adlı ayrıca fəsil mövcud idi. Nazirlər Kabinetinin bu qərarının qəbul edilməsindən xeyli vaxt keçməsinə baxmayaraq, ona dəyişiklik və əlavələr edilməklə Qaydalar mütəmadi olaraq təkmilləşdirilmişdir. Ümumiyyətlə, tikinti fəaliyyəti sahəsində müqavilə münasibətlərini ümumiləşdirmək cəhdləri tək Azərbaycan qanunvericilərinin təşəbbüsü deyildir. Bununla əlaqədar FİDİC adlanan təşkilat haqqında bir qədər məlumat verməyi zəruri hesab edirəm. FİDİC (International Federation of Consulting Engineers) abreviaturasının açıqlanması aşağıdakı kimidir — Məsləhətçi-Mühəndislərin Beynəlxalq Federasiyası.

FİDİC Federasiyası 1913-cü ildə təsis edilmiş və fəaliyyətinin ilk dövrlərində məsləhətçi-mühəndislərin fəaliyyətinin təşkili üçün metodoloji bazanın işlənməsi ilə məşğul idi.

Zaman keçdikcə Federasiyanın funksiyaları genişlənmiş və hazırda FİDİC əsas səylərini beynəlxalq investisiya-inşaat proseslərinin iştirakçıları arasında qarşılıqlı münasibətlərin tənzimlənməsi məqsədilə istifadə edilən kontraktların nümunəvi şərtlərinin işlənməsi və dərc edilməsində cəmləşdirir.

1913-cü ildə FİDİC Federasiyasının təsisçiləri qismində Avropanın 3 milli məsləhətçi-mühəndis assosiasiyası çıxış etmişdir. Bu gün isə FİDİC-in üzvləri sırasına dünyanın 80 ölkəsinin milli assosiasiyaları daxildir. Federasiyada özəl praktika ilə məşğul olan dünyanın məsləhətçi-mühəndislərin əksəriyyəti təmsil edilmişdir.

Əvvəl qeyd etdiyim kimi, ilkin mərhələdə Federasiya məsləhətçi-mühəndislərin fəaliyyətinin təşkili üçün metodoloji bazanın işlənməsi ilə məşğul idi. XX-ci əsrin 60-cı illərindən başlayaraq isə FİDİC inşaatın müxtəlif sahələrində müqavilələrin unifikasiyası üzrə əhəmiyyətli işlər görür.

İlk kontrakt 1947-ci ildə Dünya Bankının tələbi ilə işlənilib hazırlanmışdır. FİDİC-in nümunəvi kontraktlarından tikinti fəaliyyətində geniş istifadə olunur, onlar unifikasiya edilmiş və eyni zamanda dəyişdirilə bilər (kontraktın bəzi hissələri dəyişdirilə, yaxud tamamilə çıxarıla bilər). Bu isə, öz növbəsində onların münasib olmasına xidmət edir. Tikinti layihəsinin iştirakçılarından biri beynəlxalq təşkilat olduğu təqdirdə FİDİC-in kontraktları xüsusilə tez-tez istifadə edilir.

FİDİC-in tərtib etdiyi kontrakt sənədləşməsi proforma adlanır. 1960-cı ildən başlayaraq cəmi 9 proforma hazırlanmışdır. İlk mərhələdə aşağıda göstərilmiş 5 əsas proforma hazırlanmışdır:

“Mülki tikinti obyektlərinin tikintisi müqaviləsinin şərtləri” (“Qırmızı kitab”);

“Mülki tikinti obyektlərinin tikintisi subpodrat müqaviləsinin şərtləri”;

“Sifarişçi və məsləhətçi arasında nümunəvi xidmət müqaviləsi” (“Ağ kitab”);

“Obyektlərin layihələndirilməsi, tikintisi və təhvil verilməsi müqaviləsinin şərtləri” (“Narıncı kitab”);

“Elektrik-quraşdırma işləri və mexaniki avadanlığın quraşdırılması işləri müqaviləsinin şərtləri” (“Sarı kitab”).

1999-cu ildə daha 4 proforma işlənmişdir:

“Tikinti müqaviləsinin şərtləri” – sifarişçi, onun nümayəndəsi, yaxud mühəndis tərəfindən layihələndirilmiş tikinti və ya mühəndis işlərinin görülməsində tövsiyə olunur;

“Avadanlığın tədarükü, layihələndirmə və tikinti müqaviləsinin şərtləri” – elektrik və/və ya elektromexanik avadanlığın tədarükü və quraşdırılması, həmçinin layihənin işlənməsi və tikinti və mühəndis işlərinin görülməsi üçün tövsiyə olunur;

“İstismara tam hazır vəziyyətdə təhvil olunması şərtilə yerinə yetirilən müqavilənin şərtləri” – istismara hazır vəziyyətdə, tam təchiz olunmuş zavodun, elektrik stansiyasının, infrastruktur, yaxud digər analoji obyektin tikintisi zamanı tövsiyə olunur. Burada, ilk növbədə, obyektin yekun dəyərinin və onun təhvil verilməsi tarixlərin dəqiqliyi və ikinci növbədə, podratçının layihənin işlənməsinə və işlərin görülməsində sifarişçinin iştirakının minimuma endirilməsinə görə tam məsuliyyət daşması vacibdir;

“Müqavilənin qısa forması” – nisbətən aşağı investisiya həcmi olan tikinti və mühəndis işlərinin yerinə yetirilməsində tövsiyə olunur.

FİDİC-in proformaları tərəflərin münasibətlərini, həmçinin müqavilədənqabaq mərhələni də tənzimləyir. Proformaların ilk növbədə beynəlxalq tikinti tenderlərində istifadə üçün tövsiyə olunmasına baxmayaraq, bunlar milli səviyyədə də istifadə edilə bilər.

FİDİC, istifadəsi dünyanın bütün ölkələrində nəzərdə tutulan müqavilələrin nümunəvi şərtlərini işləyib hazırlayır, dərc edir və istifadəsi dünyanın bütün ölkələrində mümkün olan tenderlərin keçirilməsinin vahid konsepsiyasının və ümumi qaydalarının müəyyən edilməsinə, kontrakt sənədləşməsinin vahid normalarının işlənməsinə Federasiyada iştirak etməyən ölkələri dəvət edir. Bununla belə, bu cür ümumi qaydalar və nümunəvi kontrakt formaları bunların tətbiq ediləcəyi ölkələrin qanunvericiliyinə zidd olmamalıdır.

FİDİC-in proformalarının çox mürəkkəb xarakter daşdığı barədə MDB məkanında əfsanələr, hətta lətifələr mövcuddur. Bu, əsasən, onunla bağlıdır ki, FİDİC proformaları demək olar ki, tikinti fəaliyyətinin və ona yaxın olan sahələrin bütün tərəflərini əhatə edən standart anqlo-sakson hüquq sisteminin müqaviləsi olmaqla, ilk növbədə tikinti sahəsini tənzimləyən özünün milli qanunvericiliyinə malik olmayan Afrikanın və Cənubi-Şərqi Asiyanın inkişaf edən ölkələri üçün hazırlanmışdır.

Azərbaycanda isə tikinti fəaliyyətini tənzimləyən təkmil qanunvericilik mövcud olduğundan əksər məsələlər qanunlar və onların icrası məqsədilə qəbul edilmiş normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir. Bu gün Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı və digər beynəlxalq maliyyə institutları tərəfindən maliyyələşdirilən iri tikinti layihələri, bir qayda olaraq FİDİC kontraktları əsasında reallaşdırılır. Azərbaycanın münasib investisiya mühitini və sabit iqtisadi inkişafını nəzərə alaraq qeyd etmək lazımdır ki, FİDİC proformaları əsasında tikinti fəaliyyəti iştirakçıları arasında münasibətlərin tənzimlənməsi təcrübəsinin tətbiq edilməsi Azərbaycanın tikinti sektorunun inkişafında müsbət rol oynayacaqdır.

Təbii ki, FİDİC kontraktlarının nümunəvi şərtlərinin Azərbaycanda istifadə edilməsi üçün bu müddəalar konkret şəraitə uyğunlaşdırılmalıdır. Şübhəsiz ki, FİDİC kontraktlarında istifadə edilən dəyişməz müqavilə qiyməti anlayışı, mümkün risklərin maksimal dəqiq qiymətləndirilməsi, texniki sifarişçi funksiyalarının yerinə yetirilməsi üçün mütəxəssisin məcburi cəlb edilməsi tikinti işlərini yüksək keyfiyyətlə, real müddətlərdə və ağılabatan qiymətə yerinə yetirmək imkanını yaradır. “Akkord” Korporasiyasının həm podratçı, həm də sifarişçi qisminə mövcud olan təcrübəsinə əsaslanaraq, əminliklə bildirirəm ki, müstəqil məsləhətçi-mühəndislər tərəfindən nəzarət edilən tikinti işlərinin keyfiyyəti həmişə yüksək olacaqdır. Və bu istiqamətdə FİDİC-in təcrübəsi əlamətdardır.

- Tikinti fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılmasına münasibətiniz necədir?

- Məlum olduğu kimi, Azərbaycanda sahibkarların fəaliyyətinə əsassız müdaxilələri aradan qaldırmaq, sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin sadələşdirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirilir. “Bəzi fəaliyyət növlərinə xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsi qaydalarının təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 02.09.2002-ci il tarixli Fərmanı, “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 30.04.2007-ci il tarixli Fərmanı, “Müəyyən sahibkarlıq fəaliyyəti növləri ilə məşğul olmaq üçün tələb edilən xüsusi razılıq (lisenziya) və icazə sistemi ilə bağlı bəzi məsələlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26.10.2011-ci il tarixli Fərmanı da bu qəbildəndir.

Tikinti fəaliyyəti spesifik xüsusiyyətlərə malik olduğu üçün onu digər fəaliyyət növləri ilə bərabər etmək düzgün olmazdı. Buna görə tikinti fəaliyyətini həyata keçirən şəxslərə müəyyən tələblərin tətbiq edilməsi, onların müvafiq təcrübəyə, peşəkarlıq səviyyəsinə və digər tələblərə uyğun olması zəruridir. Biz tikinti fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılmasını müsbət qiymətləndirir və Azərbaycanın tikinti sektorunda sağlam rəqabət üçün kifayət edən şəraitin mövcud olduğunu yüksək qiymətləndiririk. Tikinti fəaliyyətinin lisenziyalaşdırılması Azərbaycanın tikinti sektoruna səriştəli və rəqabətədavamlı şirkətlərin gəlməsinə şərait yaratdığından, eyni zamanda onların gələcəkdə xarici bazarlara çıxış imkanlarının yaradılmasına da xidmət edir.

- Vaxt tapıb müsahibə verdiyinizə görə təşəkkür edirik!

- Sonda mən də öz növbəmdə "Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi" İB-ni bu cür ictimai faydalı təşəbbüsü ilə əlaqədar təbrik edir, jurnalın kollektivinə uğurlar arzulayıram.

Əkrəm Həsənov
IJS Hüquq Firmasının Partnyoru

**KREDİT MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ İSTEHLAKÇILARIN
HÜQUQLARI NECƏ QORUNUR?!**

- Əkrəm müəllim, ilk öncə jurnalımıza müsahibə verməyə razılıq verdiyiniz üçün Sizə öz təşəkkürümüzü bildirir və etiraz etmirsinizsə, birbaşa suallara keçmək istərdik. Məlum olduğu kimi, bazar iqtisadiyyatı şəraitində kredit münasibətləri böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təbii ki, bu münasibətlərin effektivliyi onların hüquqi tənzimlənməsi səviyyəsindən asılıdır. Necə hesab

edirsiniz, bu sahədə milli qanunvericiliyimiz günün tələbinə cavab verirmi və bu sahədə qabaqcıl təcrübəni əks etdirirmi?

- İlk növbədə, "Azərbaycan vəkili"nin işıq üzü görməsi münasibətilə bu işdə əməyi olan şəxsləri və bütün hüquq ictimaiyyətini təbrik edir, jurnala uğurlar diləyirəm. Milli hüququmuzun inkişafı üçün bu cür jurnalın əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Jurnalın ilk sayında mənimlə müsahibənin dərc edilməsi təklifinə görə də Sizə dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

Məlum olduğu kimi, latın mənşəli "kredit" ("creditum") sözü "etibar" deməkdir. Yəni kreditor inanır ki, borc alan ona olan borcunu vaxtında və lazımı şəkildə ödəyəcək. Təbii ki, bu inamın möhkəm olması və kredit öhdəliyinin lazımınca icra edilməsi üçün adekvat qanunvericiliyin olması tələb olunur.

Bank sistemi bütövlükdə məhz kredit münasibətləri əsasında qurulub. Kredit təşkilatları, yəni banklar və bank olmayan kredit təşkilatları fiziki və hüquqi şəxslərdən aldıkları borc pul vəsaitlərini digər fiziki və hüquqi şəxslərə borc verirlər. Bu baxımdan geniş mənada kredit münasibətləri yalnız kredit müqaviləsi deyil, həmçinin bank əmanəti müqaviləsi, bank hesabı müqaviləsi, istiqrazın buraxılması və digər əqdlər vasitəsi ilə də yaranır. Lakin dar mənada kredit münasibətləri məhz kredit müqaviləsini ehtiva edir. Bir müsahibə çərçivəsində daha konkret olmaq üçün kredit münasibətlərinin dar mənası, yəni sırf kredit təşkilatlarının kreditor kimi müştəriləri ilə bağladıkları kredit müqaviləsi üzərində dayanmaq məqsədəuyğundur.

Kredit münasibətləri əsasən qanunlarla (Mülki Məcəllə, "Banklar haqqında", "Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında" və s.), habelə Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları ilə tənzimlənir. Təbii ki, qanunların əhəmiyyəti daha böyükdür. Çünki əvvəla qanun hüquqi qüvvəsinə görə üstündür. Digər tərəfdən isə "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Konstitusiyaya Qanununa uyğun olaraq Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları qanunvericilik sistemində daxil deyil və yalnız kredit təşkilatları üçün məcburidir. Başqa sözlə, onlar kredit təşkilatlarının müştəriləri üçün məcburi davranış qaydası müəyyən etmir. İstənilən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının (nazirliyin, dövlət komitəsinin) qəbul etdiyi normativ hüquqi akt hüquqi qüvvəsinə görə Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktından üstündür.

Təəssüflə söyləməliyəm ki, hazırda həm qanunlarımız, həm də Mərkəzi Bankın normativ xarakterli aktları kredit münasibətlərini adekvat tənzimləmir. Sözügedən hüquqi aktlarda həm forma, həm də məzmun baxımından bir sıra problemlər mövcuddur. Onların hazırlanmasında xarici təcrübə istifadə edilsə də, nəticə etibarlı ilə bu sahədə qanunvericiliyimiz qabaqcıl dünya və beynəlxalq təcrübədən xeyli geridə qalmışdır. Əlbəttə, bu problemlər kredit münasibətlərinin inkişafına xeyli əngəl yaradır.

- Kredit müqaviləsi bir əqd kimi Mülki Məcəllə ilə tənzimlənir. Bu baxımdan Mülki Məcəllənin müvafiq müddəalarını necə qiymətləndirirsiniz?

- "Normativ hüquqi aktlar haqqında" Konstitusiyaya Qanununa uyğun olaraq Mülki Məcəllə hüquqi statusuna görə digər qanunlardan üstündür. Bu kontekstdə onun əhəmiyyəti çox böyükdür. Kredit müqaviləsi Məcəllənin "Borc" adlanan 37-ci fəslə ilə tənzimlənir. Almaniya və Rusiya qanunvericiliyinin calağının bəhrəsi olan bu fəsilə systemsizlik, boşluqlar, anlaşılmaqlar, yersiz imperativ hüquq normaları mövcuddur ki, onlar son nəticədə həm kreditor üçün, həm də borc alan üçün problem yaradır. Bir neçə misal gətirim.

1) *Kredit müqaviləsi anlayışı.* Məcəllənin 739-cu maddəsinə əsasən borc müqaviləsinə görə borc verən pula və ya digər əvəz edilən əşyalara mülkiyyət hüququnu borc alana keçirməyi öhdəsinə götürür, borc alan isə aldığı pulu müvafiq olaraq pul və ya eyni keyfiyyətdə və miqdarda olan eyni növlü əşyalar şəklində borc verənə qaytarmağı öhdəsinə götürür. Borc müqaviləsinin predmeti hər hansı pul məbləği olduqda, o, kredit müqaviləsi adlandırılır. Bu yanaşmanın məqsədi bəlli deyil. Məsələn, məişətdə qonşu qonşuya borc verirsə, bunu heç vaxt kredit adlandırmırlar. Lakin MM-yə görə bu da kreditdir.

Ümumiyyətlə, predmeti pul olan borcun kredit adlandırılmasının praktiki əhəmiyyəti yoxdur. Hüquqda hər hansı təsnifatın praktiki əhəmiyyəti olmalıdır. Təcrübədə yalnız kredit təşkilatlarının verdiyi borc kredit adlandırılır. Çünki bu yanaşmanın praktiki əhəmiyyəti var. Kredit təşkilatlarının fəaliyyəti Mərkəzi Bank tərəfindən lisenziyalaşdırılır və ona nəzarət edilir. Buna görə də məhz kredit təşkilatlarının verdiyi borcun adının fərqləndirilməsi zəruridir.

2) *Faizlərin ödənilməsi dövrü.* Mülki Məcəllənin yersiz imperativliyinə bariz nümunə isə 741-ci maddədir. Həmin maddədə deyilir: "faizlər müvafiq surətdə bir ilin sonunda ödənilməli, borc bir il başa çatana qədər qaytarılmalıdır, borcun qaytarılması ilə bir vaxtda ödənilməlidir". Bu müddəa Almaniya Mülki Qanunnaməsinin (AMQ) §488-dən götürülüb. Lakin tərəcəmə zamanı bir xəta və bir böyük səhvə yol verilib. Xəta ondan ibarətdir ki, "bir ilin sonunda" əvəzinə "hər ilin sonunda" yazılmalı idi. Lakin bunu dolayısı ilə də başa düşmək olar və təcrübədə ciddi problem yaranmır. Böyük səhv isə ondan ibarətdir ki, AMQ-də bu müddəanın sonu da var: əgər müqavilədə ayrı şərt nəzərdə tutulmayıbsa. Başqa sözlə, AMQ-də bu, dispoitiv, bizdə isə imperativ müddəadır. Buna görə də bizdə belə çıxır ki, borc alandan faiz yalnız ildə bir dəfə alınır. Fərqli razılaşma etibarsızdır. Lakin kredit təşkilatlarının bağladığı kredit müqavilələrinin böyük əksəriyyətində faizlərin ayda bir dəfə ödənilməsi şərtləşdirilir. Başqa sözlə, Mülki Məcəllənin tələbi istər-istəməz pozulur. Təbii ki, hər hansı borc alan məhkəməyə müraciət edərək ondan faizlərin ayda bir dəfə tutulmasına qarşı etiraz edə bilər və bu halda məhkəmə borc alanın xeyrinə qərar verməlidir. Mən hətta hesab edirəm ki, borc alanın müraciət etmədiyi hallarda da məhkəmələr kredit müqaviləsinin faizlərin ödənilməsi dövrünə dair müddəasını Mülki Məcəlləyə uyğun qiymətləndirməli və hər hansı məhkəmə mübahisəsi zamanı ödənilməli olan məbləği bunun əsasında hesablamalıdır.

3) *Müqaviləyə vaxtından əvvəl xitam verilməsi.* Müddətli kredit müqaviləsinə borc alan tərəfindən vaxtından əvvəl xitam verilməsinə dair 744-cü maddə Məcəllənin ən anlaşılma maddələrindən biridir. Onun mənasını yalnız AMQ-nin analoji müddəalarının (§489) təhlili nəticəsində başa düşmək mümkündür. Həmin maddədə borc alan tərəfindən kredit müqaviləsinə tamamilə və ya qismən xitam vermə əsasları təsbit edilmişdir. Məsələn: "borc fiziki şəxsə verildikdə – ləğv etmə haqqında üç aylıq xəbərdarlıq müddətini gözləməklə, lakin borc alındıqdan sonra doqquzuncu ayın axırından tez olmayaraq qüvvəyə minməklə; əgər borc torpağa sahibliklə bağlı hüquqla təmin edilmişdirsə və ya tamamilə və ya başlıca olaraq sənətkarlıq şəklində və ya peşəkarlıq qaydasında müstəqil fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdursa". Bu müddəanın mənası tamamilə aydın deyil. AMQ-nin müvafiq müddəası ilə müqayisə nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, müddəa belə yazılmalı idi: "fiziki şəxsə torpaq sahəsinin girovu ilə təmin edilməmiş borc verilibsə – borc alındıqdan sonra doqquzuncu ayın sonundan tez olmayaraq və ləğv etmə haqqında üç aylıq xəbərdarlıq müddətini gözləməklə; borc tamamilə və ya əsasən sənətkarlıq şəklində

və ya peşəkarlıq qaydasında müstəqil fəaliyyətin həyata keçirilməsi üçün verilmişdirsə, bu qayda tətbiq olunmur”.

Maraqlısı həm də odur ki, Məcəllənin sözügedən 744-cü maddəsində müddətli kredit müqaviləsinə borc alan tərəfindən vaxtından əvvəl verilməsi halları və onlar üçün müəyyən edilən xəbərdarlıq müddətləri imperativ şəkildə təsbit edilmişdir. Niyə axı müqavilədə borc alanın xeyrinə bu hallar və müddətlər daha sərfəli şəkildə nəzərdə tutula bilməz?

- Başqa sözlə, Məcəllə daha güclü tərəf olan kreditörün əvəzinə borc alana dair imperativ müddəalar nəzərdə tutur. Halbuki qanunvericilik daha çox istehlakçının hüquqlarını qorumalıdır. Bu baxımdan necə hesab edirsiniz, qanunvericiliyimiz kredit münasibətləri sahəsində istehlakçılarının hüquqlarını qanaətbəxş şəkildə qoruya bilirmi?

- Siz çox düzgün vurğuladınız ki, kredit müqaviləsində kreditör, bir qayda olaraq, iqtisadi cəhətdən daha güclü tərəfdir. Deməli, borc alan zəif tərəfdir. Buna görə də qanunvericilik zəif tərəfin maraqlarını qorumalıdır. Məlum olduğu kimi, Mülki Məcəllənin 6.1.5-ci maddəsi müqavilə azadlığını mülki qanunvericiliyin prinsiplərindən biri elan edir. Bu prinsip bütövlükdə mülki hüququn dispozitiv əsaslarına söykənir. Yəni Mülki Məcəllənin normaları, bir qayda olaraq, o halda tətbiq edilməlidir ki, tərəflər öz aralarında ayrı qayda müəyyən etməsinlər. Təəssüf ki, bizim Mülki Məcəllə bu prinsipə tam riayət etmir və onun əksər müddəaları dispozitiv deyil, lazım oldu-olmadı imperativ xarakter daşıyır. Halbuki imperativ normaların əsas qayəsi müqavilənin daha zəif tərəfini qorumaqdan ibarət olmalıdır. Lakin təəssüf ki, qanunvericiliyimizdə bunun tam əksinə olaraq borc alanların hüquq və maraqlarına xidmət edən imperativ normalar azdır.

Belə ki, nəinki Mülki Məcəllədə, heç “Banklar haqqında” Qanunda da bankların müştərilərlə bağladığı kredit müqaviləsinə dair tələblər, o cümlədən həmin müqavilənin mühüm şərtləri haqqında müddəalar yoxdur. Yalnız “Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında” Qanunda pis-yaxşı müəyyən tələblər var. Lakin onlarda təbii, bankların kredit müqavilələrinə şamil edilmir.

Yəgin məhz buna görə də mövcud boşluğu Mərkəzi Bank “Banklarda kreditlərin verilməsi Qaydaları”nda aradan qaldırmağa cəhd etmişdir. Belə ki, həmin Qaydaların 4.1.17-ci bəndi elə “İstehlakçıların hüquqlarının qorunması” adlanır. Həmin bənd o cümlədən kredit müqaviləsinə dair tələbləri, habelə müştərilərin kredit sifarişlərinə baxılma və imtina qaydalarını müəyyən edir. Lakin əvvəla bütövlükdə sözügedən Qaydalar xüsusi əhəmiyyətinə baxmayaraq Mərkəzi Bankın ən zəif, systemsiz və ziddiyyətli normativ xarakterli aktıdır. Digər tərəfdən isə istehlakçı bu Qaydalara istinad edə bilməz. Həmin Qaydaların tələbləri bankların Mərkəzi Bank qarşısında öhdəliyinin əsasıdır. Çünki Mərkəzi Bankın mülki hüquq normaları müəyyən etmək səlahiyyəti yoxdur.

Mərkəzi Bank kredit təşkilatları üzərində bank nəzarətini həyata keçirir. Onun kredit təşkilatlarının cari fəaliyyətinə, o cümlədən müştərilərlə bağladığı kredit müqavilələrinə qarışmağa və beləliklə, digər fiziki və hüquqi şəxslər üçün hüquq normaları müəyyən etməyə səlahiyyəti yoxdur. Bank nəzarətinin məqsədi bütövlükdə bank sisteminin sabitliyinin təmin edilməsi və son nəticədə banklara etibar edib pul vəsaitini onlarda yerləşdirən şəxslərin maraqlarının qorunmasıdır. Mərkəzi Bank maraqlıdır ki, əhali banklardan pul vəsaitini kütləvi şəkildə götürməsin. Bu baxımdan Mərkəzi Bank nədən kredit alanların maraqları ilə maraqlansın ki?! Bu məsələdə, əksinə, Mərkəzi Bankın maraqları borc alan istehlakçıların maraqları ilə heç vaxt üst-üstə gələ bilməz. Mərkəzi Bank öz işi ilə məşğul olmalıdır. Elə etməlidir ki, “Royal Bank” kimi bankların taleyi bir daha yaşnmasın.

Bank qanunvericiliyi publik hüquq sahəsi, mülki qanunvericilik isə özəl hüquq sahəsidir. Mərkəzi Bank özü də bankdır, bank sisteminin tərkib hissəsidir, buna görə də özü-özü üçün qaydalar müəyyən edə bilməz. Axı Mərkəzi Bank özü də banklara kredit verir.

- Deməli, banklar özü də müəyyən mənada istehlakçı ola bilər?

- Əlbəttə! Məlum olduğu kimi, "İstehlakçılarının hüquqlarının müdafiəsi haqqında" Qanun istehlakçı dedikdə "şəxsi tələbatını ödəmək məqsədi ilə mal, iş və xidmətlərdən istifadə edən, onları alan, sifariş verən, yaxud almaq və ya sifariş vermək niyyəti olan şəxs"i, yəni fiziki şəxsi nəzərdə tutur. Təbii ki, kredit müqaviləsi üzrə istehlakçı dedikdə ilk növbədə məhz fiziki şəxslər başa düşülməlidir. Lakin geniş mənada kredit məhsullarından fərdi sahibkarlar və hüquqi şəxslər də istifadə edir və banklarla müqayisədə onlar da adətən daha zəif tərəfdir. Deməli, qanunvericilik onların da qorunmasında dair xüsusi müddəalar nəzərdə tutmalıdır.

Digər tərəfdən, bankların özü də Mərkəzi Bankdan kredit alır. Deməli, onlar da bu baxımdan istehlakçıdır. Lakin "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında" Qanun bu kreditləri nəzərdə tutsa da, onların verilməsi qaydasını, bu zaman bankların hüquqlarını müdafiə edən təbləri müəyyən etmir. Bu sahədə heç Mərkəzi Bankın da normativ xarakterli aktı mövcud deyil. Kreditləri necə istəyir, elə də verir, kredit müqaviləsini necə istəyir, elə də tərtib edir.

Lakin əlbəttə bir daha təkrarlayıram ki, fiziki şəxslərin borc alan olduğu kredit müqavilələrinə dair qanun səviyyəsində xüsusi tələblər təsbit edilməlidir. Əsas diqqət məhz bu sahəyə yönəlməlidir. Çünki sadə vətəndaşlar hüquqi və iqtisadi cəhətdən müvafiq bilik və səriştəyə malik deyillər. Kredit götürmək isə çox məsuliyyətli məsələdir. Qanunvericilik elə səviyyədə olmalıdır ki, banklar vətəndaşların savadsızlığından öz mənafeləri üçün istifadə edə bilməsinlər.

- Bu baxımdan Mərkəzi Bankın kredit üzrə faktiki illik faiz dərəcəsinə dair banklara bu yaxınlarda verdiyi göstərişi necə qiymətləndirirsiniz?

- Bəli, məlum olduğu kimi, Azərbaycan bankları, bir qayda, olaraq kreditlər üzrə faiz dərəcələrini elan edərkən komissiyon haqlar, o cümlədən kreditin rəsmiləşdirilməsi və verilməsinə görə digər xərclərin müştəri tərəfindən ödənilməsi barədə bir söz demirlər. Bu da istehlakçılarda kreditin dəyəri haqda yanlış təsəvvür yaradır. "Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında" Qanunun 17-ci maddəsinə əsasən kredit müqaviləsində "kredit üzrə borcun (əsas borcun və faizlərin) bərabər aylıq ödənişlər formasında ödənilməsi nəzərdə tutulduqda, kreditdən istifadə edilən müddət ərzində orta hesabla ödəniləcək həqiqi faiz dərəcəsi" göstərilməlidir. Əlbəttə, bu müddəa əsasında həqiqi faizin müəyyən edilməsi birmənalı məsələ deyil, çünki metodologiya yoxdur. Lakin hər halda tələb var. Bankların bağladıkları kredit müqavilələrinə dair isə belə tələb ümumiyyətlə yoxdur.

Elə buna görə də Mərkəzi Bank banklara 25 fevral 2013-cü il tarixində 24/05-18 sayılı məktub göndərmişdir. Banklardan verdikləri kreditlərlə bağlı bütün aidiyyəti xərcləri özündə əks etdirən faktiki illik faiz dərəcəsinin məktuba əlavə olunan metodologiyaya əsasən hesablanması, habelə reklam daşıyıcılarında, kütləvi informasiya vasitələrində göstərilməsi və bağlanan kredit müqavilələrində əks etdirilməsi tələb olunur. Əlbəttə, istehlakçıların hüquqlarının qorunması baxımından Mərkəzi Bankın məramı alqışlanmalıdır. Lakin bu məramın realizasiyası üsulu mövcud qanunvericiliyə ziddir. Çünki faktiki olaraq normativ xarakterli akt qəbul etmək əvəzinə adi məktubla banklar üçün hüquqi norma müəyyən etməyə cəhd edilmişdir. Düzdür, sırf bu məsələ ilə bağlı hesab edirik ki, mövcud qanunvericiliyə əsasən Mərkəzi Bankın heç normativ xarakterli akt qəbul etmək səlahiyyəti də yoxdur. Ümumiyyətlə, bank xidmətləri istehlakçıların hüquqlarının müdafiəsi qanunun predmetidir.

Bu baxımdan hesab edirəm ki, nəinki "Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında" Qanunda, ilk növbədə "Banklar haqqında" Qanunda və digər qanunvericilik aktlarında kredit təşkilatlarını təklif etdikləri kredit məhsullarının şərtlərini həm reklamda, həm də kredit müqavilələrində daha aydın təsbit etməyə məcbur edən hüquq normaları olmalıdır.

- Yəni Siz hesab edirsiniz ki, məktub göndərməklə istehlakçılara kömək etmək uğursuz addımdır?

Mərkəzi Bank ən xoş məramla malik olduqda belə banklara məktub göndərməklə hüquq normaları müəyyən etmək təcrübəsinə son qoymalıdır. Əvvəla, həmin məktublarda heç bir hüquqi qüvvəsi və əhəmiyyəti yoxdur. Deməli, istehlakçıların hüquqları yenə qorunmamış qalır. Təbii ki, ola bilsin ki, bəzi banklar Mərkəzi Bankın məktublarını ciddi qəbul edib onlara əməl edir. Lakin hamısı bunu etmir. Bu da son nəticədə Mərkəzi Bankın məmurlarına ayrı-seçkilik üçün imkan yaradır, faktiki korrupsiyaya yol açır.

Digər tərəfdən isə, bəzən belə məktublarda əksinə istehlakçıların maraqlarına zidd olur. Məsələn, Mərkəzi Bankın 5 fevral 2013-cü il tarixli 06/05-158 sayılı məktubu ilə bankların istehlakçıların ayağına getməsi praktikasını yasaq etmişdir. Məlum olduğu kimi, artıq neçə ildir ki, bəzi yerli banklar öz işçilərini pərakəndə ticarət məntəqələrinə (avtomobil, məişət avadanlığı və digər malların satıldığı dükanlara) ezam edirlər. Həmin işçilər pərakəndə ticarət məntəqələrinin alıcılarını maliyyələşdirmək məqsədi ilə bankın adından onlarla istehlak krediti müqaviləsi bağlayırlar. Təbii ki, bu təcrübə istehlakçıların marağına cavab verirdi. Əvvəla, onlar üçün rahatlıq yaradırdı: alacaqları malın yerləşdiyi yerdə kredit barədə də qərar qəbul edirdilər. Digər tərəfdən isə banklar arasında rəqabət artır və onları kredit şərtlərini müştərilərin xeyrinə dəyişməyə sövq edirdi.

Buna baxmayaraq, Mərkəzi Bank banklardan bu satış kanalını bağlamağı tələb etdi. Özü də bunu heç bir hüquqi qüvvəsi olmayan məktubla etdi.

- Bu addımın səbəbi nə idi?

Məktubda iddia edilir ki, bank xidmətləri yalnız bankın Mərkəzi Bankın icazəsi ilə fəaliyyət göstərən binalarında (əsas bina, filiallar) göstərilə bilər. Bu cəfəngiyatdır! Əvvəla, bu yanaşma ən azı şübhəlidir. Çünki, məsələn müştəriyə kassa xidmətlərini göstərən bankomatların böyük əksəriyyəti bankın yerləşdiyi ünvanlarda (baş ofis, filial, şöbə, nümayəndəlik) deyil, adətən ticarət məntəqələrində quraşdırılır. Bunun üçün Mərkəzi Bankın icazəsi də tələb olunmur. Digər tərəfdən isə, yasaqlanmış təcrübəyə əsasən banklar onsuz da bankın binalarından kənarında bank xidmətləri göstərmirdi. Orada yalnız kredit müqaviləsi bağlanırdı. Müqavilənin bağlanması isə xidmət deyil, xidmətin göstərilməsi üçün hüquqi əsasdır.

Eyni zamanda Mərkəzi Bank ictimaiyyət üçün açıqlama verdi ki, guya bu yolla kredit risklərinin, problemlı kreditlərin həcmnin artması ilə mübarizə aparır. Halbuki, əgər bank əməkdaşına kredit müqaviləsi bağlamaq səlahiyyəti həvalə edibsə, nə fərqi var müqavilə bankda bağlanır, yoxsa başqa yerdə?! Əgər Mərkəzi Bankı problemlı kreditlərin həcmnin artması həqiqətən narahat edirsə, başqa məqamlara diqqət yetirməlidir. Məsələn, Mərkəzi Bankın "Banklarda kreditlərin verilməsi Qaydaları"nın 4.1.8-ci bəndinə əsasən kredit verilməzdən əvvəl fiziki şəxslər üçün maliyyə hesabatları qismində əmək haqqı və/və ya rəsmi qaydada təsdiq edilmiş fiziki şəxsin digər mənbələrdən aldığı gəlir barədə arayış tələb olunmalıdır. Lakin reallıqda istehlak krediti verən bankların böyük qismi nəinki bu arayışı tələb etmir, hətta reklam yerləşdirərkən də arayışın tələb olunmamasını xüsusi vurğulayır. Bax bu həqiqətən də problemlı kreditlərin həcmnin artması səbəblərindən biridir. Çünki gəlir mənbəyi olmayan fiziki şəxslər də asanlıqla kredit götürə bilər. Bu misal bir daha göstərir ki, istehlakçıların qorunması məsələsi sırf qanunun predmetidir və Mərkəzi Bank buna müdaxilə etməli deyil. Ümumiyyətlə kredit bazarının istehlakçıların müdafiəsinə yönələn xüsusi müddəaların qanun səviyyəsində və ya bəlkə də hətta xüsusi qanunda təsbiti olduqca vacibdir.

- Sizin fikrinizcə, istehlakçıların müdafiəsi baxımından həmin qanunda hansı tələblər müəyyən edilməlidir?

- Bu sahədə ilk növbədə qabaqcıl xarici təcrübəyə müraciət etmək lazımdır. Məsələn, prezident hüququ ölkəsi kimi tanınan İngiltərədə hələ 1974-cü ildən "İstehlak krediti haqqında" iri həcmli Qanun mövcuddur. Həmin Qanun ilk növbədə istehlak krediti müqaviləsinin tərtib edilməsi məsələlərini tənzimləyir: müqavilənin adı, şriftin ölçüsü, şriftlə müqavilənin çap edildiyi kağızın

nisbəti və s. Kreditin ümumi məbləği, illik faiz dərəcəsi, ödəniş qrafiki kimi şərtlər isə borc alanın imza etdiyi yerdə göstərməlidir. Həmin Qanun bizim Mərkəzi Bankın məktubla müəyyən etdiyi həqiqi illik faiz dərəcəsinin müqavilədə göstərilməsi tələbini də müəyyən edir. İstehlakçı krediti hər zaman cərimə olunmadan vaxtından əvvəl qaytarmaq hüququna malikdir. Sözügedən Qanun o cümlədən ümumi şəkildə tələb edir ki, istehlak krediti müqaviləsinin şərtləri borc alan üçün ağır olmasın. Qanun kredit məhsullarının reklamı üzrə mühüm tələblər (o cümlədən minimum məlumatlar dair) müəyyən edir. Qanun həmçinin borc alana dair tətbiq edilə bilən maksimal cərimə həddini də müəyyən edir. Hətta bu müqavilələrdən doğan məhkəmə icraatına dair tələblər də xüsusi olaraq tənzimlənir. Hesab edirəm ki, göstərilən məqamlar bizdə də qanun səviyyəsində əks edilməlidir.

Azərbaycan banklarının təcrübəsini nəzərə alaraq yaxşı olardı ki, tətbiq edilən komissiyon haqların da növləri qanunla dəqiq müəyyən edilsin.

Əlavə olaraq başqa bir məsələyə diqqət yetirmək yaxşı olardı. Təcrübədə belə fikir formalaşmış ki, guya

vaxtında ödənilməyən kredit faizinə faizin hesablanması mümkün deyil. Bu fikri Mülki Məcəllə ilə əsaslandırmağa çalışırlar. Belə ki, Mülki Məcəllənin 445.7-ci maddəsində deyilir: “Borclu pul məbləğinin ödənilməsini gecikdirdikdə, əgər kreditor digər əsaslardan çıxış edərək daha böyük məbləğ tələb edə bilmirsə, gecikdirilmiş vaxt üçün illik beş faiz ödəməyə borcludur. Faizdən faiz ödənilməsi yolverilməzdir”. Qeyd etmək lazımdır ki, Məcəllənin “Öhdəliklərin icra edilməməsi” adlanan 22-ci fəslində yerləşən 445-ci maddə “Borclunun icramı gecikdirməsi” adlanır və buradakı “faiz” qanun üzrə dəbbə pulu mənasını daşıyır. Həmin maddədə məhz dəbbə faizindən faizin ödənilməsi qadağan edilmişdir.

Kredit müqaviləsi üzrə “faiz” isə əvəzli əqdin dəyərini təşkil edir. Deməli, həmin faizin vaxtında ödənilməməsi Mülki Məcəllənin 445.7-ci maddəsinə uyğun olaraq borclunun pul məbləğinin ödənilməsini gecikdirməsidir və kredit müqaviləsində başqa şərt (o cümlədən faiz dərəcəsinə dair) nəzərdə tutulmayıbsa, gecikdirilmiş vaxt üçün illik beş faiz ödənilməlidir.

Beləliklə, faizdən faizin ödənilməsinin yasaq olduğu haqda fikir yanlışdır. Lakin yaxşı olardı ki, istehlak krediti müqavilələrinə dair belə qadağa həqiqətən qanunla nəzərdə tutulsun.

Yəni bu sahədə qanuna daxil edilməli olan məqamlar çoxdur. Mən hələ kreditin təminatı məsələlərinə toxunmuram. Bu da çox böyük və xüsusi mövzudur. Ümumiyyətlə isə istehlakçıların maarifləndirilməsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirmək lazımdır.

- Məlumdur ki, hazırda bankların problemlı kreditlər portfeli ciddi problemlərdən biridir. Buna görə də banklar müxtəlif vasitələrlə həmin kreditləri qaytarmağa cəhd edir. Necə hesab edirsiniz, bu sahədə də istehlakçının hüquqlarının müdafiəsi üzrə xüsusi qanunvericilik normalarına ehtiyac varmı?

- Çox maraqlı sualdır. Doğurdan da, bir tərəfdən, problemlı kreditin yaranmasına borc alan cavabdehdir. Lakin digər tərəfdən, bu heç də o demək deyil ki, bank borcu qaytara bilməyən vətəndaşa qarşı istədiyi tədbiri görə bilər.

Məlumdur ki, banklar hazırda problemlı kreditlərin qaytarılması üçün bu fəaliyyətlə peşəkar şəkildə məşğul olan şəxslərin xidmətlərindən istifadə edirlər. Bu fəaliyyətə adətən kollektor fəaliyyəti, həmin şəxslərə isə kollektor agentliyi deyilir. Bu fəaliyyətlə hüquq xidmətləri göstərən şirkətlər də məşğul olurlar. Hüquqi cəhətdən onlar kreditorla bağladıkları tapşırıq müqaviləsi əsasında faktiki olaraq vasitəçi qismində fəaliyyət göstərirlər. Təbii ki, bu fəaliyyətin həyata

keçirilməsi üçün hər hansı lisenziya tələb olunmur.

Bununla belə, son zamanlar Azərbaycanda bu fəaliyyətin xüsusi tənzimlənməsinə ehtiyac olduğu haqda fikirlər səslənir. Hətta deyirlər ki, bu fəaliyyət lisenziyalaşdırılmalıdır. Mərkəzi Bankın bəzi rəsmiləri bu fəaliyyəti tənzimləməyə hazır olduqlarını da bəyan ediblər.

Lakin bu fəaliyyətin niyə tənzimlənməli və lisenziyalaşdırılmalı olduğunu heç kəs söyləmir. Çünki əslində buna heç bir ehtiyac yoxdur. Bu, adi təmsilçilikdir. Azərbaycanda hətta məhkəmə instansiyalarının çoxunda hansısa tərəfin təmsil edilməsi üçün lisenziya və ya icazə tələb edilmir. Borcun qaytarılmasını tələb etmək üçün xüsusi tənzimləmə və lisenziya nəyə lazımdır ki? Lazım deyil.

Əsas məsələ kollektor agentliklərinin deyil, bütövlükdə kreditorun və ya onun təmsilçisinin problemlə borc alana qarşı görə biləcəyi tədbirlərin tənzimlənməsidir. Nə fərqi var ki, gecə yarısı problemlə borcu olan vətəndaşın qapısını döyən və azyaşlı övladlarını qorxuya salan bankın əməkdaşdır yoxsa kollektor agentliyinin işçisi? Həqiqətən də istehlakçılardan hüquqlarının müdafiəsi baxımından bu məsələnin ciddi tənzimə ehtiyacı var. Şəxsən mən hesab edirəm ki, problemlə istehlak krediti ilə bağlı bankın vətəndaşın evinə bir dəfədən artıq getməsi qadağan edilməlidir. Əgər kredit ödənilmirsə, bank məhkəməyə müraciət etməlidir. Psixoloji, xüsusi ilə fiziki təzyiq yolverilməzdir.

Ümumiyyətlə isə hesab edirəm ki, qabaqcıl xarici ölkələrin təcrübəsini nəzərə almaqla, fiziki şəxsin müflisləşməsi institutu Azərbaycanda da təşəkkül tapmalıdır. Vətəndaş ömrünün sonunadək krediti qaytarmalı deyil ki.

- Məhkəməyə müraciəti xatırladınız. Məhkəmələrimizin kredit mübahisələri ilə bağlı işlərə baxma təcrübəsi nə dərəcədə qaneedicidir?

Bütövlükdə hakimlərimizin əksəriyyətinin kredit münasibətləri və bank hüququ haqqında bilikləri qənaətbəxş deyil. Bu da başa düşüləndir. Xüsusi sahədir və xüsusi biliklər tələb edir. Bu sahədə hakimlərimiz üçün ixtisasartırma tədbirlərinin keçirilməsi zəruridir.

Lakin eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, istehlak kreditləri üzrə işə baxarkən hakimlərimiz, bir qayda olaraq, kredit müqavilələrində borc alan üçün müəyyən edilmiş ağır şərtləri tətbiq etmirlər. Məsələn, cərimə faizlərini azaldırlar və s. Bu çox müsbət haldır.

Fürsətdən istifadə edərək, bir məqama diqqət yetirmək istəyirəm. Mülki Məcəllənin 743-cü maddəsinə əsasən əgər borc alanın əmlak vəziyyəti əhəmiyyətli dərəcədə pisləşərsə, bu isə borcun qaytarılması tələbi üçün təhlükə yaradarsa, borc verən borcun dərhal qaytarılmasını tələb edə bilər. Əlbəttə, borc alanın maliyyə vəziyyətinin pisləşməsi və o cümlədən hansı dərəcədə pisləşməsinin qiymətləndirilməsi subyektiv məqamdır. Buna görə də bu məsələni, bir qayda olaraq, daha güclü tərəf olan kreditorun mülahizəsinə buraxmaq düzgün olmazdı. Qabaqcıl xarici ölkələrin məhkəmələri borc alanın maliyyə vəziyyətini adətən kredit müqaviləsində təsbit edilmiş meyarlar əsasında qiymətləndirirlər. Hesab edirəm ki, bizim məhkəmələr də məsələyə bu cür yanaşmalıdırlar.

- Cəmiyyətimizdə tez-tez istehlak kreditləri üzrə faiz dərəcələrinin yüksək olması haqda tənqidi fikirlər səslənir. Bank sistemində xeyli müddət çalışmış şəxs kimi Siz necə düşünürsünüz?

Sizə bir misal gətirim. Özü də hüquqla bağlı misal. Təcrübədə məhkəmələrimiz hesab edir ki, kredit təşkilatı olmayan şəxsin verdiyi borc mütləq olaraq əvəzsiz olmalıdır. Bu yanaşma onunla əsaslandırılır ki, guya faizli kreditlərin verilməsi lisenziyalaşdırılan fəaliyyət növüdür və deməli, bu fəaliyyətlə yalnız kredit təşkilatları məşğul ola bilər. Lakin kredit təşkilatlarının fəaliyyəti ona görə lisenziyalaşdırılır və ona nəzarət edilir ki, onlar cəlb etdiyi pul vəsaitlərini müstəqil peşə fəaliyyəti şəklində borc verirlər. Hər hansı şəxsin öz pul vəsaitlərini istənilən sayda şəxsə və ya hətta cəlb etdiyi pul vəsaitlərini nadir hallarda digər şəxslərə faizlə borc verməsi tamamilə mümkündür. Buna görə də təşəkkül tapmış məhkəmə təcrübəsi yanlışdır. Yəni mən bir vətəndaş kimi istənilən şəxsə faizli borc verə bilərəm.

Təbii ki, bu, çoxlarına təəccüblü gəlir. Başlayırlar xarici təcrübəyə müraciət etməyə. Deyirlər ki,

fiziki şəxslər faizli borc vermir. Düzdür, vermir. Lakin ona görə yox ki, bunu etmək olmaz. Ona görə ki, buna ehtiyac yoxdur. Bankların təklif etdiyi faiz dərəcələri orada o qədər aşağıdır ki, heç bir vətəndaş bankla rəqabət apara bilməz. Əksinə, vətəndaşın pulu varsa, onu banka əmanət kimi qoyur. Azərbaycanda faiz dərəcələrinin həddən artıq yüksək olmasının sübutlarından biri də elə budur. Necə ola bilər ki, vətəndaş digər vətəndaşa faizli kredit verir və ikinci vətəndaş banka müraciət etməkdənsə həmin krediti alır?! Deməli, bankların faiz dərəcələri ədalətsiz dərəcədə yüksəkdir.

- Əkrəm müəllim, dəyərli məlumatları jurnalımızın oxucuları ilə bölüşdüyünüz üçün Sizə təşəkkür edirik.

Məhkəmə aktları

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI KONSTITUSIYA MƏHKƏMƏSİ PLENUMUNUN

QƏRARI

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin
18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair

18 mart 2013-cü il

Bakı şəhəri

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu Fərhad Abdullayev (sədr), Sona Salmanova, Südabə Həsənova, Rövsən İsmayılov, Ceyhun Qaracayev, Rafael Qvaladze, Mahir Muradov (məruzəçi-hakim) və Kamran Şəfiyevdən ibarət tərkibdə, məhkəmə katibi Fəraid Əliyevin, maraqlı subyektlərin nümayəndələri Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Şahin Yusifovun, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi Aparatının İnzibati və hərbi qanunvericilik şöbəsinin baş məsləhətçisi Fuad Məmmədovun, ekspert Bakı Dövlət Universitetinin Cinayət hüququ və kriminologiya kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru Rafiq Quliyevin, mütəxəssislər Bakı Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi Mirzəli Abbasovun, Sumqayıt Apellyasiya Məhkəməsinin Aparat rəhbəri Müzəffər Ağazadənin və Azərbaycan Respublikası Prokurorluğunun Dövlət ittihamının müdafiəsi üzrə idarəsinin rəis müavini Qəzənfər Bayramlının iştirakı ilə, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin müraciəti əsasında xüsusi konstitusiyaya icraatı üzrə açıq məhkəmə iclasında Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh edilməsinə dair konstitusiyaya işinə baxdı. İş üzrə hakim M.Muradovun məruzəsini, maraqlı subyektlərin nümayəndələrinin və mütəxəssislərin çıxışlarını, ekspertin rəyini dinləyib və iş materiallarını araşdırıb müzakirə edərək, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu

MÜƏYYƏN ETDİ:

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi (bundan sonra – Ali Məhkəmə) Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinə (bundan sonra – Konstitusiyaya Məhkəməsi) müraciət edərək Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin (bundan sonra – CM) 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin şərh olunmasını xahiş etmişdir.

Ali Məhkəmənin müraciətində göstərilmişdir ki, Gəncə şəhəri Kəpəz rayon məhkəməsinin 2 aprel 2012-ci il tarixli hökmü ilə Y.Babayev CM-in 221.2.1-ci maddəsi ilə təqsirli bilinərək 2 il müddətinə islah işləri cəzasına məhkum edilmişdir.

Dövlət ittihamçısının apellyasiya protestinə əsasən işə baxan Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin Cinayət kollegiyasının 17 may 2012-ci il tarixli qərarı ilə birinci instansiya məhkəməsinin hökmü dəyişdirilmiş, Y.Babayevə 1 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzası təyin olunmuşdur.

Gəncə Apellyasiya Məhkəməsinin qərarından verilmiş kassasiya protestində qeyd edilmişdir ki, Y.Babayevin Samux rayon məhkəməsinin hökmü ilə təyin edilmiş cəzanı çəkib qurtarmadığı,

məhkumluğu ödənilmədiyi halda yenidən qəsdən cinayət törətməsi cinayətin residivini yaratmışdır. CM-in 221.2.1-ci maddəsinin dispozisiyasında təkrarlıq tövsifedici əlamət kimi nəzərdə tutulsa da, cinayətin residivi bu maddədə tövsifedici əlamət kimi müəyyən edilmədiyindən məhkəmələr tərəfindən şəxsə cəza təyin olunarkən residiv nəzərə alınmamış və CM-in 18.5, 61.1.1 və 65.2-ci maddələrinin tələbləri pozulmuşdur.

Bu baxımdan, Ali Məhkəmə müraciətdə məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən təkrarlıq əlaməti olan cinayət törədildiyi halda CM-in 18.5, 61.1.1 və 65-ci maddələrinin tətbiq olunub-olunmaması məsələsinin şərh edilməsini xahiş etmişdir.

Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu müraciətdə qaldırılan məsələ ilə əlaqədar cinayət hüququnun qanunçuluq prinsipinin mahiyyətinin və konstitusiyaya əsaslarının, habelə cinayət mühakimə icraatında təqsirləndirilən şəxsin hüquq və qanuni mənafelərinin qorunması baxımından bu prinsipə əməl olunmasının vacibliyinin vurğulanmasını zəruri hesab edir.

Qanunçuluğun ümumi prinsiplərinə əsaslanan cinayət hüququnun prinsipləri – hüquq normalarında təsbit olunan, cinayət hüququnun və onun institutlarının təbiətini müəyyən edən, cinayət hüququ yaradıcılığının və bu hüququn tətbiqi ilə bağlı fəaliyyətin əsas istiqamətləridir.

CM-də əks olunmuş prinsiplər insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatını nəzərdə tutan bir sıra konstitusiyaya prinsiplərindən irəli gəlir.

Cinayət qanununun başlıca prinsiplərindən olan qanunçuluq prinsipinə əsasən əməlin (hərəkət və ya hərəkətsizliyin) cinayət sayılması və həmin əmələ görə cəza və digər cinayət-hüquqi xarakterli tədbirlər yalnız CM ilə müəyyən edilir (CM-in 5.1-ci maddəsi).

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun “Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 182.2.4-cü maddəsinin şərh edilməsinə dair” 21 oktyabr 2011-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir ki, qanunçuluq prinsipinin mahiyyəti cinayət qanununun tətbiqi ilə bağlı hüquqtətbiqedən orqanın fəaliyyətinin yalnız qanuna əsaslanmasından və qanun əsasında həyata keçirilməsindən, eləcə də əməlin cinayət sayılması və belə əməli törədən şəxsin təqsirli hesab edilməsi və onun barəsində cəzanın tətbiqinə yalnız cinayət qanunu əsasında yol verilməsindən ibarətdir. Eyni zamanda, şəxsin cinayət tərkibi yaradan ictimai-təhlükəli əməli törətməsinin onun cinayət məsuliyyətinin əsaslarını yaratması, əməlin cinayət sayılması və cəzalanmalı olmasının yalnız cinayət qanunu ilə müəyyən edilməsi qanunçuluq prinsipinin təmin edilməsinin əsas üsullarındandır.

Konstitusiyaya Məhkəməsi Plenumunun qeyd olunan Qərarında formalaşdırdığı hüquqi mövqeyə əsasən qanunverici orqan tərəfindən cinayət hüquq norması qəbul edilərkən qanunçuluğun prinsiplərindən olan qanunun aliliyi, vahidliyi, məqsədəuyğunluğu və qanunçuluğun reallığı prinsiplərinə riayət olunmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir. Sadalanan prinsiplərə əməl olunması Konstitusiyada təsbit olunmuş bərabərlik, mütənəsiblik, hüquqi müəyyənlik, tarazlıq prinsiplərindən irəli gəlir.

Göstərilənlərə əsaslanaraq Konstitusiyaya Məhkəməsinin Plenumu hesab edir ki, müraciətdə qaldırılan məsələlərin düzgün həll edilməsi və qanunçuluq prinsipinin təmin olunması məqsədilə cinayətlərin çoxluğu, cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu və cinayətlərin residivi anlayışlarına aydınlıq gətirilməsi zəruridir.

Hüquq nəzəriyyəsində “təkrarlıq” termini geniş və dar mənalarda istifadə olunur. Geniş mənada təkrarlıq, cinayətin əvvəllər hər hansı cinayət törətmiş şəxs tərəfindən törədilməsi deməkdir. Belə təkrarlıq həm də ümumi təkrarlıq adlanır. Təkrarlığın bu cür geniş anlayışı özündə həmcins və müxtəlif növlərdən olan bir neçə cinayətin törədilməsini əks etdirən “cinayətlərin çoxluğu” terminində ifadə olunur.

Qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq olaraq çoxluğu təşkil edən bütün cinayətlər eyni şəxs tərəfindən törədilməlidir və təqsirləndirilən şəxsin cinayətlərdə hansı rolu (icraçı, təşkilatçı, əlbir və ya təhrikçi) yerinə yetirməsi heç bir mənə kəsb etmir.

Əgər şəxs törətdiyi əmələ görə cinayət məsuliyyətindən azad olunubsa və ya törətdiyi hərəkətlərə görə məhkumluğu ödənilibsə, habelə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunma müddəti başa çatıbsa, çoxluğun müəyyən edilməsi zamanı bu əməllər nəzərə alınmır.

Cinayətlərin çoxluğu cinayət məsuliyyətini ağırlaşdıran hal kimi səciyyələndirilir. Cinayətin şəxs tərəfindən ardıcıl olaraq törədilməsi ona cinayət törətmə təcrübəsi əldə etməyə imkan verir, onun sonrakı cinayət fəaliyyətini daha təhlükəli edir. Belə müddəalar digər ölkələrin, o cümlədən Almaniya, İspaniya, Fransa cinayət qanunvericiliklərində də mövcuddur. Beləliklə, cinayətlərin çoxluğu dedikdə, təqsirli şəxs tərəfindən cinayət məsuliyyətinə səbəb olan ardıcıl əməllərin törədilməsi və ya əvvəllər törədilmiş hərəkətlərə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb olunması ilə bağlı məhdudiyyət müddəti ərzində yeni cinayətlərin törədilməsi halları başa düşülür. Cinayət qanunvericiliyində cinayətlərin çoxluğu termininin adı çəkilməsə də, CM-in 16, 17 və 18-ci maddələrində cinayətlərin çoxluğuna aid olan cinayətlərin təkrar törədilməsi, cinayətlərin məcmusu, cinayətlərin residivi və onun növləri ilə bağlı olan məsələlər tənzimlənir. Təkrarlıq institutu cinayətlərin çoxluğunun ən mürəkkəb formasıdır və CM-də dar mənada istifadə olunur. Cinayətlərin təkrar törədilməsinin özünəməxsus əlamətlərinin araşdırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əvvəlki cinayət qanunvericiliyindən fərqli olaraq, cinayətlərin təkrar törədilməsi CM-in Ümumi hissəsində müstəqil normada nəzərdə tutulmuşdur. Əvvəlki CM-də cinayətlərin təkrar törədilməsi Məcəllənin Xüsusi hissəsinin normalarında cinayət tərkibinin əlaməti kimi və ağırlaşdırıcı halları nəzərdə tutan zəruri tərkib əlaməti kimi müəyyən edilmişdi. Hazırda qüvvədə olan CM-in 16-cı maddəsində ümumi təkrarlıq anlayışından imtina edilmiş, xüsusi təkrarlığın isə iki müstəqil növü müəyyən olunmuşdur:

- Məcəllənin eyni maddəsi ilə nəzərdə tutulmuş cinayətin iki və ya iki dəfədən çox törədilməsi (CM-in 16.1-ci maddəsi);

- Məcəllənin Xüsusi hissəsində birbaşa göstərilən hallarda, Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi (CM-in 16.2-ci maddəsi).

Maddənin mahiyyətindən göründüyü kimi, təkrar cinayətlər eyni və həmcins cinayətlərə bölünür. CM-in eyni tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin təkrar törədilməsi eyni cinayətlər hesab olunur (məsələn, şəxs iki oğurluq cinayəti və ya ardıcıl olaraq iki dəfə talama məqsədi olmadan qanunsuz olaraq avtomobil və ya başqa nəqliyyat vasitəsi ələ keçirmə cinayəti törədir).

Həmcins cinayətlər isə oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan cinayətlərin qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan təkrar törədilməsi kimi qəbul edilir (CM-in 177-185-ci maddələri).

CM-in 16-cı maddəsində nəzərdə tutulan təkrarlıq:

- həm ehtiyatsızlıqdan, həm də qəsdən törədilən cinayətlər zamanı;

- cinayətləri təkrar törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmadığı halda;

- şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi zamanı;

- eyni və həmcins cinayətlərin törədilməsi zamanı yaranır.

Cinayətlərin çoxluğunun digər forması cinayətlərin məcmusudur. CM-in 17.1-ci maddəsinə əsasən, bu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş iki və ya daha çox cinayətin törədilməsi, həmin cinayətləri törətmiş şəxs onlardan heç birinə görə məhkum olunmamışdırsa və ya qanunla müəyyən edilmiş əsaslar üzrə cinayət məsuliyyətindən azad edilməmişdirsə, habelə bu cinayətlərdən heç birinə görə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddəti keçməmişdirsə, cinayətlərin məcmusunu yaradır. Göstərilən maddənin mahiyyətindən belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayətlərin məcmusu aşağıdakı əlamətlərlə səciyyələnir:

- şəxsin iki və ya daha artıq cinayət törətməsi;

- ona daxil olan cinayətlərin hər birində müstəqil cinayət tərkibi əlamətlərinin mövcudluğu;

- cinayətlərin məhkumluğu olmayan şəxs tərəfindən törədilməsi;

- yalnız müxtəlif cinsli cinayətlərin törədilməsi;

- cinayətlərin müxtəlif vaxtlarda və ya eyni vaxtda törədilib-törədilməməsindən asılı olmayaraq yaranması.

Cinayətlərin məcmusu təkrar cinayətlərdən onunla fərqlənir ki, cinayətlərin təkrar törədilməsi Məcəllənin eyni və ya oxşar maddələri ilə nəzərdə tutulan cinayətin iki və ya iki dəfədən çox törədilməsi ilə əlaqədar yarandığı halda, cinayətlərin məcmusu Məcəllənin müxtəlif maddələri ilə nəzərdə tutulmuş cinayətlərin törədilməsi ilə yaranmış olur.

Keçmiş cinayət qanunvericiliyindən fərqli olaraq, qüvvədə olan CM ilk dəfə olaraq cinayətlərin çoxluğu kimi cinayətlərin residivinin anlayışını və növlərini tənzimləyir.

CM-in 18-ci maddəsinə əsasən, şəxsin əməlində residivin mövcud olması üçün iki şərt tələb olunur:

- şəxsin əvvəllər qəsdən cinayət törətməyə görə məhkumluğunun olması;
- şəxsin qəsdən cinayət törətməsi.

Bununla yanaşı, cinayətlərin residivi özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir:

- residivi təşkil edən cinayətlərin ardıcıl olaraq törədilməsi;
- əvvəllər törədilmiş cinayətə görə qanunla müəyyən edilmiş qaydada götürülməmiş və ya ödənilməmiş məhkumluğun olması (Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Məhkəməsi Plenumunun 6 sentyabr 2010-cu il tarixli Qərarı);
- əvvəllər törədilmiş cinayətə görə məhkəmə tərəfindən təyin edilmiş cəzanın tam və yaxud qismən çəkilməsi.

Qeyd olunanlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayətlərin residivini cinayətlərin çoxluğunun digər formalarından, xüsusilə də təkrarlıqdan fərqləndirən xüsusiyyətlər mövcuddur. Bunlar aşağıdakılardır:

- şəxsin əvvəllər törədilmiş cinayətə görə qanunla müəyyən edilmiş qaydada götürülməmiş və ya ödənilməmiş məhkumluğunun olması;
- şəxs tərəfindən qəsdən yeni cinayətin törədilməsi.

Bu fərqləndirmə müraciətdə göstərilən məsələnin həll edilməsində əsas rol oynayır. CM-in 18-ci maddəsində residivin 3 növü müəyyən olunmuşdur: sadə, təhlükəli və xüsusilə təhlükəli. Bu maddənin mənasına və mahiyyətinə görə residiv aşağıdakı əsaslara görə təsnifləşdirilmişdir:

- şəxs tərəfindən törədilmiş cinayətlərin xarakterinə;
- şəxsin məhkumluqlarına;
- qəsdən törədilən cinayətlərin ağırlıq dərəcəsinə görə.

Məhkumluğun və törədilən cinayətlərin ağırlıq dərəcəsinə görə residiv sadə və mürəkkəb residivə bölünür. Bu barədə CM-in 18-ci maddəsində ətraflı açıqlama verilmişdir.

Cinayətlərin xarakteri baxımından residiv ümumi və xüsusi residivə bölünür.

Eyni obyektlərə yönəlməyən və müxtəlif təqsir formalarına malik cinayətlər ümumi növ cinayətlərin residivi hesab edilir.

Tərkibinə eyni və ya həmcins cinayətlərin daxil olduğu cinayətlər isə xüsusi növ cinayətlərin residivi hesab edilir. Qeyd edildiyi kimi, eyni cinayətlər eyni tərkib əlamətlərinə malik olan, həmcins cinayətlər isə oxşar tərkib əlamətlərinə malik olan qəsdən törədilən cinayətlərdir.

Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu diqqəti ona cəlb edir ki, qanunverici qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən cinayətin törədilməsini birmənalı olaraq cinayətin residivi kimi qeyd edir. Qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən eyni və ya həmcins cinayətin törədilməsi də məhz cinayətin residivi kimi qəbul edilir və bu halda onun əməli cinayətlərin təkrar törədilməsi əlaməti ilə tövsif edilə bilməz. Qeyd edildiyi kimi, CM-in 16-cı maddəsinin mənasına və mahiyyətinə görə, bu maddədə nəzərdə tutulmuş cinayətlər o zaman təkrar törədilmiş hesab olunur ki, şəxs həmin cinayətlərin heç birinə görə məhkum olunmamış olsun. Belə nəticə cinayət qanununun tələblərindən, eləcə də Konstitusiyası Məhkəməsi tərəfindən formalaşdırılmış hüquqi mövqelərdən irəli gəlir. Konstitusiyası Məhkəməsinin Plenumu "Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 72, 73 və 74-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş "ilk dəfə böyük ictimai təhlükə törətməyən cinayət törətmiş şəxs" anlayışının şərh edilməsinə dair" 25 dekabr 2009-cu il tarixli Qərarında CM-in 16-cı maddəsinin mahiyyətini açıqlayaraq qeyd etmişdir ki, əvvəllər bir və ya bir neçə cinayət törətməsinə dair güclü əsaslı şübhələr olduqda və bu şübhələr nəticəsində həmin şəxsə qarşı ittiham irəli sürüldükdə, qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmü olmadan şəxsin əvvəllər cinayət törətmiş şəxs qismində cinayət təqibinə məruz qalması mümkündür. Bu, təqsirsizlik prezumpsiyası ilə ziddiyyət təşkil etmir. Şəxsin cinayətin törədilməsində təqsirli olub-olmaması məsələsi isə işin mahiyyəti üzrə qəbul edilən məhkəmə hökmü ilə həll olunur.

Həmin Qərar da daha sonra göstərilmişdir ki, ibtidai araşdırmanın gedişində bir neçə cinayət əməlinin törədilməsinə dair güclü əsaslı şübhələrin müəyyən edilməsinə baxmayaraq, təqsirsizlik prezumpsiyasına əsaslanmaqla bu cinayətlərdən heç olmasa biri üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə hökmünün çıxarılmamasına istinadən əməlin ilk dəfə törədilmiş hesab olunması, cinayətlərin təkrar törədilməsinin və ya cinayətlərin məcmusunun yaranmasının obyektiv həqiqət kimi inkarına gətirib çıxara bilər. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, cinayətlərin residivi müəyyən edildikdə, CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində residiv cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmadığı halda, CM-in 61.1.1-ci maddəsinə əsasən o, cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalıdır. Beləliklə, cinayətlərin residivi müəyyən edildikdə, CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində residiv cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmadığı halda, CM-in 61.1.1-ci maddəsinə əsasən o cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalı və təqsirləndirilən şəxsə CM-in 65-ci maddəsi tətbiq edilməklə cəza təyin olunmalıdır. Əvvəlki cinayətə görə cəzanı çəkmiş, lakin məhkumluğu ödənilməmiş və ya götürülməmiş şəxsin yenidən cinayət törətməsi onu göstərir ki, şəxs barəsində tətbiq edilən cinayət hüquqi təsir tədbiri gözlənilən səmərəni verməmiş, şəxs təhlükəli meyllərin və vərdişlərin təsirindən azad olmamışdır. Buna görə də, ilk dəfə məhkum olunmuş şəxslərə nisbətən residiv hesab olunan cinayətləri törətmiş şəxslər daha təhlükəli hesab edirlər. Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu bir sıra qərarlarında vurğulamışdır ki, məhkumluq təkcə şəxsin məhkum olunması və ona cəzanın təyin edilməsi faktı ilə şərtləndirilmir. Məhkumluq şəxs tərəfindən təkrarən cinayət törədilərkən cinayət qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş hüquqi nəticələrə səbəb olan məhkumun hüquqi vəziyyətini ifadə edir; şəxsə olan ödənilməmiş və ya götürülməmiş məhkumluq, onunla dövlət arasında cinayət-hüquqi tənzimləmə əsasında formalaşan, bu şəxs tərəfindən yeni cinayətlər törədilərkən onun şəxsiyyətinin və törətdiyi cinayətlərin yüksək təhlükəli kimi qiymətləndirilməsinə xidmət edən xüsusi ictimai-hüquqi münasibətlər yaradır və buna görə onun barəsində daha ağır tədbirlərin tətbiqini nəzərdə tutur. Qeyd edilənləri nəzərə alaraq Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu belə nəticəyə gəlir ki:

- Qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən eyni və ya həmcins cinayətin törədilməsi cinayətin residivi kimi qəbul edilməlidir. Həmin şəxsin əməli eyni zamanda cinayətlərin təkrar törədilməsi əlaməti ilə tövsif edilə bilməz.

- Cinayətlərin residivi müəyyən edildikdə, CM-in Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində residiv cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmadığı halda, həmin Məcəllənin 61.1.1-ci maddəsinə əsasən cinayətlərin residivi cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalı və təqsirləndirilən şəxsə həmin Məcəllənin 65-ci maddəsi tətbiq edilməklə cəza təyin olunmalıdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin VI hissəsini, "Konstitusiya Məhkəməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 60, 62, 63, 65-67 və 69-cu maddələrini rəhbər tutaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Plenumu

QƏRARA ALDI:

1. Qəsdən cinayət törətməyə görə əvvəllər məhkum olunmuş şəxs tərəfindən yenidən qəsdən eyni və ya həmcins cinayətin törədilməsi cinayətin residivi kimi qəbul edilməlidir. Həmin şəxsin əməli eyni zamanda cinayətlərin təkrar törədilməsi əlaməti ilə tövsif edilə bilməz.

2. Cinayətlərin residivi müəyyən edildikdə, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddəsində residiv cinayət tərkibinin əlaməti kimi nəzərdə tutulmadığı halda, həmin Məcəllənin 61.1.1-ci maddəsinə əsasən cinayətlərin residivi cəzanı ağırlaşdıran hal kimi nəzərə alınmalı və təqsirləndirilən şəxsə həmin Məcəllənin 65-ci maddəsi tətbiq edilməklə cəza təyin olunmalıdır.

3. Qərar dərc edildiyi gündən qüvvəyə minir.

4. Qərar "Azərbaycan", "Respublika", "Xalq qəzeti", "Bakinski raboçi" qəzetlərində, "Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin Məlumatı"nda dərc edilsin.

5. Qərar qətidir, heç bir orqan və ya şəxs tərəfindən ləğv edilə, dəyişdirilə və ya rəsmi təfsir edilə bilməz.

“Məhkəmələr tərəfindən tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi təcrübəsi haqqında” Ali Məhkəmənin Plenumunun

QƏRARI

08 noyabr 2012-ci il

№ 8

Bakı şəhəri

Azərbaycan dövləti müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra əhalinin sağlamlığının qorunması, tibbi yardımın səviyyəsinin yaxşılaşdırılması vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsinin tərkib hissəsi kimi müəyyən edilmiş, bu istiqamətdə bir çox məqsədyönlü işlər aparılmaqla yanaşı dünya standartlarına uyğun olan qanunlar qəbul edilmiş, Azərbaycan bir sıra beynəlxalq müqavilələrə qoşulmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 41-ci maddəsinə əsasən, hər kəsin sağlamlığını qorumaq və tibbi yardım almaq hüququ vardır. Dövlət müxtəlif mülkiyyət növləri əsasında fəaliyyət göstərən səhiyyənin bütün növlərinin inkişafı üçün zəruri tədbirlər görür, sanitariya-epidemiologiya salamatlığına təminat verir, tibbi sığortanın müxtəlif növləri üçün imkanlar yaradır.

Hər kəsin sağlamlığının qorunması və tibbi yardım almaq hüququ “Ümumdünya insan hüquqları Bəyannaməsinin” 25-ci, “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq paktın 12-ci maddəsində təsbit edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası 28 mart 1997-ci il tarixdə Moskva şəhərində imzalanmış “Psixi pozuntulardan əziyyət çəkən şəxslərin məcburi müalicəsinin keçirilməsi üçün verilməsi haqqında” Beynəlxalq Konvensiyaya qoşulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət qanunvericiliyi cinayət əməlini anlaqsız vəziyyətdə törətmiş, cinayət törətdikdən sonra cəzanın təyin edilməsini və ya onun icrasını istisna edən psixi xəstəliyə düçar olmuş, cinayət törətmiş və anlaqlılığı istisna etməyən psixi pozuntu vəziyyətində olan və cinayət törətmiş, alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan müalicəyə ehtiyacı olan şəxslərə məhkəmə tərəfindən tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin təyin edilməsini nəzərdə tutmuşdur. Məhkəmələr tərəfindən tətbiq edilən cinayət hüquqi xarakterli bu tədbirlərin tətbiqinin əsas məqsədi psixi pozuntuya tutulmuş şəxslərin müalicə edilməsi və ya psixi vəziyyətlərinin yaxşılaşdırılması, hüquq və maraqlarının qorunması, habelə onlar tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınmasından ibarətdir. Belə tədbirlərin tətbiqi zamanı qeyd olunan hallarla yanaşı mütləq şəkildə şəxsin ətrafdakılar və ya özü üçün təhlükəli olması da nəzərə alınmalıdır.

Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi ilə əlaqədar meydana çıxan bəzi münasibətlər “Psixiatriya yardımı haqqında”, “Azərbaycan Respublikasında dövlət məhkəmə-ekspertizası fəaliyyəti haqqında” və “Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunları ilə nizamlanır.

Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin məhkəmələr tərəfindən tətbiqi təcrübəsinin ümumiləşdirilməsinin nəticələrinə əsaslanaraq, bu sahədə qanunvericiliyin tələblərinə ümumən əməl edilməsini qeyd edərək, aşkar edilmiş qanun pozuntularının aradan qaldırılması, tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin məhkəmələr tərəfindən tətbiqində vahid məhkəmə təcrübəsinin təmin edilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin Plenumu Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 131-ci maddəsinə, “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 79 və 80-ci maddələrini rəhbər tutaraq,

QƏRARA ALIR:

1. Məhkəmələrə izah edilsin ki, tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat zamanı Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının, beynəlxalq müqavilələrin, cinayət, cinayət-prosessual və cəzaların icrası qanunvericiliyinin tələbləri, İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin

təcrübəsi və Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin şərtləri rəhbər tutulmalıdır. “Hüquq pozucuları ilə davranış və cinayətkarlığa qarşı mübarizə” üzrə BMT-nin 30 avqust 1955-ci il tarixdə keçirilmiş Birinci Konqresində qəbul edilmiş “Məhkumlarla davranışın minimal standart qaydalarında” müəyyən edilir ki, psixi xəstə hesab edilənlər həbsxanaya salınmamalı və eyni zamanda onların psixi xəstələr üçün müəssisələrə tezliklə keçirilməsi üçün tədbir görülməlidir (82-ci qayda). Psixi xəstələrin müdafiəsi və psixiatrik yardımının yaxşılaşdırılması prinsipləri (BMT-nin Baş Assambleyasının 17 dekabr 1991-ci il tarixli qətnaməsi ilə təsdiq edilmişdir) nəzərdə tutur ki, cinayət qanunu ilə qadağan edilmiş əməl törətmiş şəxslərə münasibətdə, əgər onların psixi xəstəlikdən əziyyət çəkmələri ehtimal edilsə və ya müəyyən edilmişdirsə, onların hüquqlarına xələl gətirmədən belə hallarda zəruri dəyişikliklər və məhdudiyətlər, ümumi müdafiə prinsipləri tam həcmdə tətbiq edilməlidir (20-ci prinsip).

“Psixi pozuntulardan əziyyət çəkən şəxslərin məcburi müalicəsinin keçirilməsi üçün verilməsi haqqında” Konvensiyaya əsasən Azərbaycan Respublikasına verilmiş şəxslərə münasibətdə tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinin dəyişdirilməsi, uzadılması və ləğv edilməsi ilə əlaqədar məsələləri həll edərkən məhkəmələr həmin Konvensiyanın müddəalarını rəhbər tutmalıdırlar.

2. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinin məhkəmə aidiyyəti Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin (bundan sonra CPM) 66-76-cı maddələri ilə müəyyən edilmiş cinayət işlərinin ümumi aidiyyət qaydalarına əsasən, həmin tədbirlərin tətbiqinin uzadılması, dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi məsələlərinə həmin tədbirin tətbiq edildiyi yerin məhkəməsi tərəfindən baxılır. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edildiyi yer dedikdə məcburi müalicənin həyata keçirildiyi müalicə müəssisəsinin yerləşdiyi ərazi nəzərdə tutulur.

3. Şübhəli, təqsirləndirilən şəxsə və məhkuma əvvəllər psixi pozuntu diaqnozu qoyulması, psixiatrik kömək göstərilməsi, psixiatrik stasionarına yerləşdirilməsi, başqa cinayət işi üzrə anlaşıq hesab edilməsi, psixi vəziyyətinə görə hərbi xidmətə yararsız hesab edilməsi, psixi inkişafı zəif və məhdud olan şəxslər üçün məktəblərdə təhsil alması, əvvəllər kəllə-beyin travması alması, habelə mümkün psixi pozuntunun mövcudluğuna dəlalət edən hərəkətlərindəki və ifadələrindəki qəribəliklər, özünün psixi nigarançılığı barədə şəxsi mülahizələri və s. belə şübhələr olduqda CPM-nin 140.0.2-ci maddəsinə əsasən məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının təyin edilməsi və keçirilməsi vacibdir.

Məhkəmə-psixiatrik ekspertizası təyin edilərkən ekspertlər qarşısında elə suallar qoymaq lazımdır ki, onların həlli cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş ictimai təhlükəli əməli törədən zaman və sonra şəxsin öz hərəkətlərinin (hərəkətsizliyinin) faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etmək və ya onları idarə etmək iqtidarında olub-olmamasını, psixi pozuntunun dərəcəsini və xarakterini, şəxsin özünə və ətrafdakılara qarşı təhlükəliliyini, yaxud onun başqa əhəmiyyətli zərər vurmasının mümkünliyünü, daimi və intensiv müşahidə tələb edib-etməməsini, xəstəliyin ehtimal edilən müalicə müddətini, psixi pozuntunun tranzitor (qısa müddətli), yaxud xroniki olub-olmamasını, tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin məhz hansı növünün tətbiqinin zəruriliyini və həmin şəxsin psixi pozuntusunun dərəcəsi və xarakteri nəzərə alınmaqla öz prosessual hüquqlarını şəxsən həyata keçirmək imkanında olmasını müəyyən etmək mümkün olsun.

Məhkəmələrə izah olunsun ki, məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının təyin olunması haqqında qərara əsasən psixiatriya sahəsində yüksək biliyə və təcrübəyə malik olan müxtəlif səhiyyə müəssisələrinin mütəxəssisləri ekspertizanın keçirilməsinə cəlb edilə bilərlər.

Ekspertizanın rəyində istifadə edilən metodlar göstərilməklə aparılmış tədqiqatın məzmunu və nəticələri, tədqiqatın nəticələrinin qiymətləndirilməsi, qoyulmuş suallar üzrə yekun nəticələrin əsaslandırılması konkret və dəqiq ifadə olunmalıdır.

4. Stasionar məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının keçirilməsi üçün şəxsin psixiatriya stasionarına yerləşdirilməsi cinayət təqibi orqanının müraciəti üzrə məhkəmənin qərarı əsasında 30 gündən çox olmayan müddətə (ekspertin təqdimatı əsasında məhkəmə bu müddəti daha 30 gün artırma bilər) təmin edilməlidir (CPM-nin 444.1.4-cü və 444.2.1-ci maddələri, “Dövlət məhkəmə ekspertizası fəaliyyəti haqqında” Qanunun 30-31-ci maddələri).

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 28-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş azadlıq hüququnun təmin edilməsinə dair müddəalara və CPM-nin 158.2.3-cü maddəsinin qaydalarına əsasən psixiatriya stasionarlarında məcburi müayinədə bir gün olma müddəti bir gün azadlıqdan məhrum edilmə hesabı ilə cəza müddətinə hesablanır.

5. Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin ekspertizanın rəyinə əsasən özü və ətrafdakılar üçün təhlükəli olması müəyyən edildikdə, eləcə də cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulmuş şəxsin səhhətinin vəziyyəti qətimkan tədbiri seçilməsinə mane olduqda ekspertin rəyi alındığı vaxtdan həmin şəxsin haqqında müstəntiqin əsaslandırılmış vəsatəti və ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun təqdimatı üzrə məhkəmənin qərarı ilə qətimkan tədbiri əvəzinə təhlükəsizlik tədbiri kimi psixiatriya stasionarına yerləşdirmə tətbiq edilə, barəsində əvvəllər seçilmiş qətimkan tədbiri təhlükəsizlik tədbirinə dəyişdirilə bilər. (CPM-nin 474.3, 483.2-ci maddələri). Həmin şəxs özü və ətrafdakılar üçün təhlükəli hesab edilmədikdə, lakin xəstəliyin xarakterinə görə əsas həyatı tələbatını müstəqil təmin etmək qabiliyyətində olmadıqda, müstəntiqin, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurorun və ya məhkəmənin əsaslandırılmış qərarı ilə onun barəsində qətimkan tədbiri əvəzinə səhiyyə orqanlarına bildirilməklə qohumlarının, himayəçilərinin və qəyyumlarının himayəsinə vermə tətbiq edilə bilər (CPM-nin 474.2-ci maddəsi).

Şəxsin psixiatriya stasionarına yerləşdirilməsi, orada saxlanması müddətinin uzadılması barədə məhkəmənin qərarından məhkəmə nəzarəti qaydasında apellyasiya məhkəməsinə həmin şəxs, onun müdafiəçisi, qanuni nümayəndəsi tərəfindən apellyasiya şikayəti, ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror tərəfindən isə apellyasiya protesti verilə bilər.

6. Barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat başlandığı andan şəxsin qanuni nümayəndəsinin iştirakı məcburidir. Şəxsin qanuni nümayəndəsi kimi yaxın qohumları, tibb müəssisəsinin nümayəndəsi və CPM-nin 7.0.30-cü maddəsində göstərilən digər şəxslər ola bilər. Yaxın qohumlar olmadıqda və ya onlar işdə iştirak etməkdən imtina etdikdə qanuni nümayəndə kimi qəyyumluq və himayə orqanı çıxış edə bilər.

Məhkəmə qanuni nümayəndənin CPM-nin 101.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prosessual hüquqlarını həyata keçirmək imkanını təmin etməlidir. Bundan başqa qanuni nümayəndəyə onun tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsinə dair təşəbbüs hüququnun və CPM-nin 478 və 486-cı maddələrinə əsasən həmin təşəbbüsə baxılmasında iştirak etmək hüququnun olması izah edilməlidir.

Məhkəmə barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxsin qanuni nümayəndəsini onun razılığı ilə şahid qismində dindirilməsi barədə qərar qəbul edə bilər və bu halda ona CPM-nin 95.6-cı maddəsində nəzərdə tutulmuş hüquqları izah olunur. Qanuni nümayəndənin dindirilməsi zamanı, o, yalnız bilə-bilə yalan ifadə verməyə görə cinayət məsuliyyəti barədə xəbərdar edilir.

Qanuni nümayəndə təmsil etdiyi şəxsin qanuni maraqlarına zidd hərəkət etdikdə məhkəmə onu işdə iştirakdan kənarlaşdıra bilər. Bu halda məhkəmə başqa şəxsi yuxarıda göstərilən qaydada qanuni nümayəndə qismində təyin edərək onun öz hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin edir.

7. CPM-nin 469.2-ci və 480-cü maddələrinin mənasına görə müstəntiq və ya ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokuror, buna kifayət qədər əsaslar olduqda şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat başlanması barədə qərar qəbul edir. Cinayət təqibi zamanı şəxsin psixi pozuntuya tutulması aşkar edildiyi andan müdafiəçisinin iştirakı məcburidir və barəsində icraat aparılan şəxsin müdafiəçidən imtinası qəbul olunmur (CPM-nin 92.3.3, 92.3.8, 92.3.12, 92.12-ci, 472.1-ci və 481-ci maddələri). Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat (ibtidai istintaq) zamanı göstərilən tələblərə əməl edilməməsi məhkəmə tərəfindən müəyyən edildikdə CPM-nin 303.3.1-ci maddəsinə əsasən cinayət işinin baxılmasına xitam verilir və iş ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarılır.

8. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair materialın məhkəməyə göndərilməsi barədə qərarın surəti zərər çəkmiş şəxsə, onun qanuni nümayəndəsinə, barəsində icraat aparılan şəxsə, onun qanuni nümayəndəsinə, müdafiəçisinə göndərilməlidir.

9. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi barədə materialı aldıqdan sonra, hakim CPM-nin 299-cü maddəsinin qaydalarına əsasən hazırlıq iclasını keçirir və CPM-nin 299.3-cü maddəsində göstərilən başqa əsaslar olmadıqda materialı məhkəmə baxışına təyin edir. Barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxs, onun qanuni nümayəndəsi və müdafiəçisi məhkəmə hazırlıq iclasının və məhkəmə baxışı iclasının tarixi, vaxtı və yeri barədə qabaqcadan xəbərdar edilməlidirlər. Barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxsin CPM-nin 299.9-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna edilməklə məhkəmə iclasında iştirak etmək hüququ təmin edilməlidir. Məhkəmə iclasında iştirak edən barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxsə CPM-nin 91-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş prosessual hüquqları izah edilməli və bu hüquqları həyata keçirmək imkanı yaradılmalıdır. Bu şəxsin məhkəmə iclasında iştirakının göstərilən əsaslar olmadan təmin edilməməsi CPM-nin 391.8.8-ci və 416.0.18-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş kobud qanun pozuntuları kimi qiymətləndirilir və bu pozuntular məhkəmə qərarının ləğvinə səbəb olur.

10. Barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxsin ifadələri həmin şəxsin psixi vəziyyətinin, tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin növünün müəyyən edilməsində, eləcə də onun özünə və ya başqalarına qarşı təhlükəliliyi və ya onlara digər əhəmiyyətli zərər vurmasının mümkünlüyünün qiymətləndirilməsində nəzərə alınır.

11. Məhkəmə iclasında cinayət qanunu ilə qadağan edilmiş əməlin məhz həmin şəxs tərəfindən törədilməsi, onda psixi pozuntunun olması ilə əlaqədar özünə və ətrafdakılara qarşı təhlükəliliyi və ya onlara qarşı digər əhəmiyyətli zərər vurmasının mümkünlüyünə dəlalət edən hallar, özünə və ətrafdakılara qarşı zorakı hərəkətlər etməyə, digər ictimai təhlükəli əməl törətməyə meyilliliyi (özgə əmlakını götürmək, yandırmaq, yaxud başqa üsulla zədələmək, məhv etmək və sair bu kimi hallar), məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının rəyi ilə təsdiq edilən ruhi pozuntunun xarakteri, eləcə də belə şəxsin ictimai təhlükəli niyyətlərinin həyata keçirilməsi imkanları, habelə CPM-nin 477.2-ci maddəsinə əsasən sübut edilməsi zəruri olan başqa hallar qanunla müəyyən edilmiş qaydada yoxlanılmalıdır. Anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs öz psixi vəziyyətinə görə təhlükəli hesab edilmədikdə məhkəmə iş üzrə icraata xitam verir və zəruri materialları bu şəxslərin sonrakı müalicə olunması, yaxud müvafiq psixiatriya müəssisələrinə göndərilməsi məsələsinin Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş qaydada həll edilməsi üçün şəxsin daimi yaşayış yeri üzrə səhiyyə orqanlarına göndərir (Azərbaycan Respublikası CM-nin (bundan sonra CM-nin) 93.4-cü maddəsi).

12. Məhkəməyə ittiham aktı və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatın nəticələrinə dair yekun protokolu ilə daxil olmuş işin məhkəmə araşdırması zamanı şəxsin ictimai təhlükəli əməl törədərkən anlaqsız vəziyyətdə olması və ya cinayət törətdikdən sonra onun öz hərəkətlərinin faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etmək və ya onları idarə etmək iqtidarından məhrum edən psixi xəstəliyə tutulması müəyyən edildikdə məhkəmə cinayət işini ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora qaytarmadan CPM-nin LV və LVI fəsilələrində nəzərdə tutulmuş qaydada icraatı davam etdirir və icraatın nəticələrinə dair müvafiq qərar qəbul edir.

Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraatın ibtidai istintaq şəklində aparılmaması birinci instansiya məhkəməsinin hazırlıq iclasında müəyyən edildikdə CPM-nin 303.3.9-cu maddəsi ilə müəyyən edilmiş əsasların olub-olmaması araşdırılmalıdır.

13. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin növünü müəyyən edərkən məhkəmə qəbul etdiyi qərarı CM-nin 96-98-ci maddələrinin göstərişlərini rəhbər tutmaqla barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi nəzərdə tutulmuş şəxsin psixi vəziyyəti barədə məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının rəyini və iş üzrə toplanmış başqa sübutları müqayisəli şəkildə qiymətləndirməklə əsaslandırılmalıdır.

14. Cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş əməlin şəxs tərəfindən anlaqsız vəziyyətdə törədilməsi sübuta yetirildikdə və tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi əsasları müəyyən edildikdə məhkəmə CM-nin 21.1-ci maddəsinə əsasən onun cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi və barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi barədə qərar qəbul edir. Bu zaman qərarın təsviri hissəsində məhkəmə tərəfindən tədqiq edilmiş sübutlara əsasən müəyyən edilmiş şəxsin törətdiyi əməlin halları, əməllərinə hüquqi qiymət verilməsi və qəbul edilmiş qərarın motivləri, nəticə hissəsində isə şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi və ona tətbiq edilən tibbi xarakterli məcburi tədbirin növü, habelə maddi sübutların taleyinin həlli göstərilməlidir.

15. Cinayət işinə və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materiallarına və xüsusi ittiham qaydasında şikayət üzrə işə birinci instansiya məhkəməsində baxılarkən təqsirləndirilən şəxsin CM-nin 21.3-cü maddəsinin təsiri altına düşən xəstəliyə düçar olması müəyyən edildikdə məhkəmə işə baxılmasını davam etdirməklə əməlin törədilib-törədilməməsi, həmin əməldə cinayət tərkibinin olub-olmaması, həmin əməlin təqsirləndirilən şəxs tərəfindən törədilib-törədilməməsi, şəxsin psixi xəstəliyə tutulub-tutulmaması, xəstəliyin xarakterini və xəstəlik vəziyyətinin baş verdiyi vaxtı, şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsinə ehtiyacın olub-olmaması və olduğu halda məhz hansı tədbirin tətbiq edilməsinə ehtiyacı olması kimi məsələləri yoxlamalı və araşdırılmış sübutlarla şəxsin ona ittiham olunmuş cinayət əməlini törətməsi, cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulması və tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiqinə ehtiyacı olması təsdiq olunduqda, onun haqqında belə tədbirin tətbiq edilməsi, iş üzrə icraatın isə dayandırılması haqqında qərar çıxarır. Təqsirləndirilən şəxsin barəsində çıxarılmış ittiham hökmündən verilmiş apellyasiya şikayəti və apellyasiya protesti əsasında işə baxılarkən onun cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulması və bunun nəticəsində öz əməlinin (hərəkət və hərəkətsizliyinin) faktitki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etmək və ya həmin əməli idarə etmək imkanından məhrum olması müəyyən edildikdə apellyasiya instansiyası məhkəməsi bu bəndin birinci abzasında göstərilən halları yoxlamalı və həmin hallar sübuta yetirildikdə təqsirləndirilən şəxsin haqqında tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsi, iş üzrə icraatın isə dayandırılması haqqında qərar çıxarılır. Bu halda təqsirləndirilən şəxsin barəsində CM-nin 78-ci maddəsi tətbiq olunmur. Təqsirləndirilən şəxsə bəraət verilməsi əsasları apellyasiya baxışı mərhələsində müəyyən edildikdə, birinci instansiya məhkəməsinin hökmü ləğv edilməklə, bəraət hökmü çıxarılır və materiallar müalicə və ya psixiatrik yardıma ehtiyacı olan şəxsin psixiatriya dispanser müşahidəsi və psixiatriya stasionarında yerləşdirilməsi məsələlərinin həll edilməsi üçün onun yaşayış yeri üzrə səhiyyə orqanına göndərilir.

16. Məhkəmələrə izah edilsin ki, ibtidai araşdırma orqanı tərəfindən anlaqsız vəziyyətdə cinayət törətməsi və ya cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulması hesab edilmiş şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsinə dair məsələyə birinci instansiya məhkəməsinin məhkəmə iclasında baxılarkən belə şəxsin həm cinayət törədərkən, həm də bundan sonra öz əməlinin (hərəkət və ya hərəkətsizliyini) faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etməsi və ya həmin əməli idarə edə bilməsi aşkar edildikdə, məhkəmə tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsinə dair icraata xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edir. Bu bəndin birinci abzasında göstərilən hal şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsi haqqında qərardan verilmiş apellyasiya şikayətinə və ya apellyasiya protestinə baxılarkən müəyyən edildikdə apellyasiya instansiyası məhkəməsi tərəfindən birinci instansiya məhkəməsinin qərarının ləğv edilməsi və tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsinə dair icraata xitam verilməsi haqqında qərar qəbul edilir.

Hər iki halda məhkəmə həmçinin cinayət işinin materiallarını ibtidai araşdırmanın aparılması üçün göndərilməsi haqqında məsələni də həll edir.

17. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin uzadılması, dəyişdirilməsi və ləğv edilməsi barədə qərarların surəti bu tədbiri tətbiq etmiş məhkəməyə göndərilir. Şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbir tətbiq etmiş məhkəmə, həmin tədbirlərin dəyişdirilməsi, müddətinin uzadılması və ləğv edilməsinə iş üzrə icraat təzələnməyədək bütün müddət ərzində nəzarət edir.

18. Cinayət törətmiş bir neçə şəxs barəsində məhkəmədə işə baxılarkən, onlardan birinin cinayəti anlaşıqz vəziyyətdə törətməsi müəyyən edildikdə məhkəmə belə şəxs barəsində işi ayrıca icraata ayırmaqla həmin şəxsin cinayət məsuliyyətindən azad edilməsi və barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsi haqqında qərar qəbul edir. İştirakçılıqla cinayət törətmiş şəxslərdən birinin cinayət törətdikdən sonra CM-nin 21.3-cü maddəsinin təsiri altına düşən psixi xəstəliyə tutulması müəyyən edildikdə məhkəmə həmin şəxs haqqında cinayət işini ayrıca icraata ayırmaqla, barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbir tətbiq edilməsi və ona dair cinayət işi üzrə icraatın dayandırılması barədə qərar qəbul edir.

19. CM-nin 22-ci maddəsinə əsasən anlaşıqz vəziyyətdə olan, lakin cinayət törətdiyi zaman psixikanın pozulması nəticəsində öz əməlinin (hərəkət və ya hərəkətsizliyinin) faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini tam dərk etməyən və ya həmin əməli idarə edə bilməyən şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb edilir. Anlaşıqlığı istisna etməyən psixi pozuntu məhkəmə tərəfindən cəza təyin edilərkən nəzərə alınır və bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edilməsi üçün əsas ola bilər. Müəyyən müddətə və ya ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxsin barəsində təyin edilmiş məcburi ambulatoriya müşahidəsi və psixiatr müalicəsi növündə tibbi xarakterli məcburi tədbirin icrası cəzanı icra edən müəssisə və ya orqanlar tərəfindən təmin edilir.

20. Anlaşıqz vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxs ictimai təhlükəli olmadıqda və onun tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə ehtiyacı olmadıqda, eləcə də məhkəmə baxışı zamanı sağaldıqda məhkəmə iş üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərar çıxarır (CPM-nin 39.1.10-cu, 477.4-cü maddələri). CPM-nin 39-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş cinayət təqibinə xitam verilməsi əsasları müəyyən edildikdə şəxsin xəstəliyinin mövcudluğundan və xarakterindən asılı olmayaraq CPM-nin 43.3-cü maddəsinin göstərişi nəzərə alınmaqla məhkəmə cinayət işinə xitam verilməsi barədə qərar qəbul edir. İbtidai araşdırma orqanı tərəfindən cinayət məsuliyyətinə cəlb edilmiş, lakin birinci instansiya məhkəməsində anlaşıqz vəziyyətdə cinayət törətməsi və ya cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə düçar olması hesab edilmiş şəxsin barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiq edilməsi haqqında qərardan verilmiş apellyasiya şikayətinə və ya apellyasiya protestinə baxılarkən həmin şəxsə bəraət verilməsi əsasları aşkar edildikdə apellyasiya instansiyası məhkəməsi birinci instansiya məhkəməsinin qərarını ləğv etməklə onun barəsində bəraət hökmü çıxarır. Psixi xəstəlikdən əzab çəkən şəxsin barəsində cinayət təqibinə bəraətverici əsaslarla xitam verildikdə və ya onun barəsində bəraət hökmü çıxarıldıqda və cinayət törətmiş şəxs müəyyən edilməmiş qaldıqda məhkəmə CPM-nin 350-ci maddəsinin tələblərinə müvafiq olaraq cinayət işini və ya sadələşdirilmiş icraat materiallarını ibtidai araşdırmaya prosessual rəhbərliyi həyata keçirən prokurora göndərir.

Bu bənddə göstərilən hallarda məhkəmənin hökmünün və ya qərarının surəti müalicə və ya psixitariya yardımına ehtiyacı olan şəxsin psixitariya dispanser müşahidəsi və ya psixitariya stasionarına yerləşdirilməsi məsələsinin həll edilməsi üçün onun yaşayış yeri üzrə səhiyyə orqanına göndərilir. ("Psixiatriya yardımı haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 19.5, 21 və 22-ci maddələri).

21. Cinayət törətmiş, alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan müalicəyə ehtiyacı olan şəxslərə tibbi xarakterli məcburi müalicə tədbiri CM-nin 93.1.4-cü maddəsinə əsasən məhkəmənin ittiham hökmü ilə təyin edilir və belə şəxslərin müalicəsi cəzanın icra edilməsi ilə eyni zamanda həyata keçirilir. Alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan məcburi müalicənin təyin olunması məsələsi həll olunarkən məhkəmə sübutları, o cümlədən məhkəmə-narkoloji ekspertizasının rəyini tədqiq etməklə məcburi müalicənin təyin olunmasına zərurətin, eləcə də müalicəyə qarşı tibbi əks göstərişlərin olub-olmamasını araşdırmalı, məcburi müalicənin təyin edilməsi üçün əsaslar müəyyən edildikdə və müalicəyə qarşı əks göstərişlər olmadıqda müddətini göstərmədən alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan məcburi müalicə tədbirini təyin edir. Alkoqolizmdən və ya narkomaniyadan məcburi müalicə tədbirinin ləğv edilməsi üzrə müraciətlərə cəzanın çəkildiyi yer üzrə məhkəmədə hökmün və ya məhkəmənin digər yekun qərarının icrası qaydasında baxılır.

22. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraatla əlaqədar verilmiş mülki iddia baxılmamış saxlanır və bu sonradan mülki mühakimə icraatı qaydasında həmin iddiaya baxılmasını istisna etmir. CPM-nin 193.2-cı, 193.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiq edildiyi şəxslərdən müdafiəçiyə hüquqi yardım göstərməyə görə xərclər tutulmur və bu xərclər dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına ödənilir.

23. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqinə dair məhkəmənin qəbul etdiyi qərar, barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxs, onun müdafiəçisi və qanuni nümayəndəsi, zərər çəkmiş şəxs və onun nümayəndəsi və prokuror tərəfindən apellyasiya və kassasiya qaydasında mübahisələndirilə bilər. CPM-nin 419.2-ci maddəsinin mənasına görə barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxs, əgər qabaqcadan bu barədə vəsatət vermişsə kassasiya instansiyası məhkəməsinin iclasında bilavasitə iştirak etmək hüququna malikdir.

24. CM-nin 98-ci maddəsinin mənasına görə barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbir tətbiq edilmiş şəxs hər altı ayda bir dəfədən gec olmamaqla, bu tədbirin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi barədə məhkəməyə təqdimat verilməsi üçün əsasların mövcud olub-olmamasını müəyyən etmək üçün həkim-psixiatr komissiyası tərəfindən baxışdan keçirilir. CPM-nin 478.1-ci və 486.1-ci maddələrinə əsasən məhkəmə həkim-psixiatr komissiyasının tibbi rəyi ilə əsaslandırılmış psixiatriya stasionarının (müəssisənin) müdiriyyətinin təqdimatına əsasən, eləcə də barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbir tətbiq edilmiş şəxsin, onun müdafiəçisinin və qanuni nümayəndəsinin vəsatəti əsasında həmin şəxs barəsində bu tədbirin ləğv edilməsi, dəyişdirilməsi və ya növbəti müddətə uzadılması barədə qərar qəbul edir. Komissiyanın rəyi təqdimatda göstərilən tibbi xarakterli məcburi tədbirin dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsinə baxmaq üçün əsasdır, mahiyyəti üzrə qərar qəbul etmək üçün, məhkəmələr digər halları tədqiq etməklə yanaşı zəruri hallarda məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının keçirilməsini təmin etməlidirlər. Tətbiq edilmiş və ya dəyişdirilmiş tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin altı aydan qısa müddət ərzində dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi barədə məhkəməyə təqdimat verilməsinə qanuni əsasların olub-olmaması məhkəmə tərəfindən ciddi araşdırılmalı və bu halda məhkəmə-psixiatrik ekspertizasının təyin edilməsinin zəruriliyi müzakirə edilməlidir.

25. Tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin müddətinin uzadılması, növünün dəyişdirilməsi və ya bu tədbirlərin ləğv edilməsi məsələlərinə baxarkən məhkəmələr CPM-nin 478 və 486-cı maddələrinə əsasən verilmiş təqdimatların xüsusiyyətlərini ciddi yoxlamalıdırlar. Bunun üçün məhkəmələr aparılmış müalicənin nəticələrini araşdırmalı və bundan sonrakı tibbi müşahidənin və müalicənin zəruriliyi məsələsini həll etməlidirlər. Bu məqsədlə məhkəmə iclasına barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirin uzadılması, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi məsələsi həll ediləcək şəxsin müalicə edildiyi tibb müəssisəsinin nümayəndələri çağırılır və dindirilir. Məhkəmə iclasında barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlərin tətbiqi üzrə icraat aparılan şəxsin, onun müdafiəçisinin, qanuni nümayəndəsinin və prokurorun iştirakı məcburidir. Şəxsin psixi vəziyyəti məhkəmə binasında keçiriləcək məhkəmə iclasında iştirakına imkan vermədikdə materiallara psixiatriya stasionarında baxıla bilər.

26. Məhkəmə tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiqini o halda ləğv edir və ya dəyişdirir ki, şəxsin psixi vəziyyəti əvvəllər tətbiq edilmiş tədbirin tətbiqinin zəruriliyini aradan qaldırır, yaxud başqa növ tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiqini zəruri edir. Tibbi xarakterli məcburi tədbirin tətbiqi müddətinin uzadılması bu barədə həkim-psixiatr komissiyasının tibbi rəyi ilə əsaslandırılmış psixiatriya müəssisənin müdiriyyətinin təqdimatı üzrə məhkəmənin qərarı əsasında təmin edilir.

27. CM-nin 98.4-cü maddəsinin mənasına görə, məhkəmə anlaşıq vəziyyətdə cinayət törətmiş şəxsin haqqında məcburi müalicənin tətbiqini ləğv etdikdə zəruri sənədləri onun gələcək müalicəsi və ya psixiatriya müəssisəsinə göndərilməsi məsələlərinin həlli üçün müvafiq səhiyyə orqanına göndərir.

28. Cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulmuş şəxs barəsində tətbiq edilmiş tibbi xarakterli məcburi tədbir ləğv edildikdə məhkəmə CPM-nin 487-ci maddəsinə tələblərinə uyğun olaraq bu haqda qərarın surətini müvafiq istintaq orqanına, yaxud məcburi tədbirlərin tətbiqi barədə qərarı çıxarmış məhkəməyə məhkəmə baxışına göndərir.

29. Məhkəmə tərəfindən CM-nin 78.1-ci maddəsinə əsasən cinayət törətdikdən sonra psixi xəstəliyə tutulmuş və bunun nəticəsində öz əməlinin faktiki xarakterini və ictimai təhlükəliliyini dərk etmək və ya həmin əməli idarə etmək iqtidarından məhrum olmuş şəxsin cəzadan və ya cəzanın qalan hissəsini çəkməkdən azad olunması və barəsində tibbi xarakterli məcburi tədbirlər tətbiq edilməsi barədə qərar qəbul edilərkən, həmin qərarla CM-nin 80-ci maddəsində müəyyən edilmiş müddətlər keçməmişdirsə cəzaya məruz qalması məsələsinin həll edilməli olması göstərilir.

İNSAN HÜQUQLARI ÜZRƏ AVROPA MƏHKƏMƏSİ

HEYDƏROVA AZƏRBAYCANA QARŞI

(59005/08 nömrəli şikayət)

QƏRAR

Strasburq

18 dekabr 2012-ci il

Heydərova Azərbaycan qarşı işində,

İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi (Birinci Bölmə) aşağıdakı tərkibdə:

Sədrlik edən – Nina Vayıç,

Hakimlər - Xanlar Hacıyev, Erik Möse,

Bölmə katibi – Andre Vampak,

27 noyabr 2012-ci ildə şikayətə qapalı məhkəmə iclasında baxaraq, həmin tarixdə qərar qəbul etmişdir:

Prosedur məsələlər

Bu iş Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı xanım Zərintac Heydərovanın (“ərizəçi”) İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın 34-cü maddəsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasına qarşı 18 noyabr 2008-ci ildə təqdim etdiyi şikayət (59005/08 nömrəli) ilə başlanmışdır.

Ərizəçi Azərbaycanda fəaliyyət göstərən hüquqşünas cənab İ.Əliyev, Azərbaycan Hökuməti (“Hökumət”) səlahiyyətli nümayəndəsi cənab Ç.Əsgərov tərəfindən təmsil olunmuşlar.

6 iyul 2010-cu ildə şikayət barədə Hökumətə məlumat verilmişdir.

Hökumət ərizənin Komitə tərəfindən baxılmasına etiraz etmişdir. Məhkəmə Hökumətin etirazını araşdırdıqdan sonra onu rədd etmişdir.

Faktlar: işin halları

Ərizəçi 1939-cu ildə anadan olmuşdur və Lənkəranda yaşayır. Ərizəçi 615 kv.m torpaq ərazisində tikilmiş sahəsi 315 kv.m. təşkil edən evin mülkiyyətçisi idi. 18 yanvar 1991-ci ildə onun adına həmin torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun dövlət qeydiyyatına alınması barədə şəhadətnamə verilmişdir. J.E. ərizəçiyə məxsus torpaq sahəsinə bitişik 346 kv.m. sahəsi olan torpağın mülkiyyətçisi idi. J.E. 1957-ci ildə vəfat etmişdir. Lakin 23 sentyabr 1992-ci ildə Dövlət Torpaq və Xəritəçəkmə Komitəsinin Lənkəran rayon şöbəsi (bundan sonra “Şöbə” kimi adlandırılacaq) J.E.-nin adına əlavə torpaq sahəsini qeydiyyata almışdır və Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidmətinin Lənkəran rayonu Ərazi İdarəsi (bundan sonra “İdarə” kimi adlandırılacaq) ona məxsus torpağı 938 kv.m. sahəsində sənədləşdirmişdir. Həmin torpaq sahəsinin bir hissəsi faktiki olaraq ərizəçiyə məxsus olmuşdur. İş materiallarından vəfat etmiş şəxsin adına həmin qeydiyyatın aparılmasının səbəbləri aydın deyil. Ərizəçi Şöbənin 23 sentyabr 1992-ci il tarixli qərarının qanunsuz hesab edilməsi və onun torpağına aid olan hissədə bütün qeydiyyat sənədlərinin ləğv edilməsi barədə məhkəmədə iddia qaldırmışdır. Lənkəran rayon məhkəməsinin 11 mart 1993-cü il tarixli qərarı ilə ərizəçinin iddiası təmin edilmiş, Şöbənin 23 sentyabr 1992-ci il tarixli qərarı və sonradan İdarə tərəfindən keçirilmiş qeydiyyat ləğv edilmişdir. Qüvvədə olmuş qanunvericiliyə əsasən həmin qərar onun qəbul edilməsindən on gün sonra icraya yönəldilməlidir.

Lakin J.E.-nin oğlu İ.E. 12 may 1993-cü ildə atasının varisi olaraq həmin torpaq sahəsini 938 kv.m. ölçüdə öz adına rəsmiləşdirmişdir. Onun adına 938 kv.m. ölçüdə torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun dövlət qeydiyyatına alınması barədə şəhadətnamə verilmişdir. 1993-cü ildə qüvvədə olan Mülki-Prosessual Məcəllənin müvafiq müddəalarına uyğun olaraq Lənkəran rayon prokurorluğu ərizəçinin xeyrinə işə müdaxilə etmiş, bununla İdarəyə və İ.E.-yə qarşı iddia qaldıraraq əmlak reyestrinə İdarə tərəfindən edilmiş səhv qeydlərin və İ.E.-nin adına verilmiş şəhadətnamənin ləğvini xahiş etmişdir. Ərizəçi ikinci iddiaçı kimi məhkəmə icraatında iştirak etmişdir. 21 yanvar 1999-cu ildə Masallı rayon məhkəməsi iddianı təmin etmişdir. Məhkəmə qət etmişdir ki, Şöbənin 23 sentyabr 1992-ci il tarixli qərarı və sonradan İdarə tərəfindən aparılmış qeydiyyat ləğv olunmalıdır. Qüvvədə olmuş qanunvericiliyə əsasən həmin qərar onun qəbul edilməsindən on gün sonra icraya yönəldilməlidir. Lakin ərizəçinin bir sıra səlahiyyətli qurumlara verdiyi şikayətlərinə baxmayaraq, həmin qətnamə İdarə tərəfindən uzun müddət ərzində icra edilməmişdir. Qətnamə əsasında İdarə ərizəçiyə və İ.E.-yə məxsus torpaq sahələrinin ölçüləri ilə bağlı reyestrədə edilmiş qeydlərə müvafiq dəyişikliklər etməli idi. Ərizəçi bildirib ki, səlahiyyətli qurumların həmin qətnaməni icra etməməsi nəticəsində ona məxsus torpaq sahəsi müəyyən müddət ərzində qonşusu tərəfindən istifadə edilmişdir. Ərizəçi öz qonşusunun torpaqdan istifadəsinin qarşısını almaq iqtidarında deyildi. Belə ki, ona məxsus torpağın sənədləri məhkəmə qətnaməsinə baxmayaraq səhv olmuş və səlahiyyətli qurumlar reyestrədə müəyyən düzəlişləri etməmişdilər.

Şikayət barədə Hökumətə məlumat verildikdən sonra 20 avqust 2010-cu ildə ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qətnamə icra edilmiş və İdarənin reyestrinə müvafiq düzəlişlər edilmişdir.

Müvafiq daxili qanunvericilik

Qüvvədə olan qanunvericiliyə əsasən, daşınmaz əmlaka mülkiyyət hüququ Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestri Xidməti tərəfindən qeydiyyatı alınmalıdır. Mülki Məcəlləyə əsasən, torpaq sahəsinin sərhədləri həmin xidmət tərəfindən verilmiş sənədlərdə müəyyən edilir. "Daşınmaz əmlakın dövlət reyestri haqqında" Qanuna əsasən torpaq üzərində mülkiyyət hüququnun qeydiyyatı həmin hüququn hüquqi tanınması barədə rəsmi sənəd hesab edilir.

Hüquqi məsələlər

Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi və Konvensiyanın 1 sayılı protokolunun 1-ci maddəsinin pozulmasında dair iddialar

Ərizəçi Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsaslanaraq xeyrinə çıxarılmış qətnamənin icra olunmamasından şikayət etmişdir. Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin müvafiq hissəsində qeyd edilir:

"Hər bir kəsin...mülki hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi ilə bağlı iş...məhkəmə tərəfindən...ədalətlə baxılması hüququ vardır..."

1 sayılı Protokolun 1-ci maddəsində qeyd edilir:

"Hər bir fiziki və ya hüquqi şəxs öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə hüququna malikdir. Şəxs yalnız cəmiyyətin maraqları naminə və qanunla və beynəlxalq hüququn ümumi prinsipləri ilə nəzərdə tutulmuş qaydada mülkiyyətindən məhrum edilə bilər.

Lakin yuxarıdakı müddəalar dövlətin ümumi maraqlara uyğun olaraq mülkiyyətdən istifadəyə nəzarəti həyata keçirmək, yaxud vergilərin və ya digər rüsum və ya cərimələrin ödənilməsinə təmin etmək məqsədilə zəruri olan qanunları həyata keçirmək hüququnu məhdudlaşdırmır."

İşə baxılmasının mümkünlüyü

Məhkəmənin rationae temporis yurisdiksiyası

Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin xeyrinə olan məhkəmə qətnaməsi Konvensiyanın Azərbaycana münasibətdə qüvvəyə mindiyi 15 aprel 2002-ci ildən əvvəl qəbul edilmişdir.

Məhkəmə bildirir ki, dövlət orqanlarının qeyd olunan qətnaməni icra etməməsi nəticəsində o, uzun müddət icra edilməmiş vəziyyətdə qalmışdır. Ona görə də, burada davam edən pozuntu mövcuddur və bu baxımdan Məhkəmə şikayətin 15 aprel 2002-ci ildən sonrakı dövrlə bağlı hissəsinə baxmaq səlahiyyətinə malikdir (baxın, yuxarıda qeyd edilmiş “*Gülməmmədova*” işi, 26-cı bənd).

Ərizəçinin zərərçəkmiş şəxs statusu

Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qətnamənin icra edildiyini nəzərə alaraq, o, iddia edilən Konvensiya müddələrinin pozuntusu nəticəsində zərərçəkmiş şəxs statusunu itirmişdir. Bu səbəbdən də şikayətlər açıq-aşkar əsassızdır və Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü və 4-cü bəndlərinə əsasən rədd edilməlidir. Məhkəmə qeyd edir ki, ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qətnamə 20 avqust 2010-cu ildə icra edilmişdir. Lakin Məhkəmə təkrar edir ki, ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qərar və ya həyata keçirilmiş tədbir onun “zərərçəkmiş şəxs” statusundan azad edilməsi üçün kifayətedici hesab olunmur. Bu məqsədlə milli qurumlar açıq-aydın və ya mahiyyət üzrə Konvensiyanın pozulmasını etiraf etməli və bundan sonra pozulmuş hüquqları bərpa etməlidirlər (baxın, *Amuur Fransaya qarşı*, Qərar və Qərardadlar barədə Hesabatlar, 1996-III, s. 846, 36-cı bənd və *Dalban Ruminiyaya qarşı*, Böyük Palata, 28114/95 nömrəli şikayət, 44-cü bənd, İHAM 1999-VI). Yalnız göstərilən şərtlər yerinə yetirildikdə Konvensiyanın qabaqlayıcı mexanizminin xüsusiyyəti ərizənin araşdırılmasının qarşısını alır. Hazırkı iş üzrə qətnamənin on bir ildən artıq müddət ərzində icra olunmadığını və bunun səkkiz ildən çox hissəsinin Konvensiyanın Azərbaycanca münasibətdə qüvvəyə mindiyi dövrə aid olduğunu nəzərə alaraq Məhkəmə müəyyən edib ki, həmin dövr ərzində ərizəçinin hüquqları bərpa edilməmişdir. Həmçinin, ərizəçiyə məhkəmənin 21 yanvar 1999-cu il tarixli qətnaməsinin davamlı olaraq icra edilməməsi və Konvensiya müddələrinin iddia olunan pozuntusu ilə əlaqədar heç bir təzminat təklif edilməmişdir. Belə olan halda, ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qətnamənin icra olunmasına baxmayaraq, Məhkəmə müəyyən edib ki, xeyrinə həyata keçirilmiş tədbirlər onun hazırkı iş üzrə “zərərçəkmiş şəxs” statusundan azad olunması üçün kifayətedici deyil.

Digər mümkünlük meyarları

Məhkəmə hesab edir ki, şikayətlər Konvensiyanın 35-ci maddəsinin 3-cü bəndində nəzərdə tutulmuş mənada açıq-aşkar əsassız deyil və hər hansı digər əsasa görə də onlara baxılması mümkünsüz hesab edilə bilməz. Buna görə, bu şikayətlərə baxılması mümkün hesab edilir.

İşin mahiyyəti

Konvensiyanın 6-cı maddəsi

Məhkəmə təkrarlayır ki, 6-cı maddənin 1-ci bəndi ilə hər kəsin onun mülki hüquq və öhdəliklərinə aid hər hansı iddia ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququ təmin olunur. Bununla, burada “məhkəmə hüququ” təcəssüm edilir ki, müraciət etmək hüququ, yəni məhkəmədə mülki iş üzrə icraata başlamaq hüququ onun bir aspektini təşkil edir. Eyni zamanda, iştirakçı dövlətin daxili hüquq sistemində məhkəmənin yekun, qanuni qüvvəyə minmiş qərarının tərəflərdən birinin ziyanına olaraq icra edilməməsinə yol verildiyi halda, həmin hüquq xəyali olardı. 6-cı maddənin 1-ci bəndində məhkəmə qərarının icra edilməsini müdafiə etmədən məhkəmə prosesinin tərəflərinə verilən prosesual təminatların – ədalətli, açıq və təxirəsalınmaz məhkəmə prosesi – hərtərəfli təsvir edilməsi ağılasığmaz olardı; 6-cı maddənin müstəsna olaraq məhkəməyə müraciət etmək imkanlarına və məhkəmə prosesinin aparılmasına aid olan kimi izah edilməsi nəticəsində iştirakçı dövlətlərin Konvensiyanı təsdiq etdiyi zaman öz üzərlərinə götürdükləri qanunun aliliyi prinsipinə riayət etmək öhdəliyinə uyğun olmayan vəziyyət yaranardı.

Bununla da, hər bir məhkəmənin çıxardığı qərarın icra edilməsi 6-cı maddənin məqsədləri üçün “məhkəmə prosesinin” tərkib hissəsi kimi qəbul edilməlidir. Hazırkı işə qayıdaraq, əmlaka mülkiyyət statusunun müəyyənləşdirilməsi üçün torpaq sahəsi üzərində mülkiyyət hüququnun dövlət qeydiyyatına alınması üzrə tələbi nəzərə alaraq Məhkəmə qeyd edir ki, dövlətdaxili prosedurun əsas məsələsi daşınmaz əmlakla bağlıdır və təbiətə maddi məsələdir. Bununla həmin məsələ 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin tətbiqi dairəsi altına düşür (baxın, *mutatis mutandis*, “*Backović Serbiyaya qarşı*” (*Backović v. Serbia*, no. 47997/06, § 47, 7 February 2012)). Məhkəmə həmçinin qeyd edir ki, məhkəmə qərarının icrasının ləngidilməsi xüsusi hallarda əsaslandırılı bilər. Lakin ləngitmə Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci hissəsinə əsasən qorunan hüququn mahiyyətini pozmamalıdır (baxın, “*Burdov Rusiyaya qarşı*” (*Burdov v. Russia*, no. 59498/00, § 35, ECHR 2002-III)). Məhkəmə qeyd edir ki, hazırkı işdə ərizəçinin xeyrinə çıxarılmış qətnamənin davamlı şəkildə icra edilməməsi nəticəsində o, onun mülkiyyət hüquqlarına dair məhkəmə prosesinin müvəffəqiyyətlə başa çatmasından faydalanmaqdan məhrum olunmuşdur. İşdə olan sənədləri araşdıraraq Məhkəmə müəyyən edir ki, Hökumət 21 yanvar 1999-cu il tarixli qətnamənin icra edilməsi üçün tələb edilən tədbirlərin həyata keçirildiyini təsdiq edən faktı və ya həmin qətnamənin qısa müddətdə icra edilməsini ləngidən halları göstərməsi üçün hər hansı arqumenti təqdim etməmişdir. Belə olan halda Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçinin xeyrinə qəbul edilmiş qətnamənin uzun müddət ərzində icra edilməməsi nəticəsində səlahiyyətli qurumlar 6-cı maddənin 1-ci bəndinin faydalı təsirinə xələl gətirmişdir. Bununla, Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndi pozulmuşdur.

Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi

Ərizəçi bildirmişdir ki, onun xeyrinə qəbul edilən qətnamənin uzun müddət ərzində icra edilməməsi nəticəsində, o, qonşusu tərəfindən səhvən daxil edilmiş qeydiyyat məlumatları əsasında zəbt edilmiş torpaq sahəsinin bir hissəsinin istifadəsindən məhrum edilmişdir. Ərizəçi ona məxsus torpağının qonşusu tərəfindən zəbt edilməsinin qarşısını ala bilməmişdir. Belə ki, onun mülkiyyətində olan torpaq sahəsinin ölçülərini müəyyən edən sənədlərə səhv məlumat daxil edilmişdir və bununla bağlı məhkəmə tərəfindən qəbul edilmiş qətnaməyə baxmayaraq səlahiyyətli qurumlar rəsmi sənədlərdə olan səhv qeydləri düzəltməmişlər. Bununla, ərizəçi öz mülkiyyətindən sərbəst istifadə etmək imkanlarından məhrum edilmişdir.

Məhkəmə təkrarlayır ki, mülkiyyətə aid iddianın məhkəmədə müdafiə olunması ehtimalı lazımı qaydada müəyyən edildikdə o, “mülkiyyəti” təşkil edə bilər (baxın, “*Stran Grik Refineris və Stratis Andreadis Yunanıstana qarşı*” (*Stran Greek Refineries and Stratis Andreadis v. Greece*, 9 December 1994, § 59, Series A no. 301-B)). Məhkəmə qeyd edir ki, 21 yanvar 1999-cu il tarixli qətnamə ilə ərizəçinin iddiası Konvensiyanın 1 Sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi mənasında “mülkiyyəti” təşkil etmək üçün kifayət qədər müəyyən olunmuşdur. 21 yanvar 1999-cu il tarixli qətnamənin icra edilməsinə nail olmasının qeyri-mümkünlüyü 1 Sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin birinci bəndinin birinci cümləsində təsbit olunmuş ərizəçinin öz mülkiyyətindən maneəsiz istifadə etmək hüququna müdaxiləni təşkil etmişdir (baxın, yuxarıda göstərilən “*Burdov Rusiyaya qarşı*”, § 40, və “*Jasiūniene Litvaya qarşı*” (*Jasiūniene v. Lithuania*, no. 41510/98, § 45, 6 March 2003)). Hökumət bu müdaxiləni məqbul qaydada əsaslandırma bilməmişdir.

Bununla, Konvensiyanın 1 Sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi pozulmuşdur.

Konvensiyanın 41-ci maddəsinin tətbiqi

Konvensiyanın 41-ci maddəsində bildirilir:

“Əgər Məhkəmə Konvensiyanın və ona əlavə Protokolların pozulduğunu müəyyən edərsə və əgər Yüksək Razılığa Gələn Tərəfin daxili hüququ kompensasiyanın yalnız qismən ödənilməsini mümkün hesab edərsə, Məhkəmə, zəruri olduğu təqdirdə, zərərçəkmiş tərəfə ədalətli təzminatın ödənilməsi barədə qərar çıxarır.”

Ziyan

Maddi ziyan

Ərizəçi vurulmuş maddi ziyanla görə 41 500 manat məbləğində vəsaitin ödənilməsini tələb etmişdir. Həmin məbləğə 1999-cu ildən torpaq sahəsindən istifadə edə bilmədiyinə görə əldən çıxmış fayda daxildir. Hökumət bildirmişdir ki, ərizəçi öz tələbini sübut etmək üçün heç bir sənəd təqdim etməmişdir. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi maddi ziyanla bağlı tələbini müdafiə etmək üçün heç bir sübut təqdim etməmişdir. Bununla, Məhkəmə həmin tələbi rədd edir.

Mənəvi ziyan

Ərizəçi vurulmuş mənəvi ziyanla görə 10 000 manat məbləğində vəsaitin ödənilməsini tələb etmişdir. Hökumət tələb edilən məbləğin həddindən artıq böyük olduğunu qeyd etmiş və mənəvi ziyanla görə ərizəçiyə maksimum 1 000 avro məbləğində vəsaitin ödənilməsinə hazır olduğunu bildirmişdir. Məhkəmə hesab edir ki, ərizəçi xeyrinə çıxarılmış məhkəmə qətnaməsinin uzun müddət ərzində icra olunmaması nəticəsində müəyyən mənəvi ziyanla məruz qalmışdır. Məhkəmə Konvensiyanın 41-ci maddəsində tələb olunduğu kimi ədalətli qiymətləndirmə apararaq ərizəçiyə vurulmuş mənəvi ziyanla görə 3 600 avro məbləğində vəsaitin ödənilməsini və bura bu məbləgdən tutulacaq vergilərin əlavə olunmasını qət edir.

Məhkəmə xərcləri

Ərizəçi, həmçinin hüquqi xidmətlər üçün 1 050 manat, tərcümə xidmətləri ilə əlaqədar 300 manat və poçt xidmətinə görə 300 manat məbləğində vəsaitin ödənilməsini tələb etmişdir. Öz tələbini təsdiq etmək üçün ərizəçi Məhkəmədə aparılan icraatla əlaqədar hüquqi yardımın və tərcümə xidmətinin göstərilməsi üzrə müqavilələri təqdim etmişdir. Hər iki müqavilədə təsbit edilmişdir ki, göstəriləcək xidmətə görə vəsait iş üzrə Məhkəmə tərəfindən pozuntu aşkar olunduqda ödəniləcəkdir. Hökumət tələb edilən məbləğin həddindən artıq böyük olduğunu bildirmişdir. Məhkəmənin presedent hüququna görə ərizəçinin çəkdiyi xərc və məsrəflər yalnız o zaman ona ödənilir ki, bu xərc və məsrəflərin həqiqətən də və zəruri olaraq çəkildiyi müəyyən edilsin və məbləği ağlabatan olsun. Hazırkı işdə olan sənədləri və yuxarıda qeyd olunmuş meyarları nəzərə alaraq Məhkəmə çəkilmiş bütün xərc və məsrəflərə görə ərizəçiyə tutulacaq vergi də daxil olmaqla 500 avro məbləğinin ödənilməsini qət edir.

Ödəmənin gecikdirilməsi zamanı faiz dərəcəsi

Məhkəmə ödənilməsi gecikdirilən məbləğə görə faiz dərəcəsinin Avropa Mərkəzi Bankının illik son faiz dərəcəsinə uyğun olaraq hesablanmasını və bura üç faiz əlavə edilməsini məqbul hesab edir.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq məhkəmə yekdilliklə

Şikayətə baxılmasını mümkün *hesab edir*;

Konvensiyanın 6-cı maddəsinin 1-ci bəndinin pozulduğunu *qət edir*;

Konvensiyanın 1 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinin pozulduğunu *qət edir*;

Qərara alır ki,

(a) Cavabdeh Dövlət üç ay ərzində ərizəçiyə ödəmənin həyata keçirilməsi zamanı mövcud olan məzənnəyə uyğun olaraq Azərbaycan manatı ilə aşağıdakı vəsaiti ödəməlidir:

(i) tutulacaq vergi də daxil olmaqla vurulmuş mənəvi ziyanla görə 3 600 (üç min altı yüz) avro;

(ii) tutulacaq vergi də daxil olmaqla məhkəmə xərclərinə görə 500 (beş yüz) avro.

(b) yuxarıda qeyd edilən üç ayın keçməsindən sonra ödəmənin həyata keçirilməsinə qədər gecikdirilən müddət üçün yuxarıda göstərilən məbləgdən Avropa Mərkəzi Bankının illik son faiz dərəcəsinə uyğun olaraq faizlər ödənilməli və buna üç faiz də əlavə edilməlidir;

Ərizəçinin ədalətli kompensasiya tələbinin digər hissələrdə rədd edilməsini *qət edir*.

Qərar Məhkəmənin Prosedur Qaydalarının 77-ci Qaydasının 2 və 3-cü bəndlərinə uyğun olaraq 2012-ci il 18 dekabr tarixində ingilis dilində və yazılı şəkildə tərtib edilmişdir.

Normativ yeniliklər

Bu ilin mart-aprel aylarında qanunvericiliyimizdə bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. Həmin dəyişikliklər həyatımızın bir çox sahələrindəki münasibətlərin tənzimləyir. Mart-aprel aylarında qanunvericiliyimizdə edilmiş dəyişikliklər barədə müxtəsər məlumatı oxucularımızın diqqətinə çatdırırıq.

1. “Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” qanuna bəzi əlavə və dəyişikliklər edilib. Qanuna “İanələr və qrantlar” adlı 24-1 maddəsi əlavə edilib.

Həmin maddədə qeyd olunur:

İanə – qeyri-hökumət təşkilatının qarşısında hər hansı məqsədə nail olmaq vəzifəsi qoymadan ona bu Qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada maliyyə vəsaiti şəklində və (və ya) başqa maddi formada verilən yardımdır.

Qeyri-hökumət təşkilatı qəbul etdiyi və ya vəd edilən ianə müqabilində, ianə verən şəxsə və ya hər hansı digər şəxsə birbaşa, yaxud dolayı yolla maddi və sair nemət, hər hansı imtiyaz və ya güzəşt verə, belə təkliflə çıxış edə və ya belə vəd verə bilməz.

Qeyri-hökumət təşkilatına ianə verən şəxs verdiyi və ya verəcəyi ianə müqabilində özü və ya üçüncü şəxslər üçün birbaşa, yaxud dolayı yola maddi və sair nemət, hər hansı imtiyaz və ya güzəşt tələb edə və ya qəbul edə bilməz, belə təklifə və ya vədə razılıq verə bilməz.

İanə edilən pul vəsaitləri qeyri-hökumət təşkilatının bank hesabına köçürmə yolu ilə qəbul edilir. Nizamnaməsinə əsasən başlıca məqsədi xeyriyyəçilik olan qeyri-hökumət təşkilatı iki yüz manatadək ianəni nağd şəkildə qəbul edə bilər.

Qeyri-hökumət təşkilatının qəbul etdiyi ianələrin məbləği və ianəni vermiş şəxslər barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş məlumatlar müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim olunan maliyyə hesabatına daxil edilir.

Qrantların verilməsi, alınması və istifadəsi ilə bağlı iqtisadi və hüquqi münasibətlər “Qrant haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə tənzimlənir.

2. “Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında” qanuna edilən dəyişikliklərlə əlaqədar **İnzibati Xətalər Məcəlləsinə** də müvafiq dəyişiklik edilib.

Dəyişikliyə əsasən İXM-in 223-1-ci maddəsinin adı dəyişdirilərək “Qrant alınması (verilməsi) haqqında qanunvericiliyin pozulması” kimi qəbul edilib. Dəyişikliklərə görə, qrant alan hüquqi şəxslər tərəfindən qrant alınması haqqında müqavilələrin və qərarların surətlərinin qeydiyyat üçün qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlərdə Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim edilməməsinə görə müəyyən edilmiş cərimənin məbləği artırılaraq vəzifəli şəxslər min beş yüz manatdan iki min beş yüz manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər beş min manatdan yeddi min manatadək müəyyən edilib.

Dini qurumlar tərəfindən qrant alınması (verilməsi) haqqında müqavilələr və qərarlar Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanında qeydiyyatdan alınmadan həmin qrantlardan istifadə və onlar üzrə əməliyyatlar aparılmasına görə isə vəzifəli şəxslərin min beş yüz manatdan iki min beş yüz manatadək miqdarda, hüquqi şəxslərin beş min manatdan yeddi min manat cərimələnməsi müəyyən olunub.

Qrant müqaviləsi (qərarı) olmadan Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən dini qurumlar, qeyri-hökumət təşkilatları, o cümlədən xarici dövlətlərin qeyri-hökumət təşkilatlarının filial və nümayəndəlikləri tərəfindən maliyyə vəsaiti şəklində və (və ya) başqa maddi formada yardımın qəbul edilməsinə görə - inzibati xətanın bilavasitə obyektinə olmuş vəsait və əşyalar müsadirə olunmaqla vəzifəli şəxslər iki min beş yüz manatdan beş min manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər səkkiz min manatdan on beş min manatadək miqdarda cərimə ediləcəklər.

Məcəlləyə həmçinin aşağıdakı məzmununda 247-4-cü və 247-5-ci maddələr əlavə edilib:

Maddə 247-4. İanələr barədə məlumatın maliyyə hesabatına daxil edilməməsi

Siyasi partiyanın və ya qeyri-hökumət təşkilatının, o cümlədən xarici dövlətin qeyri-hökumət təşkilatının filial və nümayəndəliyinin qəbul etdiyi ianələrin məbləği və ianəni vermiş şəxslər barədə məlumatın müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim olunan maliyyə hesabatına daxil edilməməsinə görə - vəzifəli şəxslər min beş yüz manatdan üç min manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər beş min manatdan səkkiz min manatadək miqdarda cərimə edilir.

Maddə 247-5. İanə edilən pul vəsaitlərinin nağd şəkildə verilməsi və qəbul edilməsi

247-5.1. İanə edilən pul vəsaitlərinin siyasi partiyaya və ya qeyri-hökumət təşkilatına, o cümlədən xarici dövlətin qeyri-hökumət təşkilatının filial və nümayəndəliyinə nağd şəkildə verilməsinə görə -fiziki şəxslər iki yüz əlli manatdan beş yüz manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər yeddi yüz əlli manatdan min beş yüz manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər üç min beş yüz manatdan yeddi min manatadək miqdarda cərimə edilir.

247-5.2. İanə edilən pul vəsaitlərinin siyasi partiya və ya qeyri-hökumət təşkilatı, o cümlədən xarici dövlətin qeyri-hökumət təşkilatının filial və nümayəndəliyi tərəfindən nağd şəkildə qəbul edilməsinə görə -vəzifəli şəxslər min manatdan iki min manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər yeddi min manatdan on min manatadək miqdarda cərimə edilir.

Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən, nizamnaməsinə əsasən başlıca məqsədi xeyriyyəçilik olan qeyri-hökumət təşkilatlarına nağd şəkildə verilən və həmin təşkilatlar tərəfindən nağd şəkildə qəbul edilən iki yüz manatadək ianələrə bu maddənin qüvvəsi şamil edilmir.

İnzibati Xətlər Məcəlləsinə edilən digər dəyişikliklə mədəni bitkilərin genetik ehtiyatlarının mühafizəsi və səmərəli istifadəsi haqqında qanunvericiliyin pozulması inzibati xəta hesab olunur. Həmin dəyişikliklərdə qeyd olunur ki, mədəni bitkilərin genetik ehtiyatlarının mühafizəsi və səmərəli istifadəsi haqqında qanunvericiliyin pozulmasına, yəni:

Azərbaycan Respublikasına məxsus ənənəvi mədəni brend bitkilərin areallarında başqa növ bitki nümunələrinin istehsalçılara dövlət vəsaiti hesabına yardımın göstərilməsinə; mədəni bitkilərin genetik ehtiyatlarının milli kolleksiyalarının mühafizəsi qaydalarının pozulmasına; Azərbaycan Respublikasının Milli Genbankının davamlılığına mane olan hərəkətlərə, yəni soyuducu kameraların motorlarının, quruducu aparatların elektrik təchizatının dayandırılmasına (kəsilməsinə), yanğın törədə biləcək tezalısan maddələrin Azərbaycan Respublikasının Milli Genbankının ərazisinə gətirilməsinə, toxumların saxlanma rejiminin pozulmasına; Azərbaycan Respublikasında aqroekosistemlər üçün potensial əhəmiyyətə malik olan nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki növlərinin (populyasiyalarının) genetik ehtiyatlarının mühafizəsinə ziyan vuran fəaliyyətə, yəni arealları təyin edilmiş və mühafizəyə cəlb edilən nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitki növlərinin qanunsuz toplanmasına, onların yerləşdiyi ərazilərdə mal-qaranın otarılmasına, həmin ərazilərin yandırılmasına görə - fiziki şəxslər iki yüz manatdan üç yüz manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər beş yüz manatdan altı yüz manatadək miqdarda, hüquqi şəxslər min beş yüz manatdan iki min manatadək miqdarda cərimə edilir.

Elmi-tədqiqat məqsədləri istisna olmaqla, genetik modifikasiya olunmuş bitkilərin genetik materiallarının Respublikasının ərazisinə gətirilməsinə və dövlət reyestrinə daxil edilməsinə görə - fiziki şəxslər üç min manat miqdarında, vəzifəli şəxslər on min manat miqdarında, hüquqi şəxslər əlli min manat miqdarında cərimə edilir.

Məcəlləyə edilən digər bir dəyişiklik sosial xidmət haqqında qanunvericiliyin pozulması ilə bağlıdır. Dəyişiklikdə qeyd olunur ki, dövlət tərəfindən göstərilən sosial xidmətə olan tələbatın qiymətləndirilməsi, müəyyən edilməsi və qərar qəbul edilməsi üçün düzgün olmayan məlumatların verilməsinə görə - əlli manat miqdarında cərimə edilir.

Dövlət tərəfindən sosial xidmət göstərilməsinin dayandırılmasına təsir göstərən dəyişikliklər barədə sosial xidmət göstərən subyektlərin məlumatlandırılmamasına görə - əlli manat miqdarında cərimə edilir.

Sosial xidmətə tələbatı olmayan şəxsin qanunsuz və ya əsassız olaraq dövlət tərəfindən sosial xidmətə götürülməsi və ya dövlət tərəfindən sosial xidmət göstərilməsi üçün əsaslar olduqda şəxsin sosial xidmətə götürülməsindən imtina edilməsinə görə - vəzifəli şəxslər yüz manat miqdarında cərimə edilir.

Sosial xidmətin göstərilməsi və ya sosial xidmətin göstərilməsindən imtina barədə qərar haqqında "Sosial xidmət haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən olunmuş müddətdə müraciət edən şəxsə rəsmi məlumatın verilməməsi və ya sosial xidmətdən imtina barədə qərarda imtinanın səbəblərinin göstərilməməsinə görə - vəzifəli şəxslər yüz manat miqdarında cərimə edilir. Sosial xidmət göstərilməsinin keyfiyyətini, həcmi və şərtlərini müəyyən edən tələblərin pozulmasına görə - fiziki şəxslər əlli manat miqdarında, vəzifəli şəxslər yüz manat miqdarında, hüquqi şəxslər yüz əlli manat miqdarında cərimə edilir."

11.03.2013-cü il tarixdə İnzibati Xətalər Məcəlləsinə edilən dəyişikliyə əsasən, xüsusi razılıq (lisenziya) olmadan özəl tibbi fəaliyyətlə və ya əczaçılıqla məşğul olmağa görə cəzalar sərtləşdirilib. Belə ki, xüsusi razılıq (lisenziya) olmadan özəl tibbi fəaliyyətlə və ya əczaçılıqla məşğul olmağa görə fiziki şəxslər iki min manatdan üç min manatadək, vəzifəli şəxslər beş min manatdan on min manatadək, hüquqi şəxslər iyirmi min manatdan otuz min manatadək miqdarda cərimə ediləcək. İndiyədək bu qaydanın pozulmasına görə üç yüz manatdan beş yüz manatadək miqdarda cərimə nəzərdə tutulurdu.

3. Ötən ay "Qrant haqqında" Qanuna da dəyişikliklər qüvvəyə minib. Dəyişikliyə görə, "Dini etiqad azadlığı haqqında" və "Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarında nəzərdə tutulan ianələr və dövlət hakimiyyəti orqanlarının yardımları istisna olmaqla, grant müqaviləsi (qərarı) olmadan Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən dini qurumlar, qeyri-hökumət təşkilatları, o cümlədən xarici dövlətlərin qeyri-hökumət təşkilatlarının filial və nümayəndəlikləri maliyyə vəsaiti şəklində və (və ya) başqa maddi formada yardım qəbul edə bilməz.

4. "Reklam haqqında" Qanuna edilən dəyişikliklə özəl tibb müəssisələrinin televiziyalarda reklamlarına nəzarət gücləndirilib. Belə ki, qanuna edilən dəyişikliyə görə, özəl tibb fəaliyyəti subyektləri tərəfindən göstərilən tibbi xidmətlərin reklamının yayımı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının rəyi əsasında qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilir.

5. "Dini etiqad azadlığı haqqında" qanuna edilən dəyişiklikdə nəzərdə tutulur ki, dini qurum qəbul etdiyi və ya vəd edilən ianə müqabilində, ianə verən şəxsə və ya hər hansı digər şəxsə birbaşa, yaxud dolay yolla maddi və sair nemət, hər hansı imtiyaz və ya güzəşt verə, belə təkliflə çıxış edə və ya belə vəd verə bilməz. Dini quruma ianə verən şəxs verdiyi və ya verəcəyi ianə müqabilində özü və ya üçüncü şəxslər üçün birbaşa, yaxud dolay yolla maddi və sair nemət, hər hansı imtiyaz və ya güzəşt tələb edə və ya qəbul edə bilməz, belə təklifə və ya vədə razılıq verə bilməz. Bu maddədə "ianə" dedikdə dini qurumun qarşısında hər hansı məqsədə nail olmaq vəzifəsi qoymadan ona maliyyə vəsaiti şəklində və (və ya) başqa maddi formada verilən yardım başa düşülür.

6. Mart ayında "Yaşayış yeri və olduğu yer üzrə qeydiyyat haqqında" Qanuna və həmin Qanunun tətbiqi ilə bağlı Əsasnaməyə də dəyişiklik edilib. Dəyişiklik əsasında əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında olduğu yer üzrə qeydiyyata alınması qaydası yeni Qanunla dəyişdirilib.

Belə ki, Azərbaycana gələn əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər olduğu yer üzrə qeydiyyata alınmalıdır. Bunun üçün əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin qaldığı yerin (mehmanxana, sanatoriya, istirahət evi, pansionat, kempinq, turist bazası, xəstəxana və ya digər belə ictimai yerlər) müdiriyyəti və ya mənzilin, digər yaşayış sahəsinin sahibi ("qəbul edən tərəf") 3 iş günü ərzində əcnəbinin və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsin olduğu yer üzrə qeydiyyata alınması haqqında

ərizə-anket və həmin şəxsin pasportunun surətini poçt, elektron poçt vasitəsi ilə və ya şəxsən müvafiq icra hakimiyyəti orqanına təqdim etməlidir. Ərizə daxil olduqdan sonra müvafiq icra hakimiyyəti orqanı dərhal əcnəbini və ya vətəndaşlığı olmayan şəxsi olduğu yer üzrə qeydiyyatata alır və bu barədə 48 saat ərzində məlumat verir. Əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər aşağıdakı müddətlərə qeydiyyatata alınirlar:

- 1) viza əsasında gələnlər - vizada göstərilən qalma müddətinə;
- 2) viza tələb olunmayan qaydada gələnlər - 90 gün müddətinə.

Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin olduğu yer üzrə qeydiyyatata alınması üçün dövlət rüsumu ödənilmir. Əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər olduğu yerdən getdikdə, qəbul edən tərəf bu barədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına məlumat verir və bu məlumat əsasında onlar olduğu yer üzrə qeydiyyatdan çıxarılır. Qeydiyyat müddəti başa çatdıqda əcnəbilər və ya vətəndaşlığı olmayan şəxslər qeydiyyatdan çıxarılmış hesab edilir. Əcnəbi və ya vətəndaşlığı olmayan şəxs olduğu yeri dəyişdikdə, o, bu maddədə nəzərdə tutulmuş qaydada yeni olduğu yer üzrə qeydiyyatata alınmalıdır. 2013-cü il aprelin 1-dək verilən "Azərbaycan Respublikasında 30 gündən artıq yaşamaq istəyən əcnəbinin qeydiyyatata alınması haqqında vəsiqələr" etibarlılıq müddəti bitənədək əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasının ərazisində olduğu yer üzrə qeydiyyatata alınmasını təsdiq edən sənəd hesab olunur.

Hər iki qanun bu il aprelin 1-də qüvvəyə minir.

7. Aprel ayında həmçinin "Dərman vasitələri haqqında", "Dini etiqad azadlığı haqqında" qanunlara dəyişikliklər edilmişdir.

"Dərman vasitələri haqqında" qanuna edilən dəyişikliyə görə, dərman vasitələrinin üzərinə Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən verilən nəzarət markası yapışdırılmalıdır.

"Dini etiqad azadlığı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə "Dini etiqad azadlığı haqqında" qanuna edilən dəyişiklikdə nəzərdə tutulur ki, vətəndaşlar və dini qurumlar istədikləri dildə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilən nəzarət markası ilə markalanmış dini təyinatlı ədəbiyyat (kağız və elektron daşıyıcılarında), audio və video materiallar, mal və məmulatlar və dini məzmunlu başqa məlumat materialları əldə edə və onlardan istifadə edə bilərlər.

Dini qurumlar, dini qurum olmayan digər hüquqi və fiziki şəxslər müvafiq icra hakimiyyəti orqanının razılığı ilə dini təyinatlı ədəbiyyatı (kağız və elektron daşıyıcılarında), audio və video materialları, mal və məmulatları və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarını istehsal, idxal, ixrac edə, habelə onları nəzarət markası ilə markalandıqdan sonra sərbəst yaya bilərlər.

Nəzarət markası ilə markalanmış dini təyinatlı ədəbiyyatın (kağız və elektron daşıyıcılarında), audio və video materialların, mal və məmulatların və dini məzmunlu başqa məlumat materiallarının satışı yalnız müvafiq icra hakimiyyəti orqanının razılığı ilə yaradılmış ixtisaslaşdırılmış satış məntəqələri vasitəsilə həyata keçirilir.

Yerli xəbərlər

Vəkillər və məhkəmə aparatı işçilərinə təlimlər keçiriləcək

Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzindən (AHİM) Trend-ə verilən məlumata görə, təlimlər Mərkəzin Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası tərəfindən maliyyələşdirilən "Peşədaxili davranış qaydaları korrupsiyaya qarşı mübarizədə əsas alət kimi" adlı layihəsi çərçivəsində təşkil olunacaqdır.

Üç ay ərzində davam edəcək layihənin məqsədi korrupsiya hallarının qarşısının alınması üzrə mübarizədə vəkillərin və məhkəmə aparatı işçilərinin maarifləndirilməsini təmin etməklə ölkəmizdə aparılan məhkəmə-hüquq islahatlarına dəstək verməkdir.

AHİM-in rəhbəri Anar Bağirov bildirib ki, hal-hazırda ölkəmizin hüquq sferasında peşədaxili etika qaydalarının öyrənilməsi və bu istiqamətdə aidiyyəti işçilərin maarifləndirilməsində bir sıra problemlər mövcuddur.

"Bütün bunlara baxmayaraq məsələnin həlli istiqamətində dövlət və qeyri-dövlət qurumları tərəfindən çoxlu sayda etik davranış qaydaları qəbul olunaraq onların təbliği üzrə işlər aparılmaqdadır. Əslində, bu sənədlərin məqsədi həmin sferada çalışan işçilərin vahid peşə davranışı qaydalarının müəyyən edilməsidir", o deyib.

Bağirov qeyd edib ki, korrupsiyaya qarşı mübarizə üzrə əsas vasitələrdən biri kimi çıxış edən peşədaxili etik davranış qaydaları gələcəkdə insan hüquqlarının müdafiəsinə təminat verməklə onların pozulması ehtimalını da aşağı salır.

"Azərbaycan Respublikasında yerli qanunvericiliyin beynəlxalq, habelə Avropa standartları ilə mütərəqqi harmonizasiya təcrübəsinin olmasına baxmayaraq vəkillik, habelə məhkəmə aparatı işçilərinin sahəvi etik davranış qaydalarının müəyyənləşdirilməsində açıq qalan məsələlər mövcuddur. Məhz buna görə Avropa Vəkillər Kollegiyaları Assosiasiyası tərəfindən qəbul olunmuş Avropa Vəkillərinin Davranış Kodeksinin vəkil və hüquqşünaslara çatdırılması, onların bu sahədə biliklərinin zənginləşdirilməsi, həmçinin adı çəkilən sahədə boşluğun doldurulması vəkilliyyətin inkişafı baxımından faydalı olacaq", AHİM rəhbəri vurğulayıb.

Layihə çərçivəsində yerli ekspertlərin iştirakı ilə təlimlərin keçirilməsi, habelə Avropa Vəkillərinin Davranış Kodeksinin (Kommentariyasının), "Məhkəmə aparatı işçilərinin etik davranış prinsipləri"nin tərcümə olunaraq vəkil, məhkəmə aparatı işçiləri, həmçinin hüquq ictimaiyyəti arasında paylanılmasının təşkil edilməsi nəzərdə tutulub.

Təlimlərin paytaxt və digər regionlarda keçirilməsi planlaşdırılmışdır.

Mənbə: <http://az.trend.az/news/society/2137148.html>

Ədliyyə orqanlarında işləmək istəyənlər üçün kurslar təşkil olunacaq

Ədliyyə orqanlarına qulluğa qəbulla bağlı sənəd qəbulu davam edir və namizədlər ilkin hazırlıq kursuna dəvət olunurlar.

Ədliyyə Nazirliyinin mətbuat xidmətindən Trend-ə verilən xəbərə görə, 2013-cü ilin fevral ayının 15-dən etibarən ədliyyə orqanlarına qulluğa qəbulla bağlı elan olunmuş növbəti açıq müsabiqə ilə bağlı ərizələrin qəbulu davam edir.

Müsabiqənin birinci mərhələsində - test imtahanında iştirak etmək üçün yalnız müvafiq ərizə ilə müraciət etmək kifayətdir. Əlavə məlumatı nazirliyin internet sahifəsindən, eləcə də 538-01-62, 538-08-15 nömrəli telefonlar vasitəsilə almaq olar.

Müsabiqədə iştirak edən hüquqşünasların test imtahanına və söhbət mərhələsinə mükəmməl hazırlaşmalarına və yüksək nəticələr əldə etmələrinə kömək məqsədilə Müsabiqə Komissiyası onlar üçün Ədliyyə Akademiyasında müvafiq hazırlıq kursu təşkil edir.

Aprel ayının ikinci yarısından etibarən başlanılacaq kursun tədris proqramı əvvəlki imtahanların təcrübəsi və namizədlər üçün zəruri olan sahələr nəzərə alınmaqla hazırlanıb.

Kursda iştirak etmək istəyən namizədlərin ərizələri Ədliyyə Akademiyasında (ünvan: Bakı şəhəri, Vidadi küçəsi 158, telefon: 493-71-31) və ya nazirliyin Kadrlar idarəsində qəbul olunur.

Test imtahanının vaxtı və yeri barədə əlavə məlumat veriləcək.

Mənbə: <http://az.trend.az/news/society/2137274.html>

İcazə verərsiz evimi tikim?

“Keçən ildən torpaq sahəsi almışam, sənədləri də qaydasındadır. Ancaq heç cür ev tikintisinə başlaya bilmirəm. Neçə aydır rayon icra hakimiyyətinə get-gəldəyəm, icazə almaq mümkün olmur”. Dərdini bizə danışan Rasim Babayev Bakı qəsəbələrindən birində torpaq alanda ailəsi çox sevinibmiş, bir neçə aydan sonra geniş evə köçəcəklərini xəyal ediblər. Amma ailə rəhbəri hələ də İH-nin Tikinti və Memarlıq Şöbəsiindən lazımı sənədi ala bilmir.

R.Babayevə eşitdiriblər ki, gərək icra başçısı yanında hansısa fonda pul keçirsin. Özü də nədənsə bu rüsumun məbləği az qala torpağın qiymətinin üçdə birinə - 2500 manata yaxındır. Amma Babayevin əlində qanunla tələb olunan rüsumların ödənməsi haqda qəbzələr var. O, tələb olunan sənədlərin hamısını əldə edəcəyini, rüsumdan əlavə pul ödəməyəcəyini bildirib. Onda İH özündən yeni sənədlər icad edib - tikiləcək evin smeta xərcləri, onu hansı pul gəlirləri hesabına tikdirəcəyi haqqında məlumat istəyiblər: “Mən bir mərtəbəli, 3 otaqlı ev tikmək istəyirəm. Məgər ipoteka alıram ki, gəlirlərim haqda sənəd gətirəm? Bax, beləcə, işlərim donub qalıb. Orasını da deyiblər ki, əgər icazəsiz tikintiyə başlasam, gəlib sökəcəklər”.

Qanun icazə istəmir

Əslində isə hazırda qüvvədə olan qanunvericilik fərdi mənzil tikintisi üçün icazə prosedurunun xeyli asanlaşdırılıb. Bu il yanvarın 1-dən qüvvəyə minən Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinə əsasən, artıq

vətəndaşlar fərdi yaşayış evinin tikintisi üçün əvvəlki kimi rayon (şəhər) icra hakimiyyətlərindən icazə almalı deyil, yalnızca bu qurumu özünə aid torpaq sahəsində ev tikəcəyi barədə məlumatlandırılmalıdır. Yəni, faktiki olaraq icazə "məlumatlandırma icraatı" ilə əvəz olunub. Əlbəttə, bunun üçün bir sıra şərtlər müəyyənləşdirib. Məsələn, fərdi yaşayış evinin hündürlüyü - binanın səkisinin ən aşağı və damının ən hündür nöqtələrinin səviyyələrinin fərqi 12 metrdən, mərtəbələrin sayı isə 3-dən artıq olmamalıdır. Həmçinin, tikiləcək evin aşırımları (divar və ya sütunları) arasındakı məsafə maksimum 6 metr olmalıdır.

İkinci şərt İH-lərinə tikinti barədə yazılı xəbərdarlıq göndərəkən, memarlıq-planlaşdırma sənədləri də məktuba əlavə olunmalıdır. Yəni, tikiləcək evin fasadı və onun mərtəbələrinin quruluşunu əks etdirən plan-çertyoj çəkilməlidir. Bu çertyoj lisenziya əsasında fəaliyyət göstərən memarlara və ya tikinti-layihə institutlarında müəyyən pul müqabilində hazırlatdırıla bilər. Qanuna əsasən, 3 ay ərzində həmin plan-çertyoja yerli icra hakimiyyətindən irad tutulmazsa, tikintiyə başlanıla bilər. Əks təqdirdə, yəni planın tikinti normativlərinə uyğunlaşdırılmalı olması barədə göstəriş olarsa, vətəndaş bu iradları aradan aldıraraq tikintiyə başlaya bilər.

Nazirlər Kabineti tərəfindən hələ ki qaydalar hazırlanmayıb

Bakı Hüquq Mərkəzinin hüquqşünası Fərhad Nəcəfov da hazırda məcəllənin tətbiqi ilə bağlı bəzi problemlərin olduğunu bildirir: "Əfsuslar olsun, bəzən fərdi yaşayış evinin tikintisi üçün yeni qaydalar əsasında yerli İH orqanlarına müraciət edən şəxslərə həmin orqanlardan qaneedici cavablar verilmir. Belə ki, bir sıra yerli icra hakimiyyəti orqanlarından vətəndaşlara bildirirlər ki, "məlumatlandırma icraatı haqqında Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi müvafiq qaydalar olmalıdır və həmin qaydalar hələ ki, onlarda yoxdur. Və onlarda bu qaydaların mövcud olmadığı dövrdə tikinti üçün hələ ki, icazənin alınması lazımdır."

Hüquqşünas əslində ilk baxışdan bu cavabın müəyyən qədər əsaslı olduğunu da istisna etmir. Çünki Prezidentin "Azərbaycan Respublikasının Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə haqqında" Qanununun tətbiqi barədə 4 sentyabr 2012-ci il tarixli Fərmanına əsasən, Nazirlər Kabineti 5 ay ərzində məlumatlandırma icraatı ilə bağlı qaydalar müəyyənləşdirməli idi: "Eyni zamanda, Nazirlər Kabinetinin 13 sentyabr 2012-ci il tarixli Sərəncamına əsasən, aidiyyəti dövlət qurumları bu qaydaları hazırlayıb 4 ay ərzində Nazirlər Kabinetinə təqdim etməli idilər. Yəni, Prezidentin Fərmanın qüvvəyə minməsindən sonrakı ən gec 5-ci ay - 4 fevral 2013-cü ilə kimi bu Qaydalar işıq üzü görməli idi. Lakin hələlik bu qaydalar haqqında heç bir məlumat yoxdur".

Buna baxmayaraq, F.Nəcəfov hesab edir ki, qaydaların olmaması Məcəllənin işləməsinə əngəl törədə bilməz. Çünki "AR Şəhərsalma və Tikinti Məcəlləsinin təsdiqi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə haqqında" 29 iyun 2012-ci il tarixli Qanuna əsasən, şəhərsalma və tikinti fəaliyyəti ilə bağlı digər normativ hüquqi aktlar yeni Məcəlləyə zidd olmayan hissədə hüquqi qüvvəsini saxlayır: "Yəni bu normadan bəlli olur ki, əgər tikinti ilə bağlı qüvvədə olan digər qanunlar bu Məcəllə ilə ziddirsə, həmin qanunlar tətbiq oluna bilməz. Ona görə də əvvəllər qüvvədə olan "fərdi yaşayış evinin tikintisi üçün icazə icraatı" "məlumatlandırma icraatı" ilə ziddiyyət təşkil etdiyindən "məlumatlandırma icraatı"na istinad edilməlidir. Axı "icazə icraatı" artıq qüvvədən düşmüş sayılır. Yeni qaydaların hələlik mövcud olmaması insanların fərdi ev tikintisinə maneə yarada bilməz. Bu, dolayısıyla Konstitusiyanın 43-cü maddəsindən irəli gələn hüquqlarından istifadəyə maneə yaratmış olardı".

Sökə bilməzlər, lakin cərimələnmək olar

F.Nəcəfov qanunda peşəkarlar tərəfindən hazırlanmış plan-çertyoj haqda tələbin qoyulmasını düzgün sayır. Əks təqdirdə, ölkədə standartsız, tikinti normalarına riayət edilmədən inşaatların sayı çoxalar: "Həm də İH çertyoj-plana yalnız bir dəfə irad tuta bilər. Digər tərəfdən, çertyojlar lisenziya əsasında fəaliyyət göstərən memarlara və ya tikinti-layihə institutlarında çəkilirsə, orada nadir hallarda qüsurlar tapıla bilər".

Evin sökülməsi haqda hədələrə gəlincə, yerli icra hakimiyyətinin tələbinə əsasən, çertyoj-plana qanuni düzəlişlər edilmədən tikintiyə başlanılması inzibati məsuliyyətə səbəb ola bilər. İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 195-ci maddəsinə görə, qanunvericiliklə müəyyən edilmiş normalardan kənara çıxılmaqla evlərin tikilməsinə görə fiziki şəxslər yerli icra hakimiyyəti tərəfindən 300-600 manatadək cərimə oluna bilərlər.

Parlamentin töhfəsi

Parlamentin Hüquq siyasəti və dövlət quruculuğu komitəsinin sədri Əli Hüseynli yeni Məcəlləni parlamentin Azərbaycan qanunvericiliyinə verdiyi çox əhəmiyyətli bir töhfə kimi qiymətləndirir: "Həyat məəcəllənin praktikaya nə dərəcədə uyğun hazırlandığını da göstərəcək. Bu sənəd tam beynəlxalq standartlara uyğun hazırlanıb və bəyənilib. Ona görə də məəcəllənin həm fərdi evlər, həm də mənzil tikintisi sahəsində uğurlu tətbiqinə inanıram".

Bizdə 3 aya, Amerikada 10 dəqiqəyə

Beynəlxalq standartlardan söz düşmüşkən, müxtəlif ölkələrdə fərdi evlərin tikintisi üçün icazənin alınması şrtləri müxtəlifdir. Elə ABŞ-da da tikinti üçün icazə alınmalıdır. Sadəcə bu prosedur maksimum dərəcədə asanlaşdırılıb: inşaata icazə verəcək instansiyalarının hamısının nümayəndəsinin əyləşdiyi ayrıca bir qurum - Binalar və Qiymətlər üzrə departamenti yaradılıb. Mülkiyyətçisi olduğu torpaqda nəşə tikmək istəyən vətəndaş (yaxud şirkət rəhbəri) bura yalnız bir dəfə gəlir. Vətəndaşa hansı forma doldurmaq lazım olduğu göstərilir. Həmin şəxs lazım olan anketləri doldurur və rüsumu ödəyir. Bundan sonrası işlə idarə işçiləri özləri məşğul olurlar. Müraciət cavab hazır olan kimi onu elektron qaydada vətəndaşa göndəririlər, həmçinin sayta yerləşdirirlər. İmtina olarsa, onun konkret səbəbləri göstərilir. Ona görə vətəndaşın yenidən gəlməsinə ehtiyac qalmır.

Ohayo ştatında Sinsinnati Binalar və Qiymətlər üzrə departamentin ictimaiyyətlə əlaqələndiricisi Məcid Dubdoub bizə müsahibəsində deyib ki, sənədlərdəki əyər-əksiyyəti düzəldəndən sonra icazəni bir neçə günə almaq olar: "Evinin böyür-başının düzəltmək istəyən, hansısa artırma aparmaq istəyənlərin işi lap asandır. Praktikada onlar 1 saat ərzində icazəni alırlar. Sizə düşünüyəm, hətta 15 dəqiqəyə də icazə verdiyimiz hallar olub. Adətən bizə müraciət edənlərin 95 faizi icazə alır. Məqsədimiz o deyil ki, insanları get-gələ salaq. Departamentin yaradılmasına məqsəd insanların işini asanlaşdırmaqdır".

İcazələrin sayı azalıb

Dövlət Statistika Komitəsindən aldığımız məlumatlara görə, Azərbaycanda son illərdə daşınmaz əmlakla bağlı verilən icazələrin sayında azalma müşahidə olunur. Belə ki, mənzil tikintisi üçün 2009-cu ildə 1258 icazə verilibsə, 2010-cu ildə onların sayı 1245-ə düşüb. Bununla yanaşı ölkə ərazisi üzrə istifadəyə verilmiş evlərin sayında artım var. Belə ki, 2009-cu ildə 998 min kv.m ərazi yaşayış evi kimi istifadəyə verilibsə, 2010-cu ildə bu göstərici 1151 min kv.metr, 2011-ci ildə isə 1652 min kv.metrə çatıb. Ekspertlər ümid edirlər ki, qüvvəyə minən yeni qanunvericilik sayəsində icazələrin və fərdi yaşayış sahələrinin sayı artacaq.

Mənbə: modern.az/articles/36573/1/

Beynəlxalq aləm

Türkiyədə qadın vəkillər öz vəzifələrini baş örtüyü ilə icra edə biləcəklər

Türkiyənin Danıştay məhkəməsi (Türkiyə Respublikasında icra hakimiyyəti orqanlarında qanunların icrasına nəzarət edən, həmçinin mühakimə orqanı olaraq onlar barəsində məcburi xarakterli qərarlar qəbul edən qurumdur) xanım vəkillər üçün nəzərdə tutulmuş baş örtüyü qadağasını ləğv edən qərar çıxarıb. Türkiyə mətbuatının məlumatına görə, bu ölkənin Vəkillər Kollegiyasının "Vəkillərin Peşə Davranışı Qaydaları"nda qeyd olunan "vəzifələrini "başları açıq" icra edəcəklər" müddəasının icrası dayandırılıb.

Vəkil vəsiqəsini yeniləmək istəyən bir xanım vəkil baş örtüyü ilə foto-şəkil təqdim etdiyi üçün Türkiyə Vəkillər Kollegiyası tərəfindən imtina cavabı alandan sonra "Vəkillərin Peşə Davranışı Qaydaları"nın 20-ci maddəsinin ləğvi tələbi ilə Danıştaya müraciət edib.

Şikayətə baxan Danıştay 8-ci dairəsi "Vəkillərin Peşə Davranışı Qaydaları"nın 20-ci - "Vəkil və stajor vəkillər peşələrinə yaraşan geyimdə "başları açıq" şəkildə məhkəmələrdə öz vəzifələrini icra edirlər" müddəasındakı "başları açıq" ifadəsini səs çoxluğu ilə ləğv edib.

Qərarla vəkillik peşəsinin müstəqil peşə olmasına baxmayaraq, bu fəaliyyətin ictimailiyi nəzərə alınaraq vəkillərə dövlət qulluqçularının riayət etməli olduğu standartların tətbiqinin zəruriliyi vurğulanıb.

Qərarla vəkilliyin müstəqil peşə olduğu nəzərə alınmadan onun sadəcə göstərilən xidmətin publik xarakterli olması nəzərə alınaraq vəkillərin öz vəzifələrini icra edərkən dövlət qulluqçularının riayət etdiyi qaydalar əsasında həyata keçirmələri qeyd olunmuşdur. Bu müddəa həmçinin sərbəst vəkillərə də aiddir. Vəkilliyin göstərilən xidmətin xarakteri baxımından publik, lakin peşə fəaliyyəti olaraq müstəqil olması qeyd olunan qərarla vəkillik peşəsinin özünəməxsus daxili qaydaları olduğundan bu peşənin Konstitusiyada dövlət qulluqçuları üçün təsbit olunan tərifi daxil olmadığı da ayrıca vurğulanmışdır. Bununla belə, xidmətin publik xarakterli olması nəzərə alınaraq bu sahədə tənzimləmənin iyerarxiya baxımından daha üstün normativ akt çərçivəsində təfsir olunması qeyd olunmuşdur.

Danıştayın qərarla razılaşmayan üzvləri öz əsaslandırılmalarında bu qərarın vəkillərin peşələrinin icrası zamanı geyimləri ilə bağlı deyil, vəkillik vəsiqəsinə şəkil çəkdirilməsi ilə bağlı çıxarılmalı olduğunu qeyd edirlər.

Türkiyə Vəkillər Kollegiyası qeyd olunan qərardan şikayət verib. Danıştay məhkəməsi Türkiyənin Vəkillər Kollegiyasının şikayətini səs çoxluğu ilə rədd edib.

Mənbə: <http://www.trthaber.com/haber/gundem/danistaydan-basortusu-karari-80697.html>

BMT Şimali Koreyanı Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinə verməlidir

Şimali Koreyanın ABŞ-a ilkin nüvə zərbəsi endirmək hədəsi hələ ki ciddi qədul olunmalı deyil. Amma onun bombası (mötəbər hesablamalara əsasən 12 ədəd) və ballistik raketləri var və Hollivuda atmaq üçün nüvə başlığı və atmosferə daxil olmaq üçün istilik qalxanı hazırlamaq cəmi bir neçə il vaxt aparacaq. O vaxta qədər İranın da bombası ola bilər, həmçinin Səudiyyə Ərəbistanının və bəlkə hətta Misirin də. Biz həmin vaxt soyuq müharibənin köhnə xoş günlərini nostalji hisslərlə xatırlayacağıq. Bəs biz Amerika prezidentinin Pxenyani yerlə yeksan etməyə qərar verməsini gözləməkdən başqa nə edirik?

Şimali Koreyanın təhdidləri nüvə silahının yayılmaması haqqında müqavilədəki mühüm boşluqları ortaya çıxardı. Bu müqavilə Kuba raket böhranından sonra nüvə silahlarını bir gün öz aralarında arsenallarını sıfıra endirmək barədə razılığa gələ biləcək 5 böyük və ya heç olmasa sağlam məntiqlə hərəkət edən superderjavalarla məhdudlaşdırmaq məqsədilə imzalanmışdı.

Şimali Koreya bu Müqaviləyə həvəssiz də olsa 1985-ci ildə qoşuldu, amma 2003-cü ildə yenidən çıxdı. BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası heç vaxt buna yol verməməli idi, çünki müqavilə üzvlük tərəfin ali maraqlarına təhlükə yaratmadığı halda birtərəfli ayrılmaya icazə vermir. Şimali Koreya sadəcə olaraq MAQATE-nin müdaxiləsi olmadan bombalar hazırlamaq istəyirdi. O belə də etdi və ilk bombasını 2006-cı il iyulun 4-də, Amerikanın istiqlaliyyət günü sınaqdan keçirdi.

Hələ 1994-cü ildə Şimali Koreyanın gizlicə olaraq iki bomba üçün kifayət qədər plutonium topladığı məlum olduqda Bill Klinton hökuməti müdaxiləni ciddi şəkildə nəzərdən keçirdi, lakin bunun 100 milyard dollara və 1 milyon insan itkisinə başa gələcəyi hesablamalarından qorxuya düşdülər. Cimmi Karterin diplomatiyası müharibənin qarşısını aldı, lakin onun danışıqlar nəticəsində əldə olunan Çərçivə Sazişinə əsaslanan sistem tezliklə çökdü və daha sonra son 10 ildir davam edən Altıtərəfli Danışıqlarla əvəz olundu. Bu arada ordu uran istehsalını və raketlərin sınağını davam etdirdi. Sanksiyaların artması Şimali Koreyanı öz təhdidlərini həyata keçirmək üzrə fəaliyyətindən çəkəndirməyəcək. O, hər provokasiyadan sonra daha çox sanksiyaya məruz qalmışdır, hətta Çin də artıq Təhlükəsizlik Şurasında onların lehinə səs verir. Çinin razılığı ilə belə olsa, ABŞ-ın onun şəhərlərini və ya nüvə obyektlərini bombalaması qanlı cavab hücumları ilə nəticələnəcək.

Təhlükəsizlik Şurasının iki yolu var. Birincisi yumşaq yoldur: Şimali Koreyanın bütün bu aqressiyanın arxasında duran əsl istəyini həyata keçirmək, yəni onu nüvə silahının yayılmaması haqqında müqaviləyə altıncı (və ya Hindistandan sonra yeddinci) nüvə silahı dövləti kimi yenidən qəbul etmək. Bu artıq Con Kerri tərəfindən rədd edilmişdir və digər dövlətlər tərəfindən də müqavimətlə qarşılanacaqdır. Amma hərbi yolu saymasaq, bu qeyri-mümkün vəziyyəti saxlamağın yeganə yolu ola bilər. Müqaviləyə həmin statusla yenidən qoşulmaq ən azından onun üzərinə tədricən silahsızlanma öhdəliyi qoyacaqdır (MAQATE-nin müntəzəm inspeksiyaları olmadan poza biləcəyi bir öhdəlik olsa da).

Digər yol isə Şimali Koreyanın nüvə müharibəsi təhdidlərini insanlıq əleyhinə cinayət kimi qiymətləndirmək və onun davranışını araşdırmaq, Kim Çen İnin və onun generallarının potensial mühakiməsi üçün beynəlxalq cinayət məhkəməsinin prokuroruna göndərməkdir.

Nüvə silahlarından istifadə etmək və ya bu cür istifadə ilə hədələmək BMT tərəfindən 1984-cü ildə insanlığa qarşı cinayət elan olunmuşdur. Həmçinin Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin 1986-cı ildə qəbul etdiyi qərara əsasən "fövqəladə özünü müdafiə halları istisna olmaqla nüvə silahlarından istifadə etmək və ya bu cür istifadə ilə hədələmək ümumilikdə (beynəlxalq) hüquq qaydalarına ziddir". Özünü müdafiə isə Şimali Koreyanın hazırki ilkin istifadə təhdidlərinə şamil olunmur.

Nüvə silahı atmaq və ya atmaqla hədələmək qeyri-qanunidir. Ona görə ki, bu silahlar hərbi

hədəflərlə mülki şəxslər arasında fərq qoymur, ona görə ki, nəticələr insan nəzarətindən kənardır, ona görə ki, onun səbəb olduğu iztirablar böyük və lüzumsuzdur. Beynəlxalq Ədalət Məhkəməsinin dediyi kimi "nüvə silahlarının dağıdıcı gücü məkan və zamanla məhdudlaşmır". Bu, iki ən fundamental insan hüququnu pozur, "həyatdan özbaşına məhrum olunmamaq hüququ" və işgəncəyə, bu halda ionlaşdırıcı radiasiyaya məruz qalmama hüququ.

Haaqada yerləşən Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi son on ildə böyük hüquqi əhəmiyyəti olmayan işlərlə məşğul olmuşdur. Həmin işlər ağır cinayətlər olsa da, əsasən öldürmək və öldürməyə təhrikə bağlı işlərdir. Məhkəmə öz məqsədinin icrasına demək olar ki başlamayıb, çünki onun mühakimələri yerli Afrika siyasətçiləri və səhra komandirləri ilə məhdudlaşır. Beynəlxalq məhkəmə beynəlxalq cinayətkarlarla məşğul olmalıdır. Qanunsuz olaraq nüvə silahı hazırlayan, istehsal edən və istifadə etməklə hədələyən şəxslər isə ən təhlükəli beynəlxalq cinayətkarlardır.

Mənbə: <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2013/apr/07/north-korea-case-to-the-hague>

Belarus Respublikasında mülki mübahisələr zamanı mediasiya institutundan istifadə olunacaqdır

Belarus Respublikasının Ali Məhkəməsinin sədr müavini Aleksandr Fyodortsovun jurnalistlərə verdiyi məlumata görə artıq Belarusda mülki mübahisələr zamanı mediasiya institutundan yararlanılmağa başlanılacaqdır.

Fyodortsovun sözlərinə görə, mülki hüquq münasibətləri çərçivəsində bu instituta müraciət edilməsi icbari olacaqdır. Artıq Belarus Respublikasında mediasiya institutundan təsərrüfat məhkəmələri sistemində geniş istifadə olunur.

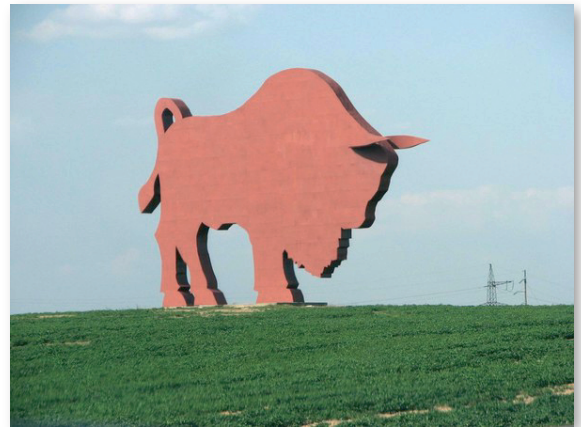
Fyodortsov "məhkəməyəqədər və ya məhkəmə prosesi mərhələsində tərəflərin hər hansı bir barışığa və ya razılığa gəlməsi konfliktin daha da böyüməsinin qarşısını alır" deyir. Əslində, mülki prosesdə əsas diqqət əsasən, məhkəmə hazırlığı mərhələsinə verilir. Belarus Respublikasının təcrübəsində barışıq sazişi institutundan istifadə olunur. Sədr müavininin dediklərinə görə, bu institutdan istifadə olunmasına baxmayaraq ondan daha geniş formada istifadə olunmasının tərəfdarıdır.

Hal-hazırda Belarus Respublikasında "Mediasiya haqqında" qanun layihəsinin parlamentdə ikinci oxunuşa hazırlanması üçün təkmilləşdirilməsi prosesi gedir. Qanun layihəsinin hazırlanması üzrə İşçi Qrupun tərkibinə parlamentarilər, Qanunvericilik və Hüquqi Tədqiqatlar üzrə Milli Mərkəzin, Baş Prokurorluğun, Dövlət Nəzarət Komitəsi və Ədliyyə Nazirliyinin nümayəndələri daxildir.

Mediasiya konfliktli vəziyyətin məhkəməyəqədər və məhkəmə prosesi ərzində könüllü həllini nəzərdə tutur. Burada söhbət iqtisadi və mülki mübahisələrdən gedir. Qanun layihəsində mediatorların iştirakı və danışıqlar yolu ilə bu cür mübahisələrin həlli məsələləri tənzimlənəcəkdir.

Bu mexanizm mahiyyət etibarilə işdə marağı olmayan üçüncü tərəfə - mediatora etimada əsaslanır. Qanun layihəsinə əsasən, mediator ya ali hüquq təhsilinə və ya digər ixtisaslar üzrə ali təhsil dərəcəsinə malik olmalıdır. Bu cür şəxslər müvafiq hazırlıq keçməklə xüsusi sənədə malik olmalıdırlar. Qanun layihəsinə müvafiq olaraq mediatorların peşəyə buraxılışını Ədliyyə Nazirliyi nəzdində fəaliyyət göstərən xüsusi komissiya həyata keçirəcəkdir.

Mənbə: <http://www.moyby.com/news/106265/>

Tanınmış hüquqşünaslar silsiləsindən

"SÜRƏYYA AĞAOĞLU KİMDİR?" - ARAŞDIRMA

Türkiyənin tarixində ilk qadın vəkil - Sürəyya Ağaoğlunun bu il anadan olmasının 110 illiyidir.

O Sürəyya xanım ki, Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni, ədəbi fikir tarixində böyük rol oynamış yazıçı, publisist, şərqsünas alim, hüquq professoru, dövlət xadimi Əhməd bəy Ağayevin (Ağaoğlu) 5 övladından biridir.

Sürəyya Ağaoğlu 1903-cü ildə Azərbaycanın Şuşa şəhərində anadan olub. Ailədə beş uşaq olublar. Sürəyya ailənin böyük övladı idi. Qardaşları Əbdürrəhman Ağaoğlu mühəndis və iş adamı, Səməd Ağaoğlu ədəbiyyatşünas və hüquqşünas, bacısı Tezer Taşkıran müəllimə və millət vəkili, nəhayət, kiçik bacısı Gültəkin Ağaoğlu uşaq həkimi idi.

O zamanlar Əhməd bəy Türkiyədə fəaliyyət göstərdiyi üçün Ağaoğlu ailəsi 1910-cu ildə onun dəvəti ilə Türkiyəyə köçüb. Sürəyya xanım uşaqılıq və gənclik illərini atasının işi və ideologiyasına görə Türk Ocaqları üzvlərinin və Mustafa Kamal Paşanın dostları arasında keçirib.

Kiçik Sürəyyanın inkişafında təkcə məktəb həyatı yox, eyni zamanda öz ailələrindəki mühit, atasının dostları, eləcə də Türkiyənin o dövrdəki görkəmli yazıçıları, tarixi simaları təsirli rol oynayıblar. Əli bəy Hüseynzadə, Ziya Göyalp, Fuad Köprülü, Abdulla Cövdət kimi şəxsiyyətlər tez-tez onların ailələrində qonaq olardılar. Təsadüfi deyildi ki, o vaxtlar Türkiyədə yaşayan azərbaycanlı mühacirlər müntəzəm olaraq Əhməd bəygilə yığışardılar. Onların söhbətləri, Azərbaycanla bağlı dərin həsrətləri Sürəyya xanıma bir tərəfdən həm ciddi təsir edir, digər tərəfdən də yetkinləşməsinə səbəb olurdu.

O, 1920-ci ildə İstanbul Qız Liseyini bitirdikdən sonra, 1921-ci ildə hüquq fakültəsinə qəbul olmaq üçün sənədlərini Darülfünuna (indiki İstanbul Universitetinə) verir. Bütün qadınların başı örtülü gəzdiyi bir vaxtda Türkiyədə qızlar üçün hüquq fakültəsi belə yox idi. Sürəyya Ağaoğlu qızlar üçün hüquq fakültəsinin açılmasını tələb edir, lakin cavabında "Bir nəfər üçün fakültə açıla bilməz" cavabını alır. Bu zaman Sürəyya öz məktəb yoldaşları Bedia, Mələhət və Saimanı dilə tutaraq bu fakültəyə qəbul olmağa razı salır, qızlar üçün ilk hüquq fakültəsi açılır.

1925-ci ildə hüquq fakültəsinə bitirdikdən sonra Ankara Dövlət Təzminat Şöbəsinə işləməyə başlayır. 5 dekabr 1927-ci ildə Ankara Barosunda (Vəkillər Birliyində) qeydiyyatdan keçir, 1928-ci ildə sərbəst vəkillik lisenziyası alaraq "Türkiyənin ilk qadın vəkili" adını almır və həyatı boyunca vəkil kimi çalışır. 1936-cı ildə İstanbul Barosuna (Vəkillər Birliyinə) üzv qəbul edilir.

İngilis və Fransız dillərini mükəmməl bilən Sürəyya Ağaoğlu iş həyatı boyunca çoxlu sayda ölkələrarası konfranslarda Türkiyəni təmsil etmişdir.

Sürəyya xanım 1946-cı ildə İstanbul Vəkillər Birliyini o dövrdə Beynəlxalq Vəkillər Assosiasiyasına üzv edir və 1946-1960-cı illər arasında bu Assosiasiyanın Rəyasət Heyətinin yeganə qadın üzvü olur. 1980-1982-ci illərdə Hüquqşünas Qadınlar Federasiyasının ikinci sədri seçilir.

1948-ci ildə Berlin Beynəlxalq Hüquqşünaslar Komissiyasının üzvü olan Sürəyya xanım Azad Fikir Dərnəyi, Türk-Amerikan Universitetlər Dərnəyi və Sürəyya Ağaoğlu Uşaq Dostları Fondunu təsis etmişdir.

Ömrünün 65 ilini sərbəst vəkilliyə həsr etmiş Sürəyya xanım 1948-ci ildə Beynəlxalq Qadın Hüquqşünaslar Cəmiyyətinə üzv seçilib, daha sonra iki il həmin cəmiyyətin prezidenti olub.

1949-cu ildə Amerikada səyahətdə olan Sürəyya Ağaoğlu orada kimsəsiz uşaqlar üçün yaradılmış mərkəzi görür və qayıtdıqdan sonra belə bir mərkəzi Türkiyədə də yaratmağı qərara alır. Qayıtdıqdan sonra yuxarıda adı çəkilən uşaq fondunu yaradır. 1960-cı ildə Ekrem Alicanın liderliyi ilə yaradılan Yeni Türkiyə Partiyasında siyasi fəaliyyətə başlayır və partiyanın İstanbul şöbəsinin sədri olur. 1960-cı il hərbi çevrilişi zamanı qardaşı Səməd Ağaoğlu hərbi tribunal tərəfindən mühakimə olunduğundan Sürəyya xanım qardaşının vəkili olmuşdur. Qeyd edək ki, Sürəyya xanımın qardaşı Səməd Ağaoğlu 1950-1958-ci illərdə Türkiyənin Baş nazirinin müavini, əmək naziri və ticarət naziri vəzifələrində işləmişdir.

“Londonda gördüklərim” və “Bir ömür belə keçdi” adlı kitablarında çox sayda hüquqi məqalələr yazıb. 1950-ci ilin əvvəllərində alman hüquqşünas Verner Taschenberqer ilə evlənən Sürəyya xanımın evliliyi 1960-cı ilədək davam edib. Bu evlilikdən onların övladı olmayıb.

Sürəyya xanım Ağaoğlu təkcə hüquqşünas deyildi. O, həm də mətbuat aləmində tez-tez imzası görünən bir publisist idi. “Bir ömür də belə keçdi” kitablarında Sürəyya xanım öz ailələrinin təmsalında Azərbaycandan uzaq düşmüş mühacirlərin həyatından, ictimai-siyasi fəaliyyətindən bəhs edir.

Sürəyya xanımla bağlı vikipediya olan bir məlumatda oxuyuruq: “1921-ci il iyulun 18-də

erməni qatil Torlakyan İstanbulun “Pera-Palas” hotelinin önündə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin daxili işlər naziri Behbud xan Cavanşiri üç güllə ilə qətlə yetirir və həbs olunur. Həmin vaxt İstanbul İngilis işğalı altında olduğundan cani cinayət hadisəsindən 20 gün sonra İngilis hərbi tribunalında mühakimə edilir. Sürəyya Ağaoğlu hüquqşünas tələbə kimi iştirak etdiyi bu tarixi məhkəmənin yekunu barədə “Bir ömür də belə keçdi” adlı memuarında yazır: “Nəhayət, məhkəmə bitdi. Prokuror qatil üçün ölüm cəzası istədi. Bu tələb hətta bizi çaşdırdı. Lakin prokuror 24 saat içərisində Türkiyədən uzaqlaşdırıldı. Yerinə gələn prokuror isə müttəhimə bəraət istədi və qatil Torlakyan gecə ikən qaçırıldı”.

Məhkəmədən illər sonra Sürəyya Ağaoğlu Londonda olarkən prokuror Rickatson Hatt ilə görüşür. Görüş zamanı həmin prokuror məlum məhkəmənin sədri ilə Çində görüşdüyünü və sədrin ona türklərin bu davada haqlı olduğunu söyləyir.

Sürəyya xanım 73 il ayrılıqdan sonra 1983-cü ildə ilk dəfə Bakıya gəlib. Lakin o zaman Şuşaya gedə bilməyib. 1989-cu ildə Bakıda atası Əhməd bəy Ağayevin anadan olmasının 120 illiyi ilə əlaqədar yubiley tədbirinə dəvət alan Sürəyya Ağaoğluna ölüm vətənə gəlməyə imkan vermir. Sürəyya Ağaoğlu 1989-cu il dekabrın 29-da İstanbulda qatıldığı “Qadın hüquqları və çağdaşlaşma” adlı iclasdan çıxarkən pilləkənlərdən yığılaraq beyninə qan sızması səbəbindən vəfat etmişdir.

Bu gün Türkiyədə onun adını daşıyan neçə-neçə küçə adları var. Yaratdığı Sürəyya Ağaoğlu Uşaq Dostları Fondu isə hələ də fəaliyyət göstərir.

“LUIS-MORENO OKAMPO KİMDİR?” - ARAŞDIRMA

Beynəlxalq Haaqa Cinayət Məhkəməsinin baş prokuroru, 2011-ci ilin cəsarətli və aparıcı yüzlərlə mütəfəkkirlərindən biri, Foreign Policy və The Atlantic nəşrlərinin versiyasına görə Beynəlxalq Şəffaflıq təşkilatının əməkdaşı- Luis-Qabriel Moreno-Okampo. Onu çoxlu tənqid edir, tərifləyirlər, lakin o, heç vaxt darıxdırıcı olmadı və həmişə qabağa getdi.

Moreno-Okampo 1952-ci ildə Argentinada anadan olub, Buenos-Ayres Universitetinin Hüquq məktəbini bitirib və 1980-ci ildə Argentina Ədliyyə Nazirliyinə texniki işçi olaraq daxil olub.

O, 1985-ci ildə 1976-1983-cü illərdə ölkədə hakimiyyətdə olmuş Argentina xuntasının üzvləri üzərində aparılan məhkəmə prosesi zamanı baş dövlət ittihamçısının köməkçisi işləyərək məşhurlaşdı. Təəcüblü deyil ki, bu, Latın Amerikasına tarixində yeganə prosesdir ki, müttəhimlər kürsüsündə dövlətə faktiki rəhbərlik edənlər idi. 1988-1992-ci illərdə Moreno-Okampo nazirlərə, federal hakimlərə və yüksək vəzifəli hərbiçilərə qarşı korrupsiya və hərbi cinayətlərlə bağlı ad qazanmış "10 nömrəli iş" in ittiham aktını elan etmişdi. Sonra o, böyük korporasiyalar üçün antikorrupsiya proqramları və mürəkkəb arbitraj mübahisələri üzrə ixtisaslaşmış şəxsi hüquq firmasının (Moreno Okampo və Wortman Jofre) əsasını qoydu. Bundan başqa, bu firma öz hesabına siyasi korrupsiya və buna bənzər işlərdə iştirak edirdi. 1990-cı ilin sonlarında "Xalq məhkəməsi-yığıncığı" realiti-şousunda iştirak edirdi. Bundan başqa, o, müəllimlik edir, BMT-də və Dünya Bankında konsultasiya verir, məqalələr və kitablar yazırdı.

Onun həyatında başlıca işi 16 iyun 2003-cü ildə başladı. Həmin vaxt o, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin və Prokurorluğun tarixində ilk dəfə olaraq birinci və daimi prokuror seçildi. 9 illik fəaliyyəti dövründə o prokurorun ofisini bir neçə əməkdaşın və stajorun çalışdığı naməlum idarədən hamının hesablaşdığı quruma çevirdi. Ancaq Moreno-Okamponun prokurorluğu dövründə məhkəmə heç bir hökm çıxartmayıb. Beynəlxalq cinayət məhkəməsində iş qaldırılmış və ittiham olunan ilk müttəhim Tomas Lyubanqa barəsində hökm yalnız 2012-ci il iyulunda – Luis Moreno-Okamponu öz postunda onun müavini Fatu Bensuda əvəz etdikdən 1 ay sonra çıxarılmışdır.

Argentinadakı fəaliyyəti haqqında

Xunta iştirakçılarının işi ilə bağlı proses mənim həyatımı tamamilə dəyişdi, ona görə ki, buna qədər mən qanunların nəzəri tərəfi ilə daha çox məşğul olmuşdum və mən o zaman başa düşdüm ki, həqiqətdə hər şey başqa cürdür. Cinayətkarlar hakimiyyətin nümayəndələri idilər. Cinayəti polisler törətmişdilər. Ümumiyyətlə, mənim anam da daxil olmaqla həmvətənlərimin əksəriyyəti cinayətkarları müdafiə edirdilər. Onlar fikirləşirdilər ki, xunta onları partizanlardan müdafiə edir. Belə ki, bu, olduqca çətin idi, üstəlik, cinayət işinin həcminə görə biz məhkəməyə 800 şahid təqdim etmişdik. Bu, mənim qanun haqqındakı təsəvvürümü tam şəkildə dəyişdi, həmçinin məhkəməyə iri həcmli şahid ifadələrinin verilməsi ilə bağlı təcrübəmi dəyişdi. Lakin proses başlayanda ən maraqlısı, mən anladım ki, bu proses bütün xalqa dərs oldu. Mənim anam prosesdən iki həftə sonra mənə zəng edərək dedi: "Sən haqlı idin. Mən hələ də general Videlanı yüksək qiymətləndirirəm, lakin o türmədə yatmalıdır". Məhz buna görə mən ədalət mühakiməsinə inanıram. Müqəssirlərin tanınması vacibdir, amma ən vacib olanı, insanların nəyin baş verdiyini görmələri daha mühümdür.

Argentinada öyrəndiyim ilk dərslər ondan ibarətdir ki, istənilən işi yuxarılardan başlamaq lazımdır. Öyrəndiyim sonrakı dərslər isə odur ki, məsuliyyətə cəlb etmək xeyli vaxt tələb edir və bu proses çox uzun çəkir. Mən hesab edirdim ki, "xunta işi" mənim karyeramın zirvəsi idi. O zaman 32 yaşında idim. Lakin sonra məlum oldu ki, bu, bir məşq idi. Bu proseslər mənə geniştərkiibli cinayətlərin araşdırılmasını və ittiham aktını hazırlamağı öyrətdi. Maliyyə və korrupsiya sahəsində araşdırma sizi daha da ağıllı, mahir prokuror edir. Mənim korporativ sektordakı işim mənə təşkilatları tanımağa, QHT-lərlə olan işim isə vətəndaş cəmiyyətini bu işə necə cəlb etməyi anlamağa kömək etdi. Müəyyən mənada, Argentina mənə hərtərəfli təcrübə verdi və mənə elə gəlir ki, o, mənə Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsindəki prokuror işimdə faydalı oldu, çünki burada müxtəlif hüquq sistemləri haqqında məlumatlı olmaq və anlamaq lazımdır ki, müxtəlif ölkələrin insanları və müxtəlif siyasi sistemlər fərqlidirlər. Bu, çox maraqlıdır.

Beynəlxalq ədalət mühakiməsi və Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin prokurorunun fəaliyyəti haqqında

Mən hesab edirəm ki, Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi indiyə kimi mövcud olmuş institutlar arasında ən yaxşısıdır. Bu, sadəcə məhkəmə deyil. Bu, sazişə bənzəyir. Ölkələr federasiya halında birləşirlər ki, kütləvi cinayətləri törədənləri cəzalandırınsınlar və onların gələcəkdə baş verməsinin qarşısını alsınlar. Lakin bu federasiyanın hökuməti yoxdur. Bu, ittifaq dövlətlərinin yeganə məhkəməsidir. Bir ara bizə almanlardan məktub gəlirdi. Onlar vergi ödəməkdən yayınan Qerxard Şröderin (Almaniyanın sabiq kanslərinin) məsuliyyətə cəlb edilməsini tələb edirdilər. Bu, çox maraqlı idi və biz artıq nümunəyə çevrilmişdik. Bütün dünyada insanlar nəyə isə görə narahatdırlar və onlar müəyyən dövrdən sonra aşkar edirlər ki, biz varıq və onlara kömək edə bilərik. Mənim üzərimə birinci baş prokuror olmaq vəzifəsi düşür ki, buna görə mən strukturu təşkil etməliyəm. Qanuna hörmət isə hər şeyə öz axarına salır. Futbol qapılarını onu qoruyanın dostları ya rəqibləri olmasından asılı olaraq hərəkət etdirən futbol hakimini təsəvvür edin. Lakin, artıq burada futbol oyunu keçməyəcəkdir. Bizim rolumuz da belədir: biz geniş əhatəli cinayətlərin qarşısını almaq üçün qanunlara hörmət etməliyik. Bu, mənim işimdir və mən qanunauyğun fəaliyyət göstərirəm. Bu mənim etməyə borclu olduğum yeganə vəzifəmdir. Bu, çox maraqlı işdir, ona görə ki, mən yeni qanunları - beynəlxalq miqyaslı mülki hüquqları və ümumi hüquqların kombinasiyalarını yaxşı başa düşməyə borcluyam. Mən həm də inzibatçıyam. Məhkəmə 60 ölkəni təmsil edən, olduqca mürəkkəb şəraitdə birgə çalışan 300 nəfərdən ibarətdir. 5 min il ərzində beynəlxalq münasibətlərdə qanunun heç bir rol oynamadığı bir şəraitdə biz, qanuna istinad etməliyik. Biz təkcə ayrı bir ölkə ilə - məsələn, Yuqoslaviya, Ruanda və ya Argentina ilə deyil, bütün dünya ilə işləyirik və mən siyasi liderlərə qanun-qaydanın nə olduğunu izah etməyə borcluyam. Məndən siyasətçi çıxmaz. Mən onların liderlərini nə edəcəyim haqqında məlumatlandırırım və onlara başa salmalıyam ki, bu, vur-tut qanunun tələbidir. Bax, mənim işimin müxtəlif aspektləri bunlardır.

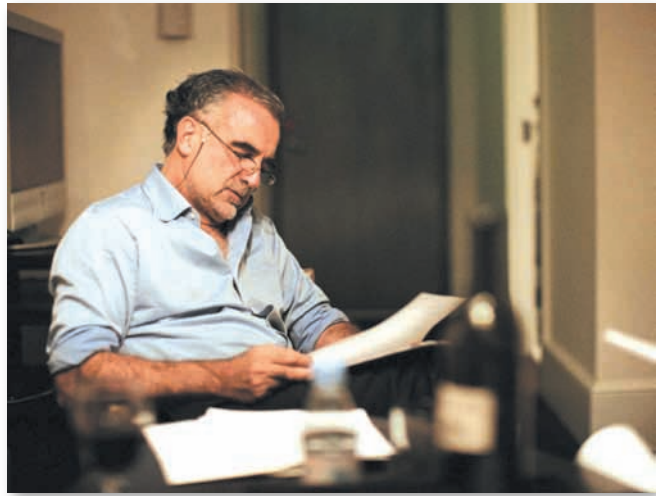
Güc gər zaman qanuna ram olmalıdır. Biz milli suverenliyə hörmət edirik və buna görə də, ordudan istifadə etmirik. Biz milli polis qüvvələrindən Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin orderlərini icra etməyi tələb edirik. Necə ki, milli məhkəmələrin göstərişləri ilə polislər qərarı icra edirlər. Çox hallarda bu, yaxşı işləyir, bəzən isə o qədər də yox. Jozef Koni (Uqanda üsyançılarının rəhbəri) qoşunların mühasirəsində kollarda gizlənirdi. Sonra "Sudan hadisələri" baş verdi, həmin ölkənin prezidenti Bəşirin həbsi barədə order verildi. Əlbəttə ki, Prezident özünün həbsinə əmr verməyəcək ki.

Darfurdakı genosid haqqında

Bəşir və Haruna ittihamın elan edilməsi cəzasızlığın sona çatdığını ifadə edir, çünki onlar ədalət mühakiməsi qarşısında duracaqlar. Harunun (Sudan hökumətində humanitar işlərə cavabdeh şəxs) cinayətlərin özləri tərəfindən araşdıracağı ideyası illüziyadır. Humanitar məsələlər üzrə nazir olan Harunu həmin adamlara nəzarət edən rolunda saxlamaq yangın törədəni yangın söndürənlərin rəisi vəzifəsində saxlamaq kimidir.

Hər ay Darfurda 5 min insan öldürülür. Bu, bu gün baş verən genosiddir. Oyanın! İnsanlar belə genişmiqyaslı cinayətlərin şahidi olmaq istəmirlər. Təəssüf edirəm ki, mən bu nadanlığın bir parçası olmağı bacarmıram. Cinayət hal-hazırda baş verir və bunu söyləmək mənim borcumdur. Əgər kimsə bundan narahatdırsa, daha yaxşı. Dünya buna görə özünü narahat hiss etməyə borcludur. Problem ondadır ki, ölkənin liderləri 2,5 milyon insanın üstünə hücumu keçib. Bax, buna görə dövlət, cinayətləri idarə etməməlidir. Bəşir dövlətdir. Bu səbəbdən darfurlular oradan qaçırlar. Bu, Auşvitsdən sonra çıxardığımız dərsdir. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra yaradılan Təhlükəsizlik Şurası BMT Nizamnaməsinin 7-ci fəslinə istinad etməklə bu vür dövlətlərin suverenliyini məhdudlaşdıra bilər.

Belə hallarda beynəlxalq icmanın 3-lü yanaşması mövcuddur: humanitar yardım, təhlükəsizlik və ədalət mühakiməsi nəzərə alınmadan siyasi razılaşma. Əhməd Harunun tutulması barədə order çıxarılanda mən gördüm ki, reallığa etinasız yanaşıla bilər. Harun insan haqlarının pozulmasını araşdıran komitəyə rəhbər təyin edildi. Bu zarafat deyildi. Bu minvalla Bəşir öz qrup üzvlərinə sübut etməyə çalışırdı ki, onun əmrinə əməl etsələr onlara heç nə olmayacaqdır. Bizə danışıqlar lazımdır, əgər Bəşirə ittiham irəli sürülərsə, onunla danışıqlar aparmaq mümkün olmayacaqdır. Hesab edirəm ki, əvvəlxır danışıq aparan tərəflər reallığa uyğunlaşacaqlar.

Qərəzliliyim haqqında ittihamlar

Mən İraqda işləməyi bacarmıram, çünki İraq Roma Statutunu imzalamayıb. Mən ABŞ-da cinayətin təhqiqatını apara bilmərəm, çünki ABŞ bu sənədin iştirakçısı deyil. Mənin son dərəcə dəqiq riayət etdiyim bir standart var. O da ki, qanundur. Qanun mənə deyir ki, bu Sazişi imzalamayan dövlətdə onu tətbiq edə bilmərəm. Lakin mən Konqoda işləyə bildim, çünki Konqonun Prezidenti bunu məndən xahiş etmişdi. Bu, Uqanda və Mərkəzi Afrika Respublikasına da aiddir, çünki hər iki dövlətin prezidentləri Sazişi imzalayaraq məndən kömək istəmişlər. Ona görə mən onlarla işləyirəm. Və ya Təhlükəsizlik Şurası mənə Darfurdakı kimi iş göndərə bilər. Lakin mən Müqavilənin iştirakçısı olmayan ölkənin ərazisinə girə bilmərəm. Bunu etməyə səlahiyyətim çatmır.

Bu ittihamlar Bəşirin mənim barəmdə olan əks-təbliğatdır. Jozef Koni 20 il Uqandada uşaqları qaçıdırıb və onları müharibə və seksual xidmətlər məqsədilə yetişdirirdi. O, öz komandirlərinə ərə vermək üçün qızları oğurlayırdı. Siz belə halı ABŞ-da təsəvvür edə bilərsinizmi?! Biz Afrikadakı qurbanlara onlar afrikalı olduğu üçün etinasızlıq göstərmirik. Biz onları müdafiə edirik. Hətta əgər qatillər afrikalıdırsa, mən onları da cəzalandıracağam.

Özü haqqında

Mənim ilham mənbəyim Jiovanne Falkonedir (maifa tərəfindən qətlə yetirilmiş italyalı hakim). Mən asan yolla getməyi bacarmıram. Heç kim bilmir ki, mənim hansı sübutlarım var. Qoy, qərarı hakimlər versin, məsələni onlar həll etsinlər.

Bizim problemlərimiz qlobaldır, lakin hökumətlərimiz qlobal deyillər. Hesab edirəm ki, bu işdə beynəlxalq təşkilatlar daha mühüm rol oynamağa başlayıblar. Bu dövr feysbuk dövrüdür. Feysbukda biz vahid məqsədi olan qlobal birliyik. Bu məqsəd özünü ağır cinayətlərin törədilməməsinə çağırışda göstərir. Bu, silahsız vuruşduğumuz bir proses olmaqla qanunu gücləndirir. Prosesin vaxt tələb etməsinə baxmayaraq sonda biz qalib gələcəyik.

“Sualınıza vəkil cavab versin!” rubrikası*

1. Sual: *Heç bir yerdə işləmirəm. Qızımın 3 yaşı tamam olub, amma uşağın anadan olmasına görə müavinət almamışam. Doğum haqqında şəhadətnaməsi də var. İndi həmin pulu ala bilərəm?*

Cavab: "Sosial müavinətlər haqqında" qanununun 4.0.2.2-ci maddəsi uşağın anadan olmasına görə birdəfəlik müavinətin verilməsini nəzərdə tutur. Həmin qanunun 7.0.12-ci maddəsinə əsasən, uşağın anadan olmasına görə müavinət - müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (müvafiq icra hakimiyyəti orqanının səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin rayon (şəhər) qeydiyyat şöbələri, Azərbaycan Respublikasının xaricdəki konsulluq idarələri, rayon

tabeli şəhərlərdə, qəsəbələrdə və kəndlərdə rayon, şəhər, şəhər rayonu icra hakimiyyətlərinin nümayəndəlikləri öz səlahiyyətləri daxilində) tərəfindən verilmiş arayış təqdim edildikdə təyin edilir. Həmin qanunun 9.3-cü maddəsinə əsasən, uşağın anadan olmasına görə və dəfn üçün birdəfəlik müavinətlər müraciət etmə müddətindən asılı olmayaraq təyin edilir. Qanunun 10.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, müavinətlər (işsizlik müavinəti istisna olmaqla) şəxsin yaşayış yeri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanları (müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətlərini 4.0.1.7-ci, 4.0.2.2-ci və 4.0.2.3-cü maddələr üzrə sığortaolunanlara münasibətdə Azərbaycan Respublikası Dövlət Sosial Müdafiə Fondunun rayon (şəhər) şöbələri, digər hallarda isə Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Təminat Xidmətinin şəhər (rayon) əhalinin sosial müdafiəsi mərkəzləri) tərəfindən təyin edilir və ödənilir.

Siz Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Təminat Xidmətinin müvafiq (yəni, qeydiyyatda olduğunuz yaşayış yeri üzrə) şəhər (rayon) əhalinin sosial müdafiəsi mərkəzinə müraciət edərək zəruri sənədləri (ərizə, ailə tərkibi barədə yaşayış yerindən arayış (işləməməyiniz qeyd olunmaqla), şəxsiyyət vəsiqənizin surəti, DSMF-dən sosial sığorta ödəyicisi olmamanız barədə arayış, rayon qeydiyyat şöbəsinin doğum haqqında arayışı (VVADQ) və uşağın doğum haqqında şəhadətnaməsi) təqdim etməklə uşağın doğulmasına görə birdəfəlik müavinət ala bilərsiniz.

2. Sual: *Pay torpaqları satılarkən necə qiymətləndirilir? Nə qədər dövlət rüsumu ödənilir və bu xərci kim çəkməlidir - alıcı, yoxsa satıcı?*

Cavab: Pay torpağının qiymətini satıcı və alıcı müqavilə azadlığı prinsipinə uyğun olaraq sərbəst şəkildə müəyyənləşdirirlər. Alqı-satqı müqaviləsinin notariat qaydasında təsdiqlənməsi və daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınması xərclərini alıcı çəkir. (Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin 647-ci maddəsi). "Dövlət rüsumu haqqında" qanuna (10.1.1, 10.1.2 və 26.1.1-ci maddələr) görə, əgər torpaq sahəsi ərin (arvadın), uşaqların, valideynlərin, babanın, nənənin, nəvənin, qardaşın, bacının mülkiyyətinə keçirsə, 20 manat dövlət rüsumu ödənilir. Əgər torpaq sahəsi başqa şəxslərin mülkiyyətinə keçirsə, dövlət rüsumunun məbləği Bakı şəhərində 200 manat, digər şəhər və rayonlarda 80 manat təşkil edir. Daşınmaz əmlak üzərində mülkiyyət hüquqlarının dövlət qeydiyyatına alınması barədə çıxarışın verilməsi üçün 30 manat dövlət rüsumu ödənilir.

3. Sual: *Oğlumun 19 yaşı var. Ona anadangəlmə ikitərəfli funksiyaların cüzi dərəcədə pozulması ilə birinci mərhələ artrozu olan üçüncü dərəcəli yastıyaqhlıq diaqnozu qoyulub. Bu xəstəliklə o, təqaüd ala bilər?*

Cavab: "Əmək pensiyaları haqqında" qanununun 11.1-ci maddəsinə əsasən, əlilliyə görə əmək pensiyası sığortaolunanın xəstəlik və ya xəsarət nəticəsində yaranan əqli və ya fiziki qüsurlara görə əmək qabiliyyətinin məhdudlaşması ilə əlaqədar təyin edilir. Əlillik qrupları, əlilliyin və ya 18 yaşınadək sağlamlıq imkanları məhdudluğunun səbəbləri, habelə onların başvermə müddəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı (Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi) tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq müəyyən olunur. Adıçəkilən qanununun 12.1-ci maddəsinə uyğun olaraq, əlilliyə görə əmək pensiyası əlil və ya sağlamlıq imkanları məhdud sığortaolunana ümumilikdə sığorta stajı 5 ildən az olmamaq şərtlə əmək qabiliyyətli yaş dövrünün hər tam ili üçün 4 ay sığorta stajı olduqda təyin edilir. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1997-ci il 19 avqust tarixli 93 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Tibbi-sosial ekspert komissiyaları haqqında" Əsasnamənin 1.5-ci bəndinə görə, tibbi-sosial ekspert komissiyaları əlillik dərəcələrinin (qrupunun), müddətini və səbəbini müəyyən edir. Şəxsin həyat fəaliyyətinin məhdudlaşması dərəcəsindən asılı olaraq "Əlilliyin müəyyən olunması meyarlarına dair" Əsasnamə əsasında I, II və III qrup əlillik təyin edilir və "Uşaqların sağlamlıq imkanları məhdudluğunun müəyyən olunması meyarları"na əsasən sağlamlıq imkanlarının məhdudluğu müəyyən olunur.

Göründüyü kimi, əlilliyə görə əmək pensiyasının təyin olunması üçün qanun müəyyən tələbləri (əlillik və sığorta stajı) nəzərdə tutur. Oğlunuza əlilliyə görə əmək pensiyası təyin edilib-edilməməsi sözügedən şərtlərin (tələblərin) mövcudluğundan asılıdır.

4. Sual: *Biz üç bacırıq. Atamız vəfat edib. Mən atamdan qalan evə olan payımdan hər iki bacımın xeyrinə imtina etmək istəyirəm. Əgər bu mümkündürsə, onda payım necə bölünəcək?*

Cavab: Mirası qəbul etmək və ya onun qəbulundan imtina etmək sizin hüququnuzdur. Siz bacılarınızın hər birinin payını ayrıca göstərməklə, mirasdan onların hər ikisinin xeyrinə imtina edə bilərsiniz. Əgər imtina ərizənizdə, belə bir bölgünü göstərməsəniz, onda sizin payınız bacılarınız arasında bərabər bölüşdürüləcəkdir (Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsi, 1264-cü maddə).

Qanunla vərəsə vərəsəliyə çağrıldığını bildiyi və ya bilməli olduğu gündən üç ay ərzində mirasın qəbulundan imtina edə bilər. Üzrlü səbəb olduqda məhkəmə bu müddəti iki aydan çox olmayaraq uzada bilər. Mirasın qəbulundan imtina notariat orqanında rəsmiləşdirilməlidir (həmin məcəllə, 1256-cı maddə).

5. Sual: *Ərim vəfat edib. Oğlum universitetin qiyabi şöbəsində təhsil alır. Eşitdiyimə görə, ölənlərin təhsil alan uşaqlarına təhsil müddətində pensiya verilir. Bu doğrudur?*

Cavab: "Əmək pensiyaları haqqında" qanununun 14.1.1.3-cü maddəsinə əsasən, vəfat etmiş və ya həlak olmuş ailə başçısının öhdəsində olan (vəfat edənin tam təminatında olan və ya ondan özlərinin yaşayışı üçün daimi və əsas vəsait mənbəyi kimi kömək alan) təhsil müəssisələrinin əyani şöbəsində təhsil alan övladlarının (lakin ən çoxu 23 yaşına çatnadək) ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası hüququ vardır.

Göründüyü kimi, oğlunuz texnikumun qiyabi şöbəsində təhsil aldığından "Əmək pensiyaları haqqında" qanununun 14.1.1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş ailə başçısını itirməyə görə əmək pensiyası hüququna malik deyildir.

6. Sual: *Atam bağ sahəsini bağışlama müqaviləsi ilə qardaşımın mənim aramda bərabər şəkildə bölmüşdür. Qardaşım atamın sağlığında ona bağışlanmış payı öz adına sənədləşdirmişdir, mən isə yox. Atam vəfat edib. Öz payımı bağışlama müqaviləsi əsasında sənədləşdirmək istəyəndə mənə dedilər ki, müqavilə qüvvəsini itirib. Bu, doğrudurmu?*

Cavab: Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin (bundan sonra - MM) 668.1.1-ci maddəsinə görə, daşınmaz əşyaların və ya həmin əşyalara hüquqların bağışlanması zamanı bağışlama müqaviləsi notariat qaydasında təsdiqləndikdə, bağışlama etibarlı sayılır. MM-in 146.1-ci maddəsinə görə əsasən, daşınmaz əmlaka sahiblik və istifadə hüququ onun barəsində əqdin notariat qaydasında təsdiq edildiyi andan əmələ gəlir (məhkəmə qərarı və ya digər qanuni qüvvəyə malik olan və barəsində şikayət verilə bilməyən qərar əsasında yaranan hüquq istisna olmaqla). MM-in 146.2-ci maddəsi ilə daşınmaz əmlak üzərində sərəncam vermək hüququ həmin əmlakın daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində ərazilər üzrə qeydiyyatı tarixindən əmələ gəlir.

Göründüyü kimi, sizinlə atanız arasında bağlanmış bağışlama müqaviləsi notariat qaydasında təsdiqlənmişdirsə, onda bağışlama etibarlıdır. Həmin müqavilə üzrə sizin bağışlanan əmlak üzərində sahiblik və istifadə hüquqlarınız artıq yaranmışdır. Yalnız mülkiyyət hüququna daxil olan üç hüquqdan biri - sərəncam hüququnuz bağışlanan əmlak üzərində hüququnuzun daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydiyyata alınmasından sonra yaranacaqdır. Məlumat üçün qeyd edək ki, MM-in 668.1.1-ci maddəsinin 2005-ci il noyabrın 1-dək olan redaksiyasında bağışlama müqaviləsinin etibarlı hesab edilməsi üçün "daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınma" şərti də nəzərdə tutulmuşdu. Lakin "Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin təsdiq edilməsi, qüvvəyə minməsi və bununla bağlı hüquqi tənzimləmə məsələləri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və həmin qanunla təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinə dəyişikliklər və əlavələr edilməsi barədə" 24 iyun 2005-ci il tarixli Azərbaycan Respublikası Qanununun 144-cü bəndi ilə "daşınmaz əmlakın dövlət reyestrində qeydə alınma" şərti MM-in 668.1.1-ci maddəsindən çıxarılmışdır.

Beləliklə, bağışlama müqaviləsi üzrə əldə etdiyiniz mülkiyyət (konkret sərəncam) hüququnuzun dövlət qeydiyyatına alınmamasına və bağışlama müqaviləsinin etibarsızlığına səbəb olmur.

7. Sual: *Ailə 7 nəfərdən ibarətdir. Bir ana, 3 uşaq, 2 əmi, 1 bibi. Uşaqların atası vəfat edib. Ev uşaqların nənələrinin adınadır və o da vəfat edib. Hazırda uşaqlar həmin evi satmaq istəyirlər, lakin əmilər satılan evdən alınacaq puldan pay istəyirlər. Uşaqların bibisi də pay istəyir. Əmilərin öz evləri var. Əmisi neçə ildir evə gəlmir. Digərinin də öz evləri olmasına baxmayaraq gecələr gəlib bu evdə qalırlar. Nə əmilər, nə də bibi kommunal xərcləri ödəmirlər. Sadalanan 7 nəfər bu evdə qeydiyyatdadırlar. Məsələnin qanuni yolla necə həll etmək olar ki, əmi və bibilərə pay verilməsin, ya da qanunda belə bir müddəə yoxdursa, satılan evin pulundan evə iddia edənlərə nə qədər pay düşür?*

Cavab: Həmin mənzili satmaq üçün ilk növbədə özəlləşdirmək lazımdır. Mənzil özəlləşdirilmədən satılması mümkünsüzdür. Mənzil özəlləşdirilən zaman orada qeydiyyatda olan hər bir ailə üzvünün razılığı tələb olunur. Belə ki, "Mənzil fondunun özəlləşdirilməsi haqqında" qanunun 5-ci maddəsinə əsasən, mənzildə qeydiyyatı olan yetkinlik yaşına çatmış ailə üzvlərinin razılığı ilə onlardan birinin və ya bir neçəsinin və yaxud bütün ailə üzvlərinin ümumi (paylı, birgə) mülkiyyətinə verilə bilər. Mənzil orada qeydiyyatda olan ailə üzvlərinin birinin adına özəlləşdirilərsə, digərlərinin həmin mənzillə bağlı hər hansı hüququ yaranmayacaqdır.

8. Sual: *Keçmiş həyat yoldaşı və 2 yaşlı uşağı qeydiyyatdan necə çıxarmaq olar? Ev qaynatanın adınadır. Əgər qeydiyyatdan çıxarılmaları, onların evdə yaşayış hüquqları qalır mı və gələcəkdə bu mənzildə yaşaya bilərlərmi? Bunun qarşısını necə almaq olar?*

Cavab: Mülki Məcəllənin 228-ci maddəsinin tələbinə görə, həmin şəxslərin mənzildən istifadə hüququna kompensasiya ödənilməsi yolu ilə xitam verilə bilər. Mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən, onun istifadə hüququna bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verməsi yolu ilə xitam verilə bilər. Kompensasiyanın məbləğinin müəyyən edilməsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsi fərqlidir. Belə ki, məhkəmələr bir qayda olaraq 3 il müddətində normal şəraitli 1 otaqlı evin kirayə haqqına uyğun olaraq kompensasiyanın məbləğini müəyyən edir. Məsələn aylıq 300 manat kirayə haqqı olan bir evdə 3 il yaşamağa görə təqribən 11 min manat ödənilə bilər.

9. Sual: 2003-cü ildə ailə qurmuşam. 2004-cü ildə valideyinlərim mənə hədiyyə torpaq sahəsi alıb və bağ salınıb. Torpaq sahəsinin planı və mənim qızlıq soyadımda olan (çünki şəxsiyyət vəsiqəmi hələ dəyişməmişdim) notariusda bağlanmış müqaviləm var. Lakin müqavilə Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestr Xidmətində qeydiyyatda alınmayıb. 2013-cü ildə boşanmışam və bilmək istərdim ki, əmlak bölgüsü zamanı keçmiş yoldaşım torpağa iddia edə bilərmi?

Cavab: Ailə Məcəlləsində qeyd olunur ki, nikaha girməzdən əvvəl tərəflərin hər birinə mənsub olmuş əmlak, habelə onlardan birinin nikah dövründə hədiyyə kimi və ya vərəsəlik qaydasında aldığı əmlak onun öz mülkiyyətidir. Yəni həmin mülk nikahdan əvvəl və ya nikahdan sonar hədiyyə kimi və ya vərəsəlik yolu ilə Sizə bağışlanıbsa, onda keçim əriniz həmin mülkə dair heç bir iddia irəli sürə bilməz.

10. Sual: Dövlət tərəfindən müəyyənləşdirilən torpaq vergisi nə qədərdir?

Cavab: Torpaq vergisi torpaq mülkiyyətçilərinin və ya istifadəçilərinin təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrindən asılı olmayaraq torpaq sahəsinə görə hər il sabit tədiyə şəklində hesablanır. Vergi Məcəlləsində qeyd olunur ki, Bakı şəhərində sənaye, tikinti, nəqliyyat, rabitə, ticarət-məişət xidməti və digər xüsusi təyinatlı torpaqlar üçün torpaq vergisi 10 manat, yaşayış fondlarının, həyətəni sahələrin torpaqları və vətəndaşların bağ sahələrinin tutduğu torpaqlar üçün 60 qəpik müəyyən edilib.

11. Sual: Mən arvadımdan boşanmışam. Keçmiş arvadım yaşadığımız mənzildə qeydiyyatdadır, mənzil atamın adındadır və biz evlənməzdən qabaq əldə olunub. Məhkəmə bir uşaqla bağlı aliment üçün qərar verib. Lakin deyirlər ki, keçmiş arvadım yeni bir iddia - yaşayış sahəsinə hüquq iddiası qaldıracaq. Bu halda nə etməliyəm?

Cavab: Əgər sizin nikahınız 1 sentyabr 2001-ci ildən əvvəl bağlanıbsa, keçmiş həyat yoldaşınızın həmin evdən istifadə hüququnun tanınması mümkündür. Belə ki, həmin dövrə qədər bu münasibətlər qüvvədən düşmüş Mənzil Məcəlləsi ilə tənzimlənirdi. Mülkiyyətçinin məhkəmə qaydasında tələbinə əsasən, onun istifadə hüququna bazar qiyməti ilə müvafiq kompensasiya verməsi yolu ilə xitam verilə bilər. Kompensasiyanın məbləğinin müəyyən edilməsi ilə bağlı məhkəmə təcrübəsi fərqlidir. Belə ki, istifadə hüququnun müddəti 3 ildir. Bir qayda olaraq məhkəmələr 1 otaqlı ev üçün kirayə haqqına uyğun olaraq bu məbləği müəyyən edir. Məsələn aylıq 300 manat kirayə haqqı olan bir evdə 3 il yaşamağa görə təqribən 11 min manat. Nikahınız 1 sentyabr 2001-ci il-2009-cu ilin oktyabrın 1-dək olan dövrə aiddirsə, bu zaman mənzildən istifadə hüququ Mülki Məcəllənin 228.2-ci maddəsi ilə tənzimlənir. Həmin maddənin tələbinə görə, yaşayış binasının tərkib hissəsindən istifadə hüququnun əmələ gəlməsi, həyata keçirilməsi şərtləri və xitamı mülkiyyətçi ilə bağlanan, notarial qaydada təsdiqlənən yazılı razılışma ilə müəyyənləşdirilir. Əgər belə bir razılışma varsa, keçmiş həyat yoldaşınızın həmin mənzildən istifadə hüququ var. Yoxdursa, ona mənzildən istifadə hüququ verilmir. Əgər nikahınız 2009-cu

il oktyabrın 1-dən sonra qeydə alınıbsa, bu zaman bu məsələ yeni Mənzil Məcəlləsinin 30.4-cü maddəsi ilə tənzimlənəcəkdir. Həmin maddədə qeyd olunur ki, əgər yaşayış sahəsinin mülkiyyətçisi ilə keçmiş ailə üzvü arasında başqa razılaşma yoxdursa, yaşayış sahəsinin mülkiyyətçisi ilə ailə münasibətlərinə xitam verildikdə, keçmiş ailə üzvünün həmin yaşayış sahəsindən istifadə hüququ saxlanılır. Yaşayış sahəsinin mülkiyyətçisinin keçmiş ailə üzvünün yaşayış sahəsini əldə etməyə və ya yaşayış sahəsindən istifadə hüquqlarını həyata keçirməyə əsasları olmadıqda, yaşayış sahəsinin mülkiyyətçisinin keçmiş ailə üzvünün maddi vəziyyəti və diqqətəlayiq digər hallar özünü yaşayış sahəsi ilə təmin etməyə imkan vermədikdə, keçmiş ailə üzvünün göstərilən mülkiyyətçiyə məxsus olan yaşayış sahəsindən müəyyən müddətə istifadə hüququ məhkəmənin qərarı əsasında saxlanıla bilər.

**- Rubrikada təqdim olunan sualların cavabları Vəkillər Kollegiyasının üzvü Dünyamin Novruzov tərəfindən hazırlanmışdır.*

Elanlar

VƏKİLLƏR KOLLEGIYASI ÜZVLÜYÜNƏ SƏNƏD QƏBULU DAVAM EDİR

Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti "Vəkillik və vəkillik fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun tələbinə uyğun olaraq Vəkillər Kollegiyasına qəbul olunmaq arzusunda olan şəxslərin sənədlərinin qəbuluna başlayır.

Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tələblərə cavab verən şəxslər aşağıda qeyd edilən sənədləri təqdim etməklə Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinə müraciət edə bilirlər:

1. *Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyəti tərəfindən müəyyən olunmuş formada ərizə*
2. *Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti (notariat qaydasında təsdiq edilmiş)*
3. *Ali təhsil barədə diplom və onun notariat qaydasında təsdiq edilmiş surəti*
4. *Əmək kitabçasının notariat qaydasında və ya iş yerində təsdiq edilmiş surəti*
5. *Kadrların şəxsi məlumat vərəqəsi*
6. *Tərcümeyi- hal*
7. *Əqli cəhətdən sağlamlıq barədə tibbi arayış*
8. *3-4 sm ölçüdə 4 ədəd rəngli fotosəkil*
9. *4-6 ölçüdə 4 ədəd rəngli fotosəkil*

Sənədlər Bakı şəhəri, S. Vurğun küçəsi 32-də Azərbaycan Respublikası Vəkillər Kollegiyasının Rəyasət Heyətinin binasında **2013-cü il mart ayının 4-dən iyun ayının 4-dək** hər gün (şənbə və bazar günləri istisna olmaqla) **saat 14.00-dan 18.00-dək** qəbul olunur.

İxtisas imtahanlarının keçirilmə tarixi barədə əlavə məlumat veriləcəkdir.

Vəkillər Kollegiyası Rəyasət Heyətinin telefonları: **594-14-95 və 594-08-70**

Mənbə: <http://www.barassociation.az/page/174>

“AZƏRBAYCAN VƏKİLİ” JURNALI

Jurnal pulsuz paylanılır.

Kağız formatı 21x29,7 A4, Təbaşirli 115 qf/m²,
Sifariş № 0001, Tiraj: 1000
“TimePrint” mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
Bakı, Ş.Məmmədova 208,
Tel: +994 12 563 18 02, 562 96 64